

T.C

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

LİSANÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**YOLSUZLUK, GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE
EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: KIRILGAN BEŞLİ
ÜLKELERİ ÖRNEĞİ (1995-2019)**

(Yüksek Lisans Tezi)

SHAMİSTAN SÜLEYMANLI

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan SUNGUR

RİZE

2022

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalında, Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan Sungur danışmanlığında, SHAMISTAN SULEYMANLI tarafından hazırlanan Yolsuzluk, Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kırılgan Beşli Ülkeleri Örneği (1995-2019) adlı bu tez çalışması, 20.05.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan SUNGUR

Üye : Doç. Dr. Salih TÜREDİ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yeşim DİNDAROĞLU

ETİK BEYAN

İktisat Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Yolsuzluk, Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kırılgan Beşli Ülkeleri Örneği (1995-2019)” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

06/06/2022

SHAMISTAN SULEYMANLI

ÖN SÖZ

İktisat biliminin odak merkezinde yer alan sürdürülebilir ekonomik büyüme politikası, ortaya çıkarmış olduğu ulusal gelir sayesinde ekonomik sistem içerisinde toplumsal refahı doğrudan etkileyen önemli bir olgudur. Ekonomik büyüme sürecinin şeffaf bir yönetim şekli içerisinde yolsuzluklardan uzak; ortaya çıkan gelirin ise daha adil bölüşümü ekonomik büyüme ile ülkelerin kalkınma sürecine de katkı sağlayacaktır. Ekonomik sistem içerisinde şeffaf yönetim şekillerinin süreklilik kazanması ve adil gelir bölüşümünün tahsis edilmesinin özellikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülke seviyesine çıkması hedefinde önemli birer ulusal iktisadi argümanlar olduğu düşünülmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler arasında kabul edilen ve Kırılgan Beşli olarak tabir edilen Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye örnekleminde 1995-2019 dönemi için yolsuzluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik olarak araştırma sürecinde, bana her fırsatta engin ve aydınlatıcı bilgisi ile yol gösteren ve ufkumu açan değerli insan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan SUNGUR'a; tez araştırma süreci boyunca bilgi ve tecrübeleri ile çalışmama katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Özgür KANBİR'e ve Doç. Dr. Salih TÜREDİ'ye tüm içtenliğimle teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Ayrıca lisans ve yüksek lisan sürecinde maddi ve manevi olarak bana destek çıkan kıymetlilerim anne ve babama ve burada ismini yazmadığım tüm kıymetli dostlarıma minnettarım.

SHAMISTAN SULEYMANLI

Rize/2022

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1
1. YOLSUZLUK KAVRAMI, NEDENLERİ, EKONOMİK ETKİLERİ ve ÖLÇÜLMESİ.....	3
1.1. Yolsuzluk Kavramı	3
1.2. Yolsuzluğun Nedenleri.....	5
1.2.1. Ekonomik Nedenlerden Kaynaklanan Yolsuzluklar	5
1.2.1.1. Devletin Ekonomiye Müdahalesi.....	6
1.2.1.2. Kamusal İstihdam ve Ücret Düzeyi	7
1.2.2. Sosyo-Kültürel Nedenlerden Kaynaklanan Yolsuzluklar	8
1.2.2.1. Toplumsal Yapı ve Bilgi Eksikliği	9
1.2.2.2. Çarpık Kentleşme ve Nüfus Artışı Hızının Yüksekliği	12
1.2.3. Diğer Nedenler	13
1.3. Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri	14
1.3.1. Kamu Yatırım ve Harcamaları	15
1.3.2. Özel Sektör Yatırımları	16
1.3.3. Beşerî Sermaye	16
1.3.4. Kamu Yönetiminin Etkinliği	16
1.4. Yolsuzluğun Ölçülmesi.....	17
1.4.1. Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI)	18
1.4.2. Rüşvet Verenler Endeksi (BPI)	19

1.4.3. Küresel Yolsuzluk Barometresi (GCB).....	19
1.4.4. Uluslararası Ülke Risk Rehberi Yolsuzluk Endeksi (ICRG)	19
1.4.5. Şeffaf Olmama Endeksi (OPIN).....	20
1.4.6. Global Rekabet Endeksi (GCI).....	21
2. GELİR EŞİTSİZLİĞİ KAVRAMI, NEDENLERİ, EKONOMİK ETKİLERİ ve ÖLÇÜLMESİ.....	22
2.1. Gelir Eşitsizliği Kavramı.....	22
2.2. Gelir Dağılımında Eşitsizliğin Nedenleri.....	23
2.2.1. Eğitim ve Beşerî Sermaye	24
2.2.2. Mülkiyetin Nesiller Arası Aktarımı.....	25
2.2.3. Bölgelerarası Gelişim Farklılığı	26
2.2.4. Kamu ve Özel Kesimde Yolsuzluk	27
2.2.5. Diğer Nedenler	28
2.3. Gelir Eşitsizliğinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri.....	32
2.3.1. Klasik Yaklaşım	32
2.3.2. Marksist Yaklaşım.....	34
2.3.3. Neo-Klasik Yaklaşım	36
2.3.4. Modern Yaklaşım	37
2.3.4.1. Kredi Piyasası Kusurları Yaklaşımı.....	38
2.3.4.2. Politik Ekonomi Yaklaşımı.....	39
2.3.4.3. Sosyo-politik İstikrarsızlık Yaklaşımı	40
2.3.4.4. Doğum Oranı Eşitsizliği Yaklaşımı.....	41
2.3.5. Birleştirilmiş Yaklaşım.....	42
2.4. Ekonomik Büyümenin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri	43
2.5. Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi	45
2.5.1. Yüzdelik Dilimleme Yöntemi	46
2.5.2. Lorenz Eğrisi	47
2.5.3. Gini Katsayısı	47
2.5.4. Ters U Hipotezi	48
2.5.5. Atkinson Eşitsizlik Endeksi.....	50

3. YOLSUZLUK, GELİR EŞİTSİZLİĞİ ve EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE YÖNELİK LİTERATÜR	51
3.1. Yolsuzluk Ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür	51
3.2. Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür	57
4. YÖNTEM ve AMPİRİK BULGULAR	66
4.1. Model	66
4.2. Veri Seti	66
4.3. Ekonometrik Yöntem	68
4.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri	69
4.3.1.1. Breusch-Pagan LM Testi	70
4.3.1.2. Pesaran Scaled LM Testi	71
4.3.1.3. Pesaran CD Testi	71
4.3.2. Homojenlik Testi	72
4.3.3. Panel (CIPS) Birim Kök Testi	73
4.3.4. Westerlund ve Edgerton LM Eş Bütünleşme Testi	75
4.3.5. Arttırılmış Ortalama Grup Etkisi (AMG) Uzun Dönem Katsayı Tahmin Testi	77
4.4. Ampirik Bulgular	78
4.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları	78
4.4.2. Homojenlik Test Sonuçları	79
4.4.3. CIPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları	80
4.4.4. Westerlund ve Edgerton LM Panel Eş Bütünleşme Test Sonuçları	81
4.4.5. Arttırılmış Ortalama Grup Etkisi (AMG) Uzun Dönem Katsayı Tahmin Test Sonuçları	82
5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER	85
KAYNAKÇA	88

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : İktisat
Tez Türü : Yüksek Lisans
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan SUNGUR
Hazırlayan : SAHMISTAN SULEYMANLI
Yıl : 2022
Sayfa Sayısı : 98

ÖZET

**YOLSUZLUK, GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE EKONOMİK BÜYÜME
İLİŞKİSİ: KIRILGAN BEŞLİ ÜLKELERİ ÖRNEĞİ (1995-2019)**

Ekonomik büyüme, ülkeler için öncelikli hedef olmakla birlikte hem ekonomik büyümenin etkilediği hem de etkilendiği sosyal ve ekonomik faktörlerin olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada söz konusu faktörlerden yolsuzluk ve gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin 1995-2019 dönemi için Kırılgan Beşli ülkeleri (Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye) örnekleminde ampirik olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma modelinde değişkenlere ilişkin veri setleri Dünya Bankası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Dünya Gelir Eşitsizliği veri tabanlarından elde edilmiştir. Çalışmanın panel veri analiz sürecinde yatay kesit bağımlılığı testi için Breusch-Pagan (1980) LM testi, Pesaran (2004) Scaled LM testi ve Pesaran (2004) CD testi, homojenlik testi için Pesaran ve Yamagata'nın (2008) Delta Homojenlik testi, birim kök testi için Pesaran'ın (2004) CIPS panel birim kök testi, uzun dönem eş bütünleşme ilişkisi testi için Westerlund ve Edgerton'un (2007) LM eş bütünleşme testi ve uzun dönem katsayı tahmin testi için ise Eberhardt ve Bond'un (2009) Arttırılmış Ortalama Grup Etkisi testleri kullanılmıştır.

Çalışmanın ampirik bulgularına göre, yolsuzluktaki azalmanın Endonezya'da ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği, gelir eşitsizliğindeki artışın ise Hindistan, Endonezya ve Güney Afrika'da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca modelde kontrol değişken olarak kullanılan brüt sabit sermaye oluşumundaki artışın Brezilya ve Güney Afrika'da ekonomik büyümeyi olumlu yönde; Hindistan'da ise ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye örnekleminde yolsuzluk, gelir eşitsizliği ve brüt sabit sermaye oluşumunun ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Gelir Eşitsizliği, Ekonomik Büyüme, Kırılgan Beşli, Panel Veri Analizi

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Economic
Thesis Type : Master Degree
Supervisor : Assist. Prof. Dr. Oğuzhan Sungur
Author : SAHMISTAN SULEYMANLI
Year : 2022
Pages : 98

ABSTRACT

**THE RELATIONSHIP OF CORRUPTION, INCOME INEQUALITY, AND
ECONOMIC GROWTH: THE EXAMPLE OF THE VULNERABLE FIVE
COUNTRIES (1995-2019)**

Although economic growth is the primary target for countries, it is known that there are social and economic factors that both affect and are affected by economic growth. In this study, it is aimed to empirically examine the relationship between corruption and income inequality and economic growth in the sample of the Fragile 5 countries (Brazil, India, Indonesia, South Africa, and Turkey) for the period 1995-2019. In the study model, data sets related to the variables were obtained from the World Bank, Transparency International and World Income Inequality databases. In the panel data analysis process of the study, Breusch-Pagan (1980) LM test, Pesaran (2004) Scaled LM test and Pesaran (2004) CD test for cross-section dependency test; Pesaran and Yamagata's (2008) Delta Homogeneity test for homogeneity test; Pesaran's (2004) CIPS panel unit root test for unit root test; Westerlund and Edgerton's (2007) LM cointegration test for long-term cointegration relationship test; and Eberhardt and Bond's (2009) Augmented Mean Group Effect test for long-term coefficient estimation test were used.

According to the empirical findings of the study, it has been determined that the decrease in corruption negatively affects economic growth in Indonesia, while the increase in income inequality positively affects economic growth in India, Indonesia, and South Africa. In addition, the increase in gross fixed capital formation, which is used as a control variable in the model, positively affects economic growth in Brazil and South Africa; In India, it has been concluded that it has a negative effect on economic growth. No statistically significant effect of corruption, income inequality and gross fixed capital formation on economic growth could be detected in the Turkish sample.

Keywords: Corruption, Income Inequality, Economic Growth, Fragile Five, Panel Data Analysis

KISALTMALAR

ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller
AMG	: Arttırılmış Ortalama Grup katsayı tahmin yöntemi
BPI	: Rüşvet Verenler Endeksi
CCE	: Ortak İlişkili Etkiler Modeli
CCR	: Kanonik Eş Bütünleşik Regresyon
CPI	: Yolsuzluk Algılama Endeksi
DOLS	: Dinamik En Küçük Kareler
GCB	: Küresel Yolsuzluk Barometresi
GCI	: Global Rekabet Endeksi
HPAES	: Yüksek Performanslı Asya Ekonomileri
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ICRG	: Uluslararası Ülke Risk Rehberi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
OPIN	: Şeffaf Olmama Endeksi
PMG	: Havuzlanmış Ortalama Grup
PRS	: Politik Risk Servisi
PVECM	: Panel Vektör Hata Düzeltme Modeli
TI	: Uluslararası Şeffaflık Endeksi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICRI	: BM Bölgeler Arası Suç ve Adalet Araştırmaları Enstitüsü
UNODC	: Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
WEF	: Dünya Ekonomik Forumu
WDI	: Dünya Kalkınma Göstergele

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Gelir yüzdeleri ve gelir grupları	46
Tablo 2. Yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür özeti	56
Tablo 3. Gelir Eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür özeti	63
Tablo 4. Değişkenlerin tanımlanması	67
Tablo 5. Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları	79
Tablo 6. Homojenlik test sonuçları	80
Tablo 7. Panel birim kök test sonuçları	81
Tablo 8. Eş bütünleşme test sonuçları	82
Tablo 9. AMG uzun dönem katsayı tahmin sonuçları	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ücret düzeyi ve yolsuzluk ilişkisi.....	8
Şekil 2. Asimetrik bilgi-yolsuzluk ilişkisi	11
Şekil 3. Lorenz eğrisi	47
Şekil 4. Kuznets eğrisi	49

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşen dünya ülkelerinde sosyo-ekonomik ve politik aktörlerden kaynaklanan sistemsel sorunlar oluşmaktadır. Bu çalışmanın ampirik analizine konu edinilen yolsuzluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme de toplumsal refahı, huzuru ve yaşamı doğrudan etkileyen çok önemli sosyo-ekonomik faktörlerdir. Yolsuzluğun ve gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda, ekonomik büyüme makul seviyelerde olsa bile bu tür toplumlarda suça ve yasadışı eylemlere yönelmeyle toplumsal refahın ve huzurun zamanla sekteye uğradığı gözlemlenebilmektedir. 2018 Dünya Eşitsizlik Raporu 1980 yılından günümüze gelir eşitsizliğinin Kuzey Amerika ve Asya’da hızlı, Avrupa genelinde orta hızda arttığını, Ortadoğu, Sahra-altı Afrika ve Brezilya’da çok yüksek seviyede sabit kaldığını ve düşmediğini açıklamaktadır. Yine bu raporda küresel gelir büyümesinin durağan olduğu ve uluslararası perspektifte nüfusun en alt %50’lik kesimi ile nüfusun en üst %1’lik kesimi arasında kalanlar için gelir büyümesinin sıfıra yakın olduğunu ifade etmektedir. Genel olarak 1980 sonrası dönemde dışa açılma reformlarıyla birlikte ülke içi ve ülkeler arası gelir eşitsizliğinin farklı oranlarda artış göstermesi ekonomik olarak düşündürücü bir durumdur.

Günümüzde geline süreçte dünya genelinde yüksek refah seviyesine ulaşabilmek için yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yolsuzluk ve gelir eşitsizliklerinin ise azaltılmasını amaçlayan düzenlemeler hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Buna rağmen sosyo-ekonomik hayatta bu düzenlemelerin amacına tam olarak ulaşabildiğini ileri sürmek zordur. Bazı ülkeler arasındaki gelişmişlik seviyesi Yakınsama Hipotezinin açıkladığı şekilde kapanırken; gelişmekte önemli zorluklar yaşayan birçok ülke ile gelişmiş ülkeler arasında ise gelişmişlik seviyesi Kutuplaşma Hipotezini doğrularcasına açılmaktadır. Makro ekonomik istikrarsızlıkların daha fazla yaşanmakta olduğu Kırılgan Beşli olarak tanımlanan ülkelerde (Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye) ise tam istihdam milli gelir seviyesine ulaşmak ve bu optimal denge seviyesinde istikrarlı bir biçimde kalabilmek önemli bir iktisadi sorun olarak görülmektedir.

Bu çalışmada amaç, yolsuzluk ve gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerine etkisini 1995-2019 dönemi için Kırılgan Beşli ülke grubu örnekleminde araştırmaktır. Bu amaç kapsamında çalışma beş farklı bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde yolsuzluğun kavramsal çerçevesine, nedenlerine, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine ve yolsuzluğun ölçülmesinde kullanılan yöntemlere yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise gelir eşitsizliği kavramına, nedenlerine, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine dair yaklaşımlara ve gelir eşitsizliğinin ölçülmesinde kullanılan çeşitli ölçüm yöntemlerine yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde yolsuzluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisine dair literatürde var olan ampirik çalışmalar özetlenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ampirik analizde kullanılacak olan ekonometrik yöntem ve ampirik bulgulara yer verilecektir. Bu bölümde ilk olarak analize dahil edilen Kırılğan Beşli ülkelerine ait 1995-2019 dönemi için oluşturulan ekonometrik model ve değişkenler için veri seti tanıtımı yapılacaktır. Sonrasında modelde yer alan değişkenlere ait panel veri seti üzerinde yapılacak yatay kesit bağımlılığı testlerine, homojenlik testine, birim kök testine, eş bütünleşme testine ve uzun dönem katsayı tahmin testine dair metodolojik bilgilere yer verilecektir. Takip eden alt bölümde ise panel veri analiz sürecinde gerçekleştirilen ön test sonuçları ve uzun dönem katsayı tahmin sonuçları tablolastırılarak, açıklanacaktır.

Çalışma, sonuç ve değerlendirme bölümü ile son bulacaktır.

Çalışmanın araştırma sürecinde özellikle yolsuzluk ve gelir eşitsizliği ile ilgili güvenilir ve aynı döneme denk gelecek şekilde veri temin edilmesi noktasında bazı kısıtlarla karşılaşmıştır. Bu nedenle temin edilebilen veriler üzerinden analiz gerçekleştirilmiş ve çalışmanın dönemi olarak 1995-2019 dönemi tercih edilmiştir.

1. YOLSUZLUK KAVRAMI, NEDENLERİ, EKONOMİK ETKİLERİ ve ÖLÇÜLMESİ

Yolsuzluk; siyaset, sosyoloji ve iktisat gibi birçok disiplin içinde incelenen ve pek çok araştırmaya konu olan sosyal bir kavramdır. Dünyada özellikle 1980 sonrası serbest piyasa politikalarını kendi ekonomilerinde benimseyen geçiş ekonomileri ile beraber tartışılmaya başlanmıştır. Yolsuzluk özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çok ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Ancak birçok gelişmiş ülkede de yolsuzluk çözülmesi gereken ciddi bir problem olarak nitelendirilir.

Bu bölümde ilk olarak yolsuzluk kavramı tanıtılacaktır. Daha sonra yolsuzluğa neden olan faktörler ve yolsuzluğun ekonomik büyümeyi hangi kanallar üzerinden etkilediğine dair bilgiler verilecektir. Son olarak da yolsuzluğun ölçülmesinde kullanılan bazı yöntemlere değinilecektir.

1.1. Yolsuzluk Kavramı

Yolsuzluk olgusu çeşitli şekillerde ortaya çıkabildiği için bu kavrama yönelik net bir tanımlama yapabilmek zordur. Yolsuzluk kavramının ele alınmasında temel bir sorun yöntem belirlemekle ilgilidir. Bu durumun sebebi yolsuzluğun yasal düzenlemelere aykırı bir olgu olması sebebiyle gizli bir nitelik taşımasındandır. Böyle olunca pek çok toplumsal olgu için gerekli olan gözlem, anket ve mülakat yapma olanakları yolsuzluk konusunda kısıtlı kalmaktadır.

İngilizce de “*corruption*” olarak bilinen yolsuzluk, kamusal gücün veya kamu otoritesinin kamu yararı ya da kamusal çıkar dışında kullanılması anlamına gelmektedir (Gedikli, 2011: 170). Literatürde yolsuzluğun nedenlerini araştıran ilk çalışmalardan bir tanesi Becker’a (1968) aittir. Becker, yolsuzluğun nedenini geliştirmiş olduğu suç ve ceza modeli üzerinden açıklamaktadır. Suç ve ceza modeli fayda-maliyet analizine dayanmaktadır. Suç ve ceza modeline göre bireyin davranışına yön veren etmen yolsuzluk faaliyeti sonucu elde edeceği gelir ile yasal olmayan yollarla yaptığı yolsuzluk faaliyeti neticesinde yükleneceği ceza miktarıdır. Bireyin yasalara aykırı olan faaliyeti neticesinde sağladığı gelir faydasını; yakalanması sonucunda katlanacağı ceza ise maliyetini oluşturur. Bireyler, böylelikle yolsuzluk faaliyeti sonucunda elde edeceği faydanın bu faaliyet sonucunda katlanacağı

maliyetten yüksek olması durumunda yolsuzluk yapma eylemine yönelebilmektedir (Yılmaz ve Güvel, 2009: 169-170).

Karagöz ve Karagöz (2014: 6) yolsuzluğu kısaca kamu gücünün özel çıkarlar için kullanılması olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda “*Yolsuzluk = Tekelci Güç + Takdir Yetkisi – Hesap Verme Sorumluluğu*” olarak formüle edilmektedir. Bu formül üzerinden açıklanan yolsuzluk kavramında eylem, kamunun yetki gücüne sahip olan politikacılar ile devlet görevlileri esas alınarak açıklanmıştır (Çukurçayır, 2012: 2). Yolsuzluk, kamu görevlilerinin şahsi çıkar sağlamak için kuralları ihlal etmesiyle gerçekleşmektedir. Ancak kamu görevlileri farklı kuralları farklı biçimlerde ihlal edebilirler. Bu yüzden, yolsuzluğa yönlendiren sebepler ve yolsuzluğun doğurduğu sonuçlar çeşitlilik arz etmektedir. Yolsuzluk, gerçekleştirilen bu eylemler üzerinden daha geniş kapsamlı olarak kamu gücüyle sınırlandırılmayan ve herhangi bir görevin özel menfaatler ile kullanılması şeklinde de tanımlanabilir (Yılmaz ve Güvel, 2009: 170).

Yolsuzluk kavramı, tarifi zor ama fark edilmesi kolay olan ve diğer yandan da ispatlanması ise çok zor olan bir olgudur. Çoğu zaman, belirli davranışlar yolsuzluğa işaret etmektedir. Ancak, yolsuzluğun ortaya çıkması ve yargıya devredilmesi genellikle bir çıkar çatışmasını gerektirir. Bu özelliğinden de anlaşılacağı üzere yolsuzluk; kişisel çıkarlara dayalı ve çıkar çatışmaları nedeniyle dağınık bir olgudur (Eliaçık, 2009: 6).

Yolsuzluk olgusu içerisinde birçok alanı ihtiva etmesi nedeniyle net bir tanımının yapılması son derece zordur. Kapsamı çok geniş olan yolsuzluk olgusunu oluşturan temel faktörleri ön plana çıkararak yapılmış birçok tanım mevcuttur. Örneğin, yolsuzluk kamu gücünün insanların kişisel çıkarlarına hizmet etmek amacıyla kötüye kullanılmasıdır. Bu tanıma biraz daha irdelenecek olursak kamu gücü yerine karar verme yetkisi yalnızca kendisinde bulunan yetkilerle donatılmış ve hesap verme anlamında bir zorunluluğu bulunmayan görevlilerin, yöneticilerin, amirlerin söz konusu yetkilerini kullanırken kendi menfaatlerini gözeterek hareket etmeleri yolsuzluk olarak belirtilmektedir (İşler, 2018: 4). Kamu görevlisinin kendi görev alanına girmeyen görevleri ifa etmeleri veya görev alanına giren işlemleri normal işleyiş sürecinden daha da hızlı yapmak suretiyle çıkar sağlamaları yolsuzluktur. Bu

manada zimmet, irtikâp¹, kara paranın aklanması, dolandırıcılık, rüşvet gibi dürüst olmayan ve etik ilkelerine aykırı olan davranışların tamamı yolsuzluk olarak değerlendirilebilmektedir (İşler, 2018: 5). Birleşmiş Milletler Bölgeler Arası Suç ve Adalet Araştırmaları Enstitüsü'nün (UNICRI) yaptığı tanıma göre yolsuzluk, özel ve tüzel kişilerin karar sürecindeki yetkilerindeki sapma ve yolundan çıkma olarak belirtilmiştir. Dünya Bankası'nın en yaygın kullanılan yolsuzluk tanımı ise, kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kötüye kullanılması şeklinde ifade edilmektedir (Gür, 2014: 193).

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede ortaya çıkma ihtimali ile evrensel bir olgu haline gelen yolsuzluk, ortaya çıktığı toplumlarda ahlak ve davranış kalıplarında kopmalar meydana getirerek kurumsal faaliyetlerde şeffaflık ilkesini zayıflatmaktadır. Kurumsal faaliyetlerde yolsuzluğun önlenmesi için kamu personellerine şeffaflığı artırıcı nitelikte eğitim verilmesi ve yolsuzluğu önleyici yaptırım gücü yüksek yasal düzenlemelerin uygulamaya koyulması gerekmektedir (Berksoy ve Yıldırım, 2017: 4).

1.2. Yolsuzluğun Nedenleri

Yolsuzluğun düzeylerine ilişkin veriler birçok ülke için erişilebilir hale geldikçe, bu konu üzerine gerçekleştirilen ampirik uygulamaların da sayısında artışlar yaşanmaktadır (Khagram ve Jong-sung, 2005: 138). Yolsuzluğun nedenleri üzerine yapılan iktisadi araştırmalarda din, etnik yapı, siyasal rejim, sosyo-kültürel yapı ve hukukun üstünlüğü gibi birçok faktörün yolsuzluğun ortaya çıkmasında belirleyici olduğu hususunda görüş birliği vardır (Berksoy ve Yıldırım, 2017: 3). Bu bölümde yolsuzluğun nedenleri hakkında bilgi verilecektir.

1.2.1. Ekonomik Nedenlerden Kaynaklanan Yolsuzluklar

Devletin ekonomik sistem içerisinde olmaması gerektiğini ileri süren klasik iktisat anlayışının minimum devlet müdahalesi ilkesinde devletin sosyo-ekonomik hayatla ilgili olarak özellikle eğitim, sağlık, güvenlik ve bayındırlık alanlarında olması gerektiği vurgulanmaktadır. Kaynakların daha kıt ve kamu kurumlarından beklenen hizmetlerin daha fazla olması nedeniyle devletin sosyo-ekonomik hayat içerisinde

¹ İrtikâp, yolsuzluğun bir çeşidi olan rüşvetin kamu çalışanlarının hizmet vermekle yükümlü olduğu karşı tarafa rüşvet vermesi yönünde zorlaması durumudur (Karakaş, 2007: 47).

olması gelişmiş ülkelere kıyasla daha fazla zaruri bir ihtiyaçtır. Buna karşın sosyo-ekonomik hizmetlerin görülmesi noktasında devletin ekonomik sistem içerisinde daha fazla yer alması yolsuzluk olgusunun da daha yaygın bir biçimde ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir (TEPAV, 2006: 63). Gelişmekte olan ülkelerde kaynaklara ulaşma fırsatının kısıt olması bireyi rüşvet vermeye sevk ederken; kamu kurumlarında istihdam edilen düşük gelirli personelleri de daha iyi maddi imkanlar için yolsuzluğa yöneltebilmektedir (Özkal Sayan ve Kışlalı, 2004: 35; Akçay, 2000: 115).

1.2.1.1. Devletin Ekonomiye Müdahalesi

Klasik iktisat anlayışı, ekonomik sistem içerisinde minimum devlet ilkesini savunmakta ve birçok devlet müdahalesini gayrimeşru iktidar uygulaması olarak görmektedir. Klitgaard (1988), devletin ekonomik sistem içerisinde daha fazla yer aldığı ülkelerde kamu görevlilerinin görevlerinde takdir yetkisini kullanması ve alınan kararların etkisinin izlenmesinin zayıf olduğu durumlarda yolsuzluğun ortaya çıkma sıklığının daha fazla olabileceğini savunmaktadır. Devlet, ekonomik sistem içerisinde olmasıyla birlikte topluma kaynakları tahsis eder ve bu hizmet karşılığında da hizmetin maddi karşılığını belirler. Toplumu oluşturan gerçek ve tüzel kişilerde yarar sağladıkları hizmet karşılığında devletin kurumlarında devletin temsilcilerine ödeme gerçekleştirir. Gerek sağlanan hizmet karşılığı ve kaynakların kullanımında ve gerekse de yararlanılan hizmet karşılığında maddi bedelin ödenmesinde yolsuzluk eylemi ortaya çıkabilmektedir. Kamusal işleyişte yolsuzluğun ortaya çıktığı üçüncü önemli işleyişte trafik cezaları, multi-milyon dolarlık vergi faturası veya hapis cezaları gibi cezaların yansıtılması aşamasında olabilmektedir (Ackerman, 2008: 552-553).

Genelde liberal iktisatçılara göre yolsuzluk olayları ağırlıklı olarak kamu dairelerinin ekonomik faaliyetlere lisans izni verirken ve doğrudan girişimci olarak ekonomiye müdahalesi sonucu oluşmaktadır. Ekonomik düzenlemelerin fazla ama ekonomik özgürlüklerin az olduğu ülkelerde büyük çaplı rant kollama² fırsatları yolsuzluğa neden olan faktörlerden biridir. Bu durumda kamu kesiminin ekonomideki ağırlığı yolsuzluğa neden olmakta ve devlet müdahaleleri rant yoluyla aşırı kazançları

² Rant kollama, devletin çeşitli kurumlarında yürütülen ekonomik ve sosyal faaliyetlerde çıkar gruplarının monopol gücü elde etme, gümrük tarifeleri, lisans izinleri, gümrük kotaları kısıtlama veya genişletme ve sosyal yardımların (işsizlik ücretleri, eğitim yardımı vb.) elde edilmesi yönünde yürütülen lobi faaliyetleridir (Karakaş, 2007: 49-50).

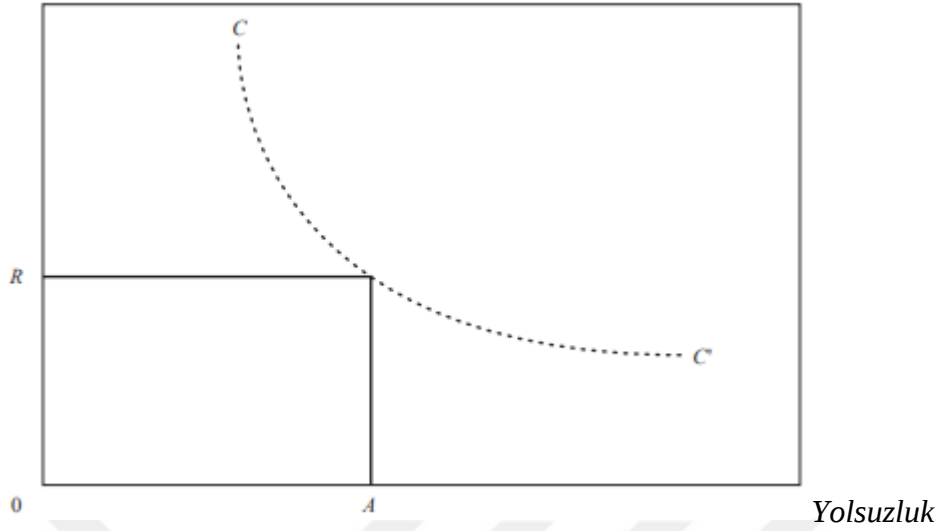
ortaya çıkarmaktadır (Meriç, 2004: 72). Ackerman’a (2008) göre kamunun ihracatı kısıtlama veya işletmeleri lisanslama yetkisinin doğurduğu zorlukları aşmak isteyen bireyler ve işletmeler rüşvet şeklinde ödeme yapmaya razı olabilirler. Bu durumda ekonominin rekabet gücünü artıran herhangi bir reform, yolsuzluk teşviklerinin azaltılmasına yardımcı olacaktır. Bu reformlar dış ticaret üzerindeki kontrolleri azaltan, özel sektörün giriş engellerini kaldıran ve devlet şirketlerini rekabeti sağlayacak şekilde özelleştiren politikaların tümü olabilir.

Müdahaleci politikalar sergileyen devletlerde bürokrasi ve kırtasiyecilik çok fazla olabilmektedir. Fazla bürokrasinin bulunduğu ortamda rüşvet ve diğer yolsuzluklara daha fazla fırsat oluşmaktadır. Bürokratik engellere takılan birey ve firmalar işlerini rüşvet ve diğer yolsuz yollarla yapmaya çalışırken kamu görevlileri için de rüşvet piyasası oluşmaktadır. Bu durumun serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılan gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülkelerde ekonomiye devlet müdahaleleri ile ortaya çıkan bir sonuç olduğu iktisat literatüründeki ampirik çalışmalarla da desteklenmektedir (Özsemerci, 2003: 66).

1.2.1.2. Kamusal İstihdam ve Ücret Düzeyi

Gelişmekte olan ülkelerde mücadele edilmesi gereken en önemli makro ekonomik sorunlar arasında gelir eşitsizliği gelmektedir. Bu gibi toplumlarda ortaya çıkan gelir eşitsizliği için işsizliğin yüksek olması, ekonomideki üretimin tarım sektörü üzerine inşa edilmesi, işçi ve memur sınıfının ücret düzeyinin daha düşük olması bir sebep olarak gösterilmektedir. Kamusal hizmetin sunulmasında kamu personellerinin ücret düzeyinin düşük olması rüşvet ihtimalinin ortaya çıkması durumunda personeli yolsuzluk yapmaya yöneltebilecektir (Gedikli, 2011: 173).

Ücret düzeyi

Şekil 1. Ücret düzeyi ve yolsuzluk ilişkisi

Kaynak: (Tanzi, 1998: 14)

Şekil 1'de CC 'eğrisi, yolsuzluk seviyesi ile ücret düzeyi arasındaki değiş-tokuş ilişkisini göstermektedir. Bu eğriye göre ücret düzeyinin yükselmesiyle birlikte yolsuzlukta düşme meydana gelecektir. Bu etkinin ortaya çıkmasında kamu personellerinin gelirlerinin yükselmesi önemli bir etken olarak görülürken aynı zamanda kamu personellerinin yüksek gelirli işini kaybetmek istememesi de yolsuzluğu azaltıcı faktörler arasında değerlendirilmektedir (Tanzi, 1998: 18).

1.2.2. Sosyo-Kültürel Nedenlerden Kaynaklanan Yolsuzluklar

Bütün suçlar gibi, yolsuzluk da sosyal bir olaydır. Bu nedenle, ekonomik kriz ve savaşlardan dolayı sosyal düzenin bozulduğu dönemde yolsuzluk olayları şiddetlenmektedir. Zaman zaman oluşan ekonomik krizler ve savaşlar, toplumun dengesini bozar. Makro boyutlarda oluşan denge bozuklukları genelde ulusal paranın değerini önemli ölçüde olumsuz etkiler. Bu durumdan kaynaklanan enflasyon oranlarındaki yükselmeler ile bir yandan memur sınıfının gelirleri düşerken, diğer yandan küresel sermaye gittikçe daha da kuvvetlenir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce dürüstlük ve otoriterliği ile bilinen Alman memurunun bu özelliği savaş yıllarının hemen ardından gelen kriz dönemlerinde büyük ölçüde değişmesi verilebilecek örneklerden biridir. Yolsuzluk sadece ekonomik krizler ve savaş dönemlerinde olduğu söylenemez zira yüksek refah dönemlerinde de yolsuzluk var olmaktadır (Eliaçık, 2009: 21).

Treisman (2000), yolsuzluğun kamu gücünün özel kazançlar için kötüye kullanılması şeklinde tanımlanmasının farklı nedenleri olduğunu açıklamıştır. Bu nedenleri farklı teorilerin belirli tarihsel ve kültürel, ekonomik gelişme düzeyleri, siyasi kurumlarla ve hükümet politikalarıyla ilişkilendirildiğine değinmiştir. Bu doğrultuda Treisman, 1980 ve 1990'larda yapılmış çeşitli iş dünyası risk araştırmalarından sağladığı yolsuzluk endekslerini kullanarak yapmış olduğu çalışmada; kültürel, kurumsal, hukuk devleti ve demokrasi geleneğinde uzun bir geçmişi olan ülkelerin, anlamlı derecede daha düşük yolsuzluk seviyesine sahip olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca daha kalkınmış ve ekonomik olarak dışa daha açık ülkelerin daha az yolsuzlukla karşı karşıya olduğu sonucuna da ulaşmıştır.

1.2.2.1. Toplumsal Yapı ve Bilgi Eksikliği

Yolsuzluğa neden olan faktörler arasında toplumsal yapı ve bilgi eksikliğinin önemli belirleyiciler arasında olduğu bilinmektedir. Ekonomik olarak yolsuzluğun fazla olduğu ülkeler, eğitime daha az harcama yaparak beşerî sermayeye yetersiz yatırım yapma ve özel yatırıma göre kamu altyapısına aşırı yatırım yapma eğilimindedir (Ackerman, 2008: 558). Kamu idarelerinde vatandaş ve kamu görevlisi ikili ilişkilere dayanarak karşı karşıya gelirler. Bu süreçte kamu görevlileri herkese eşit muamele yapması gerekirken bu ilişkinin daha çok gelişmekte olan ülkelere kamu görevlisinin aile, akraba veya hemşerilerine yardım etmesi şeklinde bürokratik değil adam kayırmacı bir biçimde muamele eğilimi içerisine girdiği söylenebilir. Böyle olunca yakınlarının onu bir kamu görevlisi değil de bir yakını olarak görmesi kamu görevlisi üzerinde bir baskı yaratır. Bürokratin yakın çevresi ve akrabaları onun bürokrat rolünü başkasına oynamasını, kendilerine karşı ise akrabalık yakınlık ilişkisi bağlamında bir muamele gösterilmesi beklentisi içine girebilmektedirler (Özsemerci, 2003: 51).

Yolsuzluğa neden olacak sosyal faktörlerden biri de dini yapılanmalardır. Le Porto, Silanes, Shlifer ve Vishny'e (1996) göre toplum ile devlet arasında güven duygusunun sağlıklı olması ülkede kamu yönetiminin etkili ve kaliteli olmasına önemli katkı sağlar. Le Porto vd. hiyerarşik dinlerin baskın olduğu ülkelere toplumun güven eksikliği yaşadığını savunarak bu hipotezin geçerliliğini incelemek amacıyla 152 ülkede inceleme yapmışlardır. Söz konusu ülkelere çeşitli din ve mezhepler hiyerarşik dini bir yapıda olup olmaması bakımından derecelendirilerek, hiyerarşik

dini yapıların yaygın olduğu ülkelerde politik ve siyasi yapılanmaların da benzer şekilde etkilendiği varsayımı ileri sürülmüştür. Çalışmanın sonucuna göre, toplum içerisinde hiyerarşik yapıya sahip dini inancı benimseyen bireylerin yüzdesi arttıkça, ülkelerde de yolsuzluğun da arttığı ileri sürülmektedir (Başar, 1997: 27).

Toplumsal ahlak kurallarının yolsuzluğu doğrudan özendirmediği, daha çok dolaylı ahlak ilkelerinin yolsuzluğa sebebiyet verdiği bilinmektedir. Toplumsal ahlak ilkeleri sonuç ahlakı ve deontolojik³ ahlak olarak ele alınırsa, yolsuzluğa sebebiyet veren ahlak ilkelerinin nasıl oluştuğu açıklanabilir. Eğer ki, ortaya koyulacak davranışın sadece ortaya çıkaracağı faydaya odaklanılmış ise beklenen faydaya ulaşma sürecinde her şeyin mubah olduğuna inanılabilir. Bu tür bir ahlaka sahip olan birey, yönetim kurallarının kendi amacına ulaşma noktasında bir engel teşkil ettiğini düşünerek bu engeli yolsuzluk eylemleriyle aşmanın doğru bir tutum olduğuna kendini ikna eder. Oysa deontolojik ahlakta ise ulaşılabilecek amaçlarda kullanılan araçların toplumca meşruiyetinin kabul edilmesi önemlidir. Eğer herhangi bir toplumda deontolojik ahlak ilkeleri gelişimin önünde bir engel olarak görülüyorsa o toplumda yolsuzluk yaygın olur ve engellenmesi zorlaşır (Tekeli, 2007: 3).

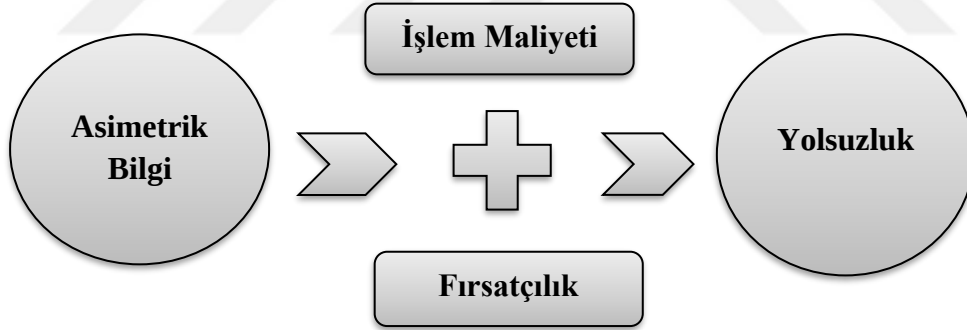
Yolsuzluğun nedenleri ile ilgili araştırmalarda toplumdaki etnik farklılıkların da rolü ele alınmıştır. Fakat etnik farklılıkların yolsuzluğa neden olduğuna dair fikir ayrılıkları mevcuttur. Mauro (1995), etnik farklılıkların olduğu durumlarda bürokratların kendileri ile aynı etnik kökene sahip olan bireyleri kayırmalarının mümkün olduğunu ileri sürmüştür (Başar, 1997: 28). Kamu çalışanları ve yöneticileri mali ve idari kararları alma ve uygulama süreçlerinde görevlerini suiistimal ederek kişisel veya politik menfaat ilişkisinde bulundukları kişi ve grupları kayırmaları; görevleri gereği yapmakla yükümlü oldukları işleri rüşvet gibi beklentiler karşılığında yapmaları ya da yapmamaları kayırmacılık kavramı ile açıklanmaktadır (Çukurçayır, 2012: 2).

Toplumda kamu yararı bilincinin olmaması da toplumsal yapıdan kaynaklanan sorunlardan biri olarak nitelendirilir. Kamu yararı düşünülerek toplumsal yararın sağlanması için öncelikle toplumun yurttaşlık bilincine sahip olması gerekir. Halk kamu hizmetinden yararlanmayı lütuf değil bir yurttaşlık hakkı olarak görmelidir.

³ Deontolojik ahlak, elde edilmek istenen faydaya odaklanırken, davranışın etik olmasını ön plana alan ve davranışın koşulsuz bir şekilde kişiden kişiye değişmeyen ilke, yasa, görev, hukuk ve hak gibi yöntem ve niyetlerin tutarlılığını inceleyen etik kuramıdır (Esen, 2020: 300).

Yurttaşın kamu hizmetini bu algılayış biçimine ve bürokratin yurttaşın tepeden bakan anlayışına bilgi eksikliği de eklenince yolsuzluk ve rüşvet olasılığı artmaktadır (Beşel, 2013: 8).

Bilgi eksikliği ya da asimetrik bilgi yolsuzluğa neden olan kavramlardan biridir. Asimetrik bilgi, tarafların birinin diğerine göre eksik ya da fazla bilgiye sahip olması durumunu ifade eder. Yaygın bilinen neo-klasik iktisat teorisinin temel varsayımı olan piyasada alıcı ve satıcıların tam bilgiye sahip olduğu varsayımı gerçek hayatta sınırlı geçerliliğe sahiptir. Asimetrik bilginin olması tam rekabet şartlarını engelleyerek piyasa başarısızlıklarına neden olmaktadır. Piyasanın sınırlı rasyonel olması ekonomik hayatta işlem maliyeti ve fırsatçılığa zemin hazırlamaktadır (Ata ve Güvel, 2009: 170). Asimetrik bilgi, ters seçim (*adverse selection*) ve ahlaki tehlike (*moral hazard*) gibi iki farklı duruma neden olur. Ters seçim işlem yapılmadan önce, ahlaki tehlike ise işlem yapıldıktan sonra ortaya çıkmaktadır. Örnek verilecek olursa; ters seçim problemi, riski yüksek olan borçlulara kredinin kullandırılması olurken, ahlaki tehlike problemi ise kredinin geri ödenmeme durumunu ifade eder. Bu süreç asimetrik bilgiyi oluşturmaktadır (Yıldırım, 2019: 220).

Şekil 2. Asimetrik bilgi-yolsuzluk ilişkisi

Sonuç olarak sınırlı rasyonellik şekil 2’de gösterildiği gibi kamusal ve özel sektörlerde bilgi asimetrisine neden olur. Bu durum da işlem maliyeti ve fırsatçılık oluşturur. Bütün bu süreçte bireyler asimetrik bilgi sonucu oluşan işlem maliyetleri nedeniyle yolsuzluğa başvurmaya yönelirken aynı anda bilgi avantajına sahip olan kamu görevlisi de fırsattan suiistimal ederek yolsuzluk eylemleri gerçekleştirebilmektedir (Ata ve Güvel, 2009: 171).

1.2.2.2. arpık Kentleşme ve Nüfus Artışı Hızının Yüksekliği

Demokratik toplumsal yapı ve siyasi yönetim anlayışının tam olarak oluşmadığı gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk daha yaygındır. Bunun üzerine yolsuzluğun demokratik yapıyla ters orantılı olduğu düşünülebilir. Kentleşmenin özellikle gelişmekte olan ülkelerde çarpık şekilde artması ve nüfus hareketliliği yolsuzluğu artıran temel nedenlerden biridir. Sosyal hareketliliğin bu şekilde süratli olması ve nüfusun iş imkânının sağlanabileceği şehirlerde yoğunlaşması pek çok problemin oluşmasına zemin hazırlar. Bu sorunlardan biri kentlerdeki iş olanaklarının yetersiz kalmasıdır. Bunlara ek olarak eğitim, sağlık, güvenlik ve benzeri alanlarda da hizmetler gerekli miktarda verilememektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan çarpık kentleşme eğitim, sağlık, güvenlik gibi temel ihtiyaçları karşılamak için toplumların yasal ve ahlaki olmayan yollara yönelmesine neden olmaktadır (Köse, 2019: 19).

Plansız nüfus artışı sonucunda, ülkelerde kaynak dağılımı bozulurken hizmet sektörüne olan talep artar. Bunun üzerine talep artışının gerektiği gibi karşılanamaması toplumda hakkaniyet duygusunu zayıflatır. Kaynakların eşit dağılmaması kamu hizmetlerinin paylaşılmasında yolsuzluğun artmasına ve toplumun huzurunun bozulmasına neden olur. Devlet ile güven ilişkisi zayıflayan toplum çözümü çıkar gruplarında ve yasa dışı yollarda arar. Hızlı nüfus artışı sonucu plansız kentleşme böylece toplumu sosyal, kültürel ve ahlaki yozlaşmaya sürükler. Bu tür yozlaşma sonucunda da yolsuzluklar kaçınılmaz olur ve yozlaşma ekonomide, politikada, hukukta, basında, ahlaki değerler gibi farklı alanlarda görülür. Böyle bir süreçte insanlar, kentlerde hayatlarını sürdürebilmek için, hizmetleri elde etmek ve kendi düzenlerini kurmak için her fırsatta yasa dışı eylemlere yönelirler. Böyle olunca toplumlarda kamuoyunun yolsuzluğa bakışı değişir. Sonra yolsuzluk gibi görülen bir eylem olağan bir olaya dönüşür ve insanları ihtiyaçları karşılama yolunda suça yönlendirir. Artan suç oranları da sosyal barışı zayıflatır (Hamidov, 2016: 14).

Hızlı nüfus artışı sosyal refah devleti anlayışında en önemli görevler olan eğitim ve sağlık hizmetlerine olan talebin karşılanması yolunda sorun yaratır. Bu durumda da temel hizmetlere ulaşmada sıkıntı yaşayan toplumlar yozlaşmaya ve yolsuz davranışları kanıksanmayacak kadar olağan görmeye başlar. Hızlı nüfus artışı durumunda kamu kesiminde yapay istihdam oluşturulsa da yeterli iş imkânı sağlanamamaktadır. İşte bu durumda bürokratlar kendi yandaşlarına iş imkânı

sağlayarak rüşvet ve kayırmacılık dediğimiz yolsuzluğa neden olmaktadır. Bu durumda personel yönetiminde yozlaşma işe almada olması gereken bilgi, beceri, iş etiği gibi unsurların ihmal edilmesine yol açarak kamu yönetiminin yozlaşmış kişilerin elinde kısır döngüye itilmesine yol açmaktadır (Özsemerci, 2003: 58).

1.2.3. Diğer Nedenler

Genel olarak literatürde yolsuzluğun diğer nedenlerini inceleyen çalışmalara (Braun ve Di Tella (2000); Shleifer ve Vishny (1999); Murphy, Shleifer ve Vishny (1991); Rauch ve Evans (2000); Laffont ve N'Guessan (1999); Van Rijckeghem ve Weder (1997); Treisman (2000); Wei (2000); Swamy, Knack, Lee ve Azfar (2001)) bakılacak olursa yolsuzluğa sebep gösterilen diğer nedenler aşağıdaki maddeler üzerinden açıklanabilir (Tosun, 2003: 127):

- Etnik bölünmüşlük ve fakirlik
- Enflasyon oranındaki değişkenlik
- Fransız veya sosyalist hukuk kökeni
- Kamu kesiminde düşük ücretlerin varlığı
- Ekonominin dışa kapalı olması
- Kadın işgücünün toplam işgücü içindeki payının düşük olması

Terisman (2007) siyasetçilerin ve ekonomistlerin yolsuzluğun uluslararası nedenleri hakkında yaptıkları çalışmaları inceleyerek oldukça güçlü kanıtlarla, basın özgürlüğü, hükümette yüksek kadın payı, ticarete açıklık ve köklü liberal demokrasilerin olduğu toplumlarda daha az yolsuzluk olduğunu tespit etmiştir. Yolsuzluğu oluşturabilecek faktörlerin ise ticaret açıklığının düşük olması, akaryakıt ithalatına bağımlılık, müdahaleci ticari düzenlemelerin olması ve ön görülemeyen enflasyonun varlığı olarak belirtmiştir.

Tanzi'ye (1998: 26-27) göre yolsuzluk piyasaları ve kaynak tahsisini aşağıdaki nedenler yoluyla bozar ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler.

- Hükümetin piyasa aksaklıklarını düzeltmek için gerekli düzenleyici kontrolleri ve teftişleri uygulama kabiliyetini azaltır. O halde hükümet; bankalar, hastaneler, gıda dağıtımı, ulaşım faaliyetleri, finansal piyasalar vb. üzerindeki düzenleyici rolünü tatmin edici bir şekilde yerine getiremez.

- Teşvikleri bozar. Yozlaşmış bir ortamda, yetenekli bireyler enerjilerini üretken faaliyetlere değil, rant arayışına ve yozlaşmış uygulamalara tahsis ederler. Bazı durumlarda, ortaya çıkan faaliyetlerin negatif bir katma değeri olur.
- Yüksek refah maliyetleri ile keyfi bir vergi olarak hareket eder. Yolsuzluğun rastgele doğası, ekonomik sistemde önemli maliyetler ortaya çıkarır.
- Piyasa ekonomisinin ve belki de demokrasinin meşruiyetini azaltır. Aslında birçok ülkede, özellikle geçiş ekonomilerinde, demokrasiye ve piyasa ekonomisine yönelik eleştiriler yolsuzluğun varlığından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle yolsuzluk, demokrasiye ve piyasa ekonomisine doğru hareketi yavaşlatabilir hatta engelleyebilir.

1.3. Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri

Yolsuzluğun oluşturduğu problemler incelendiğinde, bir ülkenin sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmasını yavaşlatan bir engel olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından sunulan Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) 2016 raporuna göre yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerde, ekonomik büyüme engellenir ve hukukun zarar görmesi sonucunda yetenekli insan kaynakları heba edilir. Ülkelerin sahip olduğu doğal zenginliklerden nüfusun büyük bir kısmı faydalanamaz. Toplumsal eşitliği sağlayan kamu kuruluşları zarar görür. Halkın temel ihtiyaçları ve en önemlileri olan eğitim ve sağlık harcamaları azalır. İşe almada liyakat esas alınmadığı için yoksul, kadın ve azınlıkların işe alınmaması yaygınlaşır. Yolsuzluk süreklilik kazandığında eğitim kalitesi düşer ve güvenilir ve bütünlük yükseköğretim zarar görür ve bu okullardan mezun olan öğrenciler zayıf yetenek ve becerilere sahip oldukları için ekonomiye ve devlet kadrolarına yetersiz katkı sağlar.

Yolsuzluk yatırımcıları güven eksikliği ve risk nedeniyle geri iter ve işsizliği artırıp yoksulluğa neden olur (Çakıroğlu, 2018: 2-3). Her ne kadar uluslararası kuruluşlar sürekli olarak yolsuzluğun ekonomik büyümeyi engellediğini iddia etseler de ekonomistler teorik bakış açısından bu iddiaya katılmamaktadırlar. Ekonomistler, yolsuzluğun etkileri konusunda şaşırtıcı derecede farklı görüşlere sahiptirler. Farklı araştırmalar, yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi çelişkili sonuçlarla açıklamaktadır. Yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran bir görüş,

yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki ortaya çıkardığını savunurken Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Dünya Bankası ve IMF gibi bazı uluslararası kuruluşlar, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ileri sürmektedir (Rabnawaz, 2015: 106).

Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi etkilediği aktarım kanalları aşağıda maddeler halinde açıklanmaktadır.

1.3.1. Kamu Yatırım ve Harcamaları

Yolsuzluk hem yerli hem de yabancı yatırımlar üzerinde ve bu yatırımların verimliliği üzerinde olumsuz etkiler oluşturur. Yolsuzluk düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde oluşan istikrarsız ekonomik ortamda yatırımlar artan maliyet nedeniyle beklenen getirinin azalmasına ve oluşan belirsizlik nedeniyle de riskin artmasına neden olur. Böyle olunca sürdürülebilir büyümenin önemli belirleyicisi olan yatırımlar zarar görür (Topkaya, 2014: 57). Genelde yatırım sürecinde yatırım için gerekli olan lisans ve izinlerin alınmasında rüşvet ödenmesi şeklinde yolsuzluğa başvurulur. Ödenen rüşvetlerin miktarı yatırım miktarıyla doğru orantılı olabilmektedir. Bu bağlamda yolsuzluk yatırımcılar için önceden tahmin edilemeyen vergi yükü gibidir. Bu süreçte oluşan belirsizlik yatırımcıların caymasına sebep olmaktadır (Albayrak, 2005: 20).

Kamu idarelerinde bazı üst düzey görevlilerin kamu yatırım projelerine ilişkin kararlar üzerinde sahip oldukları takdir yetkisi sebebiyle, bu tür kamu harcamaları yolsuzluk nedeniyle hem boyut hem de bileşim olarak çok çarpıtılabilir. Bazı kişilere veya siyasi gruplara projeleri yürütmek için seçilenlerden komisyon alma fırsatı sağlamak için zaman zaman kamu projeleri özel olarak yürütülmüştür. Bu durum, bu tür harcamaların üretkenliğini azaltmış ve fayda-maliyet analizi gibi objektif yatırım seçimi kriterleri üzerinde gerekçelendirilemeyecek projelerle sonuçlanmıştır (Tanzi, 1998: 17). Bununla birlikte bazı ülkelerde yolsuzluk yapan politikacılar, yatırım projelerini kendi içsel ekonomik değerlerine göre değil, bu projelerin sunduğu rüşvet ve komisyon fırsatlarına göre seçebilmektedir. Bu tür yolsuzluğun üstlenilen sermaye projelerinin sayısını artırdığını ve bunların boyutlarını ve karmaşıklığını büyütmeye eğiliminde olduğu görülmektedir. Sonuçta paradoksal olarak, bazı kamu yatırımları bir ülkenin büyümesini azaltabilir, çünkü gayri safi yurtiçi hasıladaki kamu yatırımının

payı artmış olsa bile yatırımın ortalama üretkenliği düşük olabilmektedir (Davoodi ve Tanzi, 1998: 47).

1.3.2. Özel Sektör Yatırımları

Yolsuzluğun oluşturduğu olumsuz etkiler nedeniyle ülkelerde üretim miktarı azalır. Yolsuzluğun yaygın olması ülkelerde işletmelerin kaynak ve zamanlarını kamu görevlilerine rüşvet verilmesine ve işlemlerin yapılmasına harcayarak yeterli büyümenin olmamasına ve üretim hacminin daralmasına, faaliyetlerinin gerekli şekilde yapılmamasına neden olur. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk ve rüşvet, firmaların sektöre girişlerini sınırlandıran önemli faktörlerden biridir. Yolsuzluklar sermaye getirilerini azaltarak ve yatırım kararlarını saptırarak olumsuz etkiler oluşturur. Ayrıca firmalar yolsuzluk nedeniyle finansal ve yönetsel yükler üstlenmektedir. Yolsuzluğun sonucuna odaklanan Dünya Bankası'nın 2009 yılında Malawi'de yaptığı çalışmaya göre yolsuzluğun piyasada belirsizliği artırdığını, firmaların operasyonel etkinliğini zayıflattığını, iş yapma riskini ve maliyetini artırdığını tespit etmiştir (Topkaya, 2014: 98).

1.3.3. Beşerî Sermaye

Yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde eğitim ve sağlık harcamalarından çok rant kollama ve rüşvet oluşturulabilecek büyük ölçekli kamu yatırım projeleri gerçekleştirilebilmektedir. Bundan başka yolsuzluk, yatırım kompozisyonunda gerekli denge bozulmasına ve yanlış teknolojik tercihlerin seçilmesi gibi sorunlar oluşturabilmektedir (Albayrak, 2005: 23). Del Monte ve Papagni'nin (2001) yaptıkları çalışmaya göre ekonominin kaynak dağılımının yolsuzluktan olumsuz etkilendiğini tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya göre kaynaklar teknoloji gerektirmeyen ve daha çok özel sektörün az bulunduğu sektörlerle aktarılabilmektedir. Bu nedenle de kaynakların eğitim ve sağlık gibi beşerî sermayeyi oluşturan faktörlere aktarılmasını yolsuzluğun engellediği ortaya koyulmuştur (Yarıkan, 2019: 34).

1.3.4. Kamu Yönetiminin Etkinliği

Toplumun güvenliği açısından kamu yönetiminde hukuka bağlılık çok önem arz eder. Yolsuzluk yasalara aykırı olduğu için devlet dairelerinde yasallık ortadan kalkarak toplum açısından kamu idarelerine olan saygınlık kaybedilebilmektedir. Devletin bazı idari yetkilileri kamuya ait strateji ve politik uygulamaları özel amaçları

doğrultusunda saptırarak kamu yararı, eşitlik ve adalet gibi etmenlere zarar vererek vatandaşların yönetime olan güvenini sarsmaktadır. Bu durumda yolsuzluk yaygın hal alarak bürokrasiyi kalkınmanın önemli aracı olmaktan çok ona bir engel olmak konumuna getirebilmektedir (Tepav, 2006: 73). Kamu idarelerinde görev alan çalışanların meşru olmayan kendi menfaatleri için sahip oldukları yetkiyi ve kamunun sağladığı otoriter gücü suiistimal edip kamu yararını saptırarak politik yozlaşmaya neden olabilmektedir. Politik yozlaşma aynı zamanda bürokratları ve politikacıları kapsadığı gibi seçmenleri de kapsar ve toplumsal yozlaşma ile sonuçlanır ve en nihayetinde yolsuzluğa neden olur. Bunun yanı sıra ekonomik beklentilerin seçmenlerin oy vermesi üzerinde önemli etkisi nedeniyle politikacıların da bu beklentileri karşılama çabaları da kamunun ekonomideki ağırlığının genişlemesine ve doğal olarak ekonominin de yozlaşmasına neden olur (Avcı ve Gökalp, 2002: 2).

Kamu mali dengelerinde oluşan finansman açıkları, ekonomik istikrarsızlığa neden olmaktadır. Kamu finansman açığı ile yolsuzluk düzeyi arasında nedensellik ilişkisi mevcuttur. Yolsuzluk genel olarak kamu gelirlerini azaltırken kamu harcamalarını rant kollama fırsatının olduğu verimsiz projelere aktarılmasıyla kamusal finansman açığı oluşturarak harcamaların kompozisyonunu bozmaktadır (Eliaçık, 2009: 47).

1.4. Yolsuzluğun Ölçülmesi

Yolsuzluğu bütün yönleriyle ölçmek mümkün olursa muhtemelen yolsuzlukla daha etkin olarak mücadele edilebilir. Gerçekte kavramsal olarak yolsuzlukla ilgili neyin ölçülmek istendiği çoğu zaman net değildir. Sadece ödenen rüşveti ölçmek, rüşvet ödemesinin eşlik etmediği birçok yozlaşmış eylemi görmezden gelecektir. Ödenen rüşvet miktarından ziyade yolsuzluk eylemlerini ölçmeye yönelik bir girişim, görece önemsiz birçok eylemi saymayı ve her eylemi tanımlamayı gerektirmekle birlikte bunun pek mümkün olmadığı açıktır. Yolsuzluğu ölçmenin doğrudan yolları olmasa da yolsuzluğun bir ülkedeki veya bir kurumdaki yaygınlığı hakkında bilgi edinmenin birkaç dolaylı yolu vardır (Tanzi, 1998: 3-4). Yolsuzluğu ölçmek için anketler yoluyla çeşitli endeksler düzenlenmiştir. Yolsuzlukların nitelik itibarıyla yasadışı veya gayri ahlaki olması doğrudan ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Ancak ülkelerde ve kurumlarda yolsuzluğun ölçülmesine kaynak sağlayacak bilgiler; medya, dergi, gazete ve internet gibi kaynaklardan edinilebilmektedir (Başar, 1997: 14).

Şeffaflık Örgütü (TI) ve Politik Risk Hizmetleri (PRS), yolsuzlukla ilgili veri toplayan ve endeks yayınladığı bilinen önemli kuruluşlardır. Bu bölümde yolsuzluğun ölçülmesi kapsamında Şeffaflık Örgütü'nün yayınladığı yolsuzluk algılama endeksi (CPI), rüşvet verenler endeksi (BPI), küresel yolsuzluk barometresi (GCB), Politik Risk Hizmetleri'nin yayınladığı uluslararası ülke risk rehberi yolsuzluk endeksi (ICRG) ile şeffaf olmama endeksi (OPIN) ve global rekabet endeksi (GCI) hakkında bilgi verilecektir.

1.4.1. Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI)

Yolsuzluk algılama endeksi (CPI) özellikle ekonomi alanında yapılan ampirik araştırmalarda güvenilir ve kullanışlı bir veri kaynağıdır. Endeks 180 ülke ve bölgede kamu sektöründe algılanan yolsuzluk düzeyleriyle ilgili uzmanlar ve iş adamlarıyla yapılan anket sonuçlarına göre sıralanarak, sıfır ile yüz arasında bir değer alır. Endeks sıfıra yaklaştıkça oldukça yüksek yolsuzluğun olduğu ve 100'e yaklaştıkça yolsuzluğun azaldığı anlamına gelmektedir (transparency.org, 10.03.2021). CPI, bir ülkenin kamu sektörünün uzmanlar ve işletme yöneticileri tarafından ne kadar yozlaşmış olarak algılandığına göre ülkeleri / bölgeleri puanlar ve sıralar. Çeşitli saygın kurumlar tarafından toplanan 13 anket ve yolsuzluk değerlendirmesinin bir birleşimi olan bileşik bir endekstir. CPI, dünya çapında en yaygın olarak kullanılan yolsuzluk göstergesidir (TI, 2020: 1). CPI'nin algıya dayalı olmasının nedeni, yolsuzluğun genellikle kasıtlı olarak gizlenen ve yalnızca skandallar, soruşturmalar veya kovuşturmalar yoluyla gün ışığına çıkan yasa dışı faaliyetleri kapsamasıdır. Başka bir neden olarak akademi, sivil toplum ve hükümetlerden oluşan araştırmacılar, belirli sektörlerdeki yolsuzluğu objektif olarak ölçme konusunda ilerlemeler kaydederken, bugüne kadar, ulusal düzeyde objektif yolsuzluk düzeylerini doğrudan ve kapsamlı bir şekilde ölçen bir gösterge bulunmamaktadır. CPI'yi oluşturan kaynaklar ve anketlerde, yanıtlayanlara dikkatle tasarlanmış ve kalibre edilmiş sorular sorulmaktadır. CPI, genellikle vatandaşların rüşvetle ilgili deneyimleri gibi nesnel göstergelerle son derece ilişkili olan ilgili paydaşların bilgilendirilmiş görüşlerini içermektedir (TI, 2020: 1).

1.4.2. Rüşvet Verenler Endeksi (BPI)

Rüşvet verenler endeksi (BPI) de TI tarafından yayınlanan endekstir ve küresel dünya ticaretinde önemli yeri olan ülkelerdeki yatırımcıların rüşvet verme eğilimlerini ölçmeyi amaçlamaktadır. BPI, bu amaç doğrultusunda Gallup International Araştırma Şirketi tarafından periyodik olarak 1999, 2002, 2006, 2008 ve 2011 yıllarında yürütülmüştür. Şirketin yaptığı bu araştırma gelişmekte olan ülkelere yapılan ihracatın yaklaşık olarak %60'ına sahip olan 15 ülkeyi kapsamaktadır. Şirketin araştırmaya dâhil ettiği ülkelerdeki yolsuzluk seviyesini ölçmek için söz konusu ülkelerdeki mali müşavir ve muhasebeciler, yerli ve yabancı şirketlerin üst düzey yöneticileri, bankaların üst düzey yöneticileri ve ticaret odalarının temsilcileriyle yapılan görüşme sonuçlarından faydalanılmaktadır (Güney, 2013: 43).

1.4.3. Küresel Yolsuzluk Barometresi (GCB)

TI tarafından yayınlanan bir başka endeks de Küresel Yolsuzluk Barometresi (GCB)'dir. Bu endeks, 2003 yılındaki ilk çıkışından bu yana dünya çapında yolsuzlukla mücadele eden sıradan insanların deneyimlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Küresel Yolsuzluk Barometresi aracılığıyla, dünyanın her yerinden on binlerce insana görüşleri ve deneyimleri sorularak yolsuzlukla ilgili dünya çapında kamuoyu araştırması yapılmaktadır (transparency.org, 10.03.2021). Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne bağlı olarak GCB, uluslararası düzeyde yürütülen bir kamuoyu yoklaması araştırmasıdır. GCB, araştırmaların yürütüldüğü ülkelerde kamuoyunun yolsuzluk düzeyi ile ilgili algılarını, rüşvet olaylarına ilişkin deneyimlerini ele alır ve hükümetlerde yürütülen yolsuzlukla ilgili mücadele çalışmaları hakkındaki görüşlerini inceler. GCB bir nevi TI'ye bağlı olan ve ülkelerde yatırımcıların rüşvet verme eğilimlerini ve iş dünyasında algılanan yolsuzluk düzeyini belirleyen CPI ve BPI'deki görüşlerin tamamlayıcısıdır. Ayrıca hangi kurum ve kuruluşların yolsuzluktan etkilendiği ile ilgili genel kamuoyu görüşlerini yansıtır (seffaflik.org, 11.03.2021).

1.4.4. Uluslararası Ülke Risk Rehberi Yolsuzluk Endeksi (ICRG)

Uluslararası Ülke Risk Rehberi (International Country Risk Guide, ICRG), Politik Risk Hizmetleri (Politik Risk Services, PRS) isimli uluslararası özel bir kuruluş tarafından hazırlanan ve ticari maksatla satışa sunulan bir endekstir. PRS, ülkeler için 1982 yılından itibaren çeşitli alanlarda ticari ve finansal işlemlerde bir risk haritası

oluşturmaktadır. Bu doğrultuda hesaplanan Birleşik Risk Oranı ülkelerin ekonomik, politik ve finansal faktörler bazında değerlendirilmesi ile oluşturulmaktadır (Başar, 1997: 21). ICRG, ülkeleri risk analizi açısından değerlendiren ve derecelendirme açısından kıyaslayan en önemli endeks ölçümlerinden bir tanesidir. Aylık olarak güncellenen ICRG, 140 ülkeyi takip etmektedir. Trilyonlarca varlığı yönetilen iş insanları ve portföy yöneticileri, ICRG'nin derecelendirmelerini ve risk ölçütlerini kullanarak, verilerin hisse senedi piyasası getirileri için öngörücü olduğu gösterildiğinden ülke risklerini takip etmektedir. Ulus ötesi firmalar ve diğerleri, gelecekteki risk olayları için tahmin kapasitesi göz önüne alındığında risk yönetimi için ICRG'yi kullanmaktadır. ICRG, bir erken uyarı sistemi olarak değerlendirilmektedir (prsgroup.com, 11.03.2021).

1.4.5. Şeffaf Olmama Endeksi (OPIN)

Şeffaf Olmama Endeksi (OPIN), kurumlarda şeffaflığın zayıf olduğu durumda işletme ve yatırım maliyetlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Yatırım yapılacak ülkede politik ve ekonomik yönlerden kurum ve kuruluşlarda şeffaflığın olması yatırımcılar açısından önemli bir etkidir. Zira şeffaflığın olmadığı bir piyasa ekonomisinde yatırımcılar açısından iş yapma maliyeti yükselir (Topkaya, 2014: 31).

Kurum ve kuruluşlarda şeffaflığın derecesinin belirlenmesi adına OPIN 5 ayrı kriter yardımıyla ölçüm yapar. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- Hukuk düzenindeki zayıflık,
- Zararlı ekonomi politikaları,
- Kamu ve özel sektörde oluşan yolsuzluk,
- Yetersiz muhasebe ve
- Zararlı, düzenleyici yapılarıdır.

OPIN endeksi, yukarıdaki kriterlerin her birini 100 puan üzerinden değerlendirerek ve kriterlerin aldığı değerlerin ortalamasını alarak şeffaflık düzeyini belirlemektedir. Hesaplanan şeffaflık değeri 100 puan üzerinden değerlendirilmektedir. Şeffaflık düzeyinin 0 değerine yaklaşması şeffaflık düzeyinin arttığı anlamına gelirken bu değer 100'e yaklaşması şeffaflığın azaldığı şeklinde yorumlanmaktadır (İşler, 2018: 28).

1.4.6. Global Rekabet Endeksi (GCI)

Ülkelerin rekabet gücüne göre sıralanan Global Rekabet Endeksi (Global Competitiveness Survey, GCI), Dünya Ekonomi Forumu tarafından finansman desteği sağlanarak 1979 yılından itibaren yayınlanmaktadır. GCI, çeşitli anket uygulamaları yoluyla yatırımcıların yatırım yaptıkları ülkelerde piyasa yapılarının rekabetçi olup olmama durumları ile ilgili hesaplamalar yapmaktadır (Başar, 1997: 16). Yayınlanan GCI raporu, dünya genelinde politika yöneticileri ve çeşitli ülkelerde iş dünyasında faaliyet gösteren yöneticilerin ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde etkili olan faktörleri anlamaları açısından önemlidir. Endeksin temel belirleyicileri mikroekonomik ve makroekonomik göstergeleri yansıtır ve toplamda 12 ekonomik göstereyi kapsayan üç temel faktörden oluşur. Bu faktörler sırasıyla temel gereksinimler, verimlilik artırıcı faktörler ve yenilikçilik ve çeşitlilik faktörleridir. Bu faktörlerin içerik olarak kapsadığı ekonomik bileşenler aşağıdaki gibidir (Ovalı, 2014: 19-20).

1. Temel gereksinimler; makroekonomik istikrar, sağlık, temel eğitim, kurumsal yapı ve altyapı faktörlerine ait veriler derlenerek düzenlenen temel üretim faktörlerine dayalı gerekliliklerdir.
2. Verimlilik artırıcı faktörler; finansal piyasaların gelişmişliği, yükseköğrenim ve hizmet içi eğitim, emek piyasalarının etkinliği, ürün piyasalarının etkinliği, teknolojik altyapı ve pazar büyüklüğünden oluşan veriler bileşiminden oluşan verimlilik odaklı faktörlerdir.
3. Yenilikçilik ve çeşitlilik faktörleri; inovasyon ve iş dünyası gelişmişlik verilerine ait verilerden oluşan çeşitlilik ve inovasyon odaklı ekonomik faktörlerdir.

2. GELİR EŞİTSİZLİĞİ KAVRAMI, NEDENLERİ, EKONOMİK ETKİLERİ ve ÖLÇÜLMESİ

Bu bölümde ilk olarak gelir eşitsizliği kavramı tanıtılacaktır. Daha sonra gelir eşitsizliğine neden olan faktörler ve gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi hangi kanallar üzerinden etkilediğine dair bilgiler verilecektir. Son olarak da gelir eşitsizliğinin ölçülmesinde kullanılan bazı yöntemler hakkında bilgiler verilecektir.

2.1. Gelir Eşitsizliği Kavramı

Yirminci yüzyıl öncesinde iktisatçılar gelir eşitsizliği kavramını büyük ölçüde ihmal etmişlerdir. İktisat biliminde bölüşüm teorilerinin çoğu üretim faktörlerinin arasındaki dağılıma odaklanarak bireyler arasındaki dağılım geri plana itilmiştir. İktisadi düşünce tarihinde gelir dağılımı ile ilgili görüşlerini aktaran Agnor Sandmo *“kaynak dağıtımı ve gelir dağılımı arasındaki bağlantı, modern genel denge teorisinde pek dikkate alınmamıştır”* şeklinde ifade etmiştir (aktaran Atkinson, 2018: 14).

Gelir dağılımında eşitsizlik kavramına değinmeden önce gelir ve servet kavramlarının tanımlanmasında yarar vardır. Gelir kısaca belirli bir zaman diliminde özel ve tüzel kişilerin hizmetleri karşılığında belirli zaman aralıkları ile sahip olduğu satın alma gücüdür (Hirschman, 1958: 3). Diğer bir tanıma göre gelir, üretimden tüketime kadar ki zaman diliminde gerçek veya tüzel kişilerin üretim faktörlerini ekonomik faaliyette kullanmaları yolu ile sahip oldukları dönemsel kazançlarındaki parasal artışlardır. Servet ise daha önceden kazanılan ya da miras yolu ile devredilmiş olan finansal ve reel aktif varlıklar toplamıdır. Gelir dağılımında eşitsizlik kavramı ise belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin toplumu oluşturan bireyler ve kurumlar arasında nasıl paylaşıldığı ile ilgilidir (Karakoçoğlu, 2019: 2).

Sosyal ve ekonomik sorunlar ile yoğun ilişkiye sahip olan eşitsizlik kavramının tanımlanması zordur. Baktığımızda eşitsizlik kavramının kökü eşitlik sözünden gelmekte ve en sade dille ifade edilecek olursa iki veya daha çok faktörün eşit olmaması anlamına gelmektedir. Diğer yandan ise eşitlik, nicel anlamda aynı ölçüde ve boyutta olma şeklinde kolayca tanımlanabilirken, eşitsizliğin belli bir kapsamını ortaya koymadan tanımlamasını yapmak zordur (Topuz, 2017: 4).

Gelir dağılımında eşitsizlik Corrado Gini tarafından 1912 yılında geliştirilen Gini katsayısı ile ölçülür ve analizlerde ölçek olarak hane halkı ve birey temeline dayanan veriler kullanılır. Gelir dağılımı, herhangi bir ülkede belirli zaman aralığında hâsıl olan ulusal gelirin o ülkede var olan özel ve tüzel kişilerin, grupların, kurum ve kuruluşların arasında paylaşılmasıdır. Bu süreçte eşitsizlik, ülkelerin gelişme düzeyine göre değişim gösterse de neredeyse her ülkede mevcuttur. Gelir eşitsizliği genelde bireylere özgü kişisel özellikler (yetenekler ve risk alma gibi) ve kişilerin aile geçmişinden ve maddi imkânlarının az oluşundan dolayı nesiller arası beşerî sermayenin aktarılmasına ek olarak ülkelere özgü makro düzeyde sosyo-ekonomik ve siyasal faktörlerden etkilenmektedir (Mukiyen, Avcı ve Avcı, 2017: 76).

Genelde eşitsizlik gelir bağlamında düşünüldüğünde yoksulluk kavramıyla karıştırılmaktadır. Aralarında her ne kadar güçlü korelasyon olsa da yoksulluk kavramsal açıdan ve kapsamı gereği eşitsizlikten farklı bir kavramdır. Yoksulluk kısaca bireylerin asgari düzeyde temel ihtiyaçlarının bir kısmını veya tamamını karşılayamama durumudur. Genelde tanımlamalar yoksulluğu, gelirin belirli bir mutlak sınırın altında olması, toplumu oluşturan diğer bireylere nazaran daha az imkânın olması ve geçinme açısından bireyin kendini yetersiz hissetmesi şeklinde açıklamaktadır. Gelir eşitsizliği ise belirli bir iktisadi dönemde ortaya çıkan gelirin toplumu oluşturan bireyler arasında eşit bölüşülmemesi durumu olarak ifade edilebilir (Topuz, 2017: 4).

2.2. Gelir Dağılımında Eşitsizliğin Nedenleri

Genelde her bir ulusal devlet, toplumun ortak ihtiyaçlarını, kaynakların üretim ve tüketim arasında verimli dağılımını ve bu süreçlerin sürdürülebilirliğini karşılamak için düzenleyici tedbirler uygulayarak ekonomik istikrarı ve ekonomik büyümeyi hedefler. Özellikle günümüz piyasa koşullarında istikrarsız süreçler ve piyasa mekanizmaları üzerindeki baskıların artması, ekonomiyi istikrara kavuşturmak ve ekonomik dengeyi sağlamak için etkin gelir dağılımı ve kaynakların verimli kullanımını daha önemli hale getiriyor (Kazımov, 2018: 3). Son 30 yılda dünya genelinde ekonomik büyüme yolunda önemli gelişmeler gerçekleşse de gelir dağılımında eşitsizlik eskiye nazaran çok yüksek düzeydedir. Eşitsizlik, ticaretin ve sermayenin küresel boyuttaki ekonomilerde serbest dolaşımı nedeniyle artış göstermektedir. Günümüzde ticaret ve sermayede oluşan hareketliliğin daha çok

teknoloji yoğun sektörlere kaymasına neden olmaktadır. Bu durumda sermaye yoğun sektörlerde nitelikli işgücüne olan talep fazlasına karşın katma değeri düşük olan nitelikli olmayan işgücü daha fazla arz edilmektedir. Talep olunan nitelikli iş gücünün ücret düzeyi artarken nitelikli olmayan iş gücünün ücret düzeyleri ise azalmaktadır (Baş, 2009: 50). Bu bağlamda ilerleyen başlıklarda gelir eşitsizliğin nedenlerine daha ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

2.2.1. Eğitim ve Beşerî Sermaye

İnsanlar ekonomik refahları açısından hem ülkeler arasında hem de belirli bir ülkedeki aileler arasında önemli ölçüde farklılıklar gösterir. Bir süredir iktisatçılar, bu farklılıkları öncelikle fiziksel sermaye miktarındaki farklılıklarla ilişkilendiriyorlardı. Çünkü zengin insanlar diğerlerinden daha fazla fiziksel sermayeye sahiptirler. Fakat gelir eşitsizliğinin oluşumunda fiziksel veya maddi olmayan faktörlerde etkilidir. Eşitsizliğin azaltılması yolunda fiziksel sermaye dışında yatırım yapılması gereken faktör beşerî sermayedir. Beşerî sermaye kısaca ekonomik değer olarak kişinin vasıf donanımı şeklinde tanımlanabilir. Beşerî sermayeye yatırım yapmanın birçok yolu arasında okullaşma, iş başında eğitim, tıbbi bakım, vitamin tüketimi ve ekonomik sistem hakkında bilgi edinme yer alır. Kazanç ve tüketim üzerindeki nispi etkiler, tipik olarak yatırılan kaynak miktarı, getirilerin boyutu ve yatırım ile getiri arasındaki bağlantının ne ölçüde algılandığı bakımından farklılık gösterirler. Ancak hepsi insanların fiziksel ve zihinsel yeteneklerini geliştirir ve böylece gerçek gelir beklentilerini yükseltir (Becker, 1962: 18).

Ekonomik değer üretme bağlamında beşerî sermaye önemli etkidir. Üretim sürecinin dinamiği olan işgücünü temsilen beşerî sermaye, bireyin yetkinlik, bilgi ve beceri, eğitim ve kişisel niteliklerinden oluşmaktadır. Beşerî sermaye, eğitime yapılan yatırımlarla oluşur ve bireyler arasında kazanç farklılıklarını azaltır (Topuz, 2017: 29-30). Eşitsizliğin en tehlikeli biçimlerinden biri, sosyal ve ekonomik hareketliliğin eksikliğine yol açan ve ekonomik piramidin en alt kademesinde doğanları neredeyse orada kalmaya mahkûm eden fırsat eşitsizliğiyle ilgilidir. Bir gencin yaşam şansı, bu tür toplumlarda anne-babasının gelirine ve eğitimine bağlıdır ve düşük gelir düzeyine sahip ebeveynlerden doğan birinin hayatını düşük gelirle sürdürme olasılığı yüksek olasılıktır (Stiglitz ve Doyle, 2014: 5).

Eğitim düzeyi bireylere önemli nitelik ve beceri sağlamakla birlikte gelirlerini yüksek düzeylere çıkarma fırsatı sunar. Fakat genelde varlıklı ailelerde eğitime ulaşma fırsatı yüksek olurken nüfusun büyük kısmı eğitime ulaşmada fırsat eşitsizliği ile karşı karşıya kalmaktadır. Eğitim düzeyi ile istihdam ve gelir sağlama olanakları arasında doğru orantılı ilişki olduğunu göz önünde bulundurursak eğitimde fırsat eşitliliğinin oluşturulması ülkelerin uygulayacağı eğitim politikaları arasında önemli görülmektedir. Bu sosyal politika aracılığı ile bireyler arasında gelir eşitsizliğini azaltmak mümkündür (Güder, 2019: 79).

Fakat eğitim politikaları yoluyla eşitsizliğin azaltılmasını gerçekleştirmek için teknolojik gelişmeyi iyi yönetmek gerekir. Bu doğrultuda Jan Tinbergen'in (1956) emek gelirlerindeki eşitsizlik analizi dikkat çekicidir. Çalışma, gözlemlenen gelir eşitsizliği düzeyinin eğitilmiş işgücünü içeren bir arz-talep yapısının sonucu olduğu görüşünü savunması açısından önemli bir çalışmadır. Bu çerçevede, yüksek beceri ve eğitim düzeyine sahip işgücüne olan talebi artıran, teknolojiye bağlı değişimlerdir. Eğer teknolojiye bağlı bu tür değişiklikler;

- Göreceli emek taleplerini yüksek eğitilmiş işgücüne doğru kaydırırsa,
- Daha az eğitilmiş işgücüne olan talebi azaltırsa ve işgücünün eğitim bileşiminde herhangi bir değişiklik olmazsa,
- Çeşitli düzeylerdeki işçiler arasında düşük ikame esneklikleri yoksa bu durumda yüksek eğitilmiş emek daha az eğitilmiş işgücüne göre daha fazla gelir elde eder ve ikisi arasındaki gelir eşitsizliği artar. Dolayısıyla, eşitsizliğin azaltılması, ancak eğitimin genişlemesi teknolojik gelişmenin gerektirdiği genişlemeyi geçerse mümkün olacaktır (Haveman, 1977: 103-105).

2.2.2. Mülkiyetin Nesiller Arası Aktarımı

Mülkiyetin miras yolu ile nesiller arası aktarımı sürecinde oluşan gelir eşitsizliği, araştırmacılar arasında çokça tartışılan bir konudur. Ekonomide servet dağılımının eşit olmaması bu eşitsizliğin sürmesine neden olabilmektedir. Yüksek servet devir alan mirasçıların, düşük mirasçılara nazaran tüketim eğilimleri nispeten düşük seviyededir. Bunun sonucu da düşük mülki miras devir alan bireyler yüksek tüketim eğilimlerinden dolayı devir aldıkları miras uzun vadede sürdürebilir kılamamaktadırlar. Buna karşın yüksek miras devir alanlar ise miraslarını daha

sürdürülebilir kılarak hem de tasarruf yaparak servetlerini artırabilmektedirler (Becker ve Tomes, 1979: 37).

Sosyal bilimciler ebeveynlerin, eşitsizliğin nesiller arası aktarımında önemli etkiye sahip oldukları ve devlet politikalarının oluşan bu sosyal düzeni düzenleme ve değiştirme yeteneğini sınırladıkları yönünde görüş birliğine sahiptirler. Eşitsizliğin kuşaklar arası aktarımının teorik modelleri, eşitsiz kalıtımın tüketim eşitsizliğini artırabileceğini veya azaltabileceğini ileri sürmektedir. Eşitsiz ebeveyn gelirlerinden kaynaklanan miras alınan servetteki farklılıklar, alıcıların tüketimindeki eşitsizliği artırır. Gelir eşitsizliği üzerine yapılan ampirik çalışmaların sonuçları çocukların aldığı mirasın hem çocukların geliri hem de ebeveyn eğitimi ile ters orantılı olduğunu dolayısıyla mirasın (ceteris paribus) düşük gelirli çocukların, avantajlı çağdaşlarından daha fazlasını miras alması bakımından telafi edici nitelik taşıdığını göstermektedir (Tomes, 1981: 930).

2.2.3. Bölgelerarası Gelişim Farklılığı

Toplumu oluşturan bireyler, yaşamlarını daha iyi ve kaliteli düzeyde sürdürebilmeleri için ekonomik olarak gelişmiş ve istihdam olanaklarının yüksek olduğu bölgelere göç etmektedirler. Nitelikli ve eğitilmiş bireyler gelişmiş bölgelere göç ettikçe terk edilen bölgelerin büyüme ve kalkınma açısından gelişmesi daha zor olmaktadır. Bu durumda yaşanan nitelikli işgücü göçleri söz konusu bölgenin göç edilen bölgelerle rekabet edemeyip büyüme ve kalkınma açısından zayıflamasına neden olmaktadır (Kulaksız, 2008: 82).

Albert Hirschman (1958: 41) bölgeleri gelişmişlik açısından merkez ve çevre şeklinde sınıflandırarak merkezin sosyo-kültürel ve ekonomik imkânlarının çevre üzerindeki etkilerini açıklamıştır. Şöyle ki; çevrede bulunan yetenekli bireyler merkezde var olan sosyoekonomik olanak ve imkânlarla ulaşmak için göç ederler. Bu durumda merkeze girişimcilerin, uzman ve eğitilmiş bireylerin göç etmesi sonucu merkezde üretimde ve tüketimde canlanma yaşanırken çevrede tersi durum söz konusu olabilmektedir. Tüm bunlara rağmen Hirschman, zamanla merkezde gerçekleşen yoğunlaşmanın çevreden olan mal talebini arttırarak çevre bölgenin bu taleple canlanacağını da ileri sürmüştür.

Bölgesel eşitsizliğin nedenlerini tartışmak için 18. yüzyılın ikinci yarısı incelendiğinde İngiltere’de buharlı makinenin icadı ile oluşan makineleşmiş

endüstrinin özellikle endüstrileşmiş bölge ve diğer bölgeler arasında gelir eşitsizliğini arttırdığı gözlemlenmektedir. Burada bölgesel eşitsizliğe neden olan kilit unsur bölgelerin gelişme yönlerinin üretimin yoğun olduğu ve buharlı makinelerin çalışmasını sağlayan enerji kaynağı kömür madenlerinin bulunduğu bölgelere kaymasıdır. Bu göç hareketi tarihte enerji kaynaklarının (kömür, petrol, elektrik v.b) ve kitlesel üretim tarzının değişmesiyle üretim merkezlerinin de değişmesine göre yön değiştirmiştir. Örneğin üretimin kömür madeninin bulunduğu bölgelerden petrolün kaynak oluşturduğu bölgelere kayması nüfusun farklı bölgelere göç hareketine ve kömür merkezlerinin bulunduğu coğrafyanın ekonomik gelişmesinin kısmen zayıflamasına neden olmuştur (Hirschman, 1958: 41).

Bölgesel gelişmişlik farklarının nedenleri çok fazla karışık ve karşılıklı neden sonuç ilişkisi olan faktörleri kapsar. Esasında bu nedenler ulusal devletlerde, topoğrafik yapı, GSMH'nin dağılımında eşitsizlik, mevcut ekonomik kaynakların bölgesel dağılımı, iklim çeşitliliği, bölgelerin iç ve dış pazarlara uzaklıkları gibi etmenleri kapsar. Bölgesel eşitsizlik genelde sosyokültürel ve ekonomik nedenlerden oluşmaktadır. Örneğin, 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi Avrupa Birliği'nde (AB) hammadde de kullanılan girdilerin maliyetlerini yükselterek yapılan yatırımları azaltmış ve buna bağlı olarak büyüme hızı azalmıştır. Bu olumsuz ekonomik konjonktürel dalgalanmalar enflasyonun yükselmesine ve işsizlik oranlarında artışa neden olmuştur. Dolayısıyla enflasyon, işgücü piyasası aracılığı ile çalışanların reel ücretlerini olumsuz etkileyerek satın alma gücünün zayıflamasına neden olmuştur (Mermer ve Tekkanat, 2018: 93).

2.2.4. Kamu ve Özel Kesimde Yolsuzluk

Gelir dağılımında oluşan eşitsizliklerin açıklanmasında kamu ve özel kurum ve kuruluşlarda oluşan yolsuzluğun önemi çok büyüktür. Esasen yolsuzluk gelir eşitsizliğini kamusal sistemlerde verimsizliğe ve yozlaşmaya yol açarak etkilemektedir. Yolsuzluk bütçe gelir ve harcamaları üzerinde olumsuz etki yaratarak toplumun en temel hakkı olan eğitim ve sağlık gibi hizmetlere ulaşımını engeller. Bu durumda toplumun refahı olumsuz etkilenir ve devletin sosyal ve beşerî sermayeye olan yatırımlarını azaltır ve harcamaların kompozisyonunu bozarak eşitsizliğe neden olur (Topuz, 2017: 38).

Yolsuzluk, beşerî sermaye oluşumu ve beşerî sermayenin dağılımı üzerindeki etkisi yoluyla gelir dağılımını ve yoksulluğu dolaylı olarak aşağıda gösterilen üç yolla etkileyebilir (Gupta, Davoodi, ve Terme, 2002: 23-26).

- Vergi idaresini zayıflatır ve vergi kaçakçılığına ve uygunsuz vergi muafiyetlerine yol açabilir. Bu nedenle, vergi geliri düşük olur ve eğitim dâhil olmak üzere belirli hizmetlerin kamusal sunumunu finanse etmek için mevcut kaynakların da azalmasına neden olur.
- Yolsuzluk hükümetin işletme maliyetini artırır ve sosyal harcamalarla birlikte diğer kullanımlar için mevcut kaynakları azaltır. Burada yüksek yolsuzluğun daha düşük eğitim ve sağlık harcamaları ile ilişkili olduğu söylenebilir.
- Zengin kentlerin seçkinleri, hükümete sosyal harcamaların sağlık sektörüne yöneltmesi için lobi faaliyeti yapabilir. Çünkü bazı gelişmekte olan ülkelerde hastane inşasında ve teknolojik tıbbi ekipman satın alımlarında yolsuzluklar gerçekleşebilmekte ve bu durum da gelir dağılımı adaletini etkileyebilmektedir.

Yolsuzluk ve gelir eşitsizliği birbirinin hem nedeni ve hem de sonucu olarak ekonomik büyümeyi engelleyen önemli etmenlerdir. Yolsuzluk ısrarcı bir şekilde olursa ve aynı zamanda kazanılmış menfaatler de o kadar sağlam olursa yolsuzluğun dağılımsal sonuçları muhtemelen daha şiddetli olacaktır. Yolsuzluğun gelir dağılımı üzerindeki etkisi hükümetin kıt mal ve hizmetlerin tahsis edilmesi ve finanse edilmesine katılımının bir fonksiyonudur (Gupta vd., 2002: 28).

2.2.5. Diğer Nedenler

Gelir eşitsizliğini olumsuz etkileyen faktörlerden verilebilecek örnekler arttırılabilir. Bunlardan ilki işsizliktir. Bir ekonominin tam kapasite değil atıl yani mevcut kaynakların üretimde tam kullanılmaması durumunda emek faktörünün boşa kalması işsizliği doğurur. İşsizlik, toplumun refahını gelir kaybı yaşatarak olumsuz etkiler. Bu da toplam ulusal gelirin bireyler arasında eşitsiz dağılımına neden olur (Güder, 2019: 15).

Gelir eşitsizliğine neden olan faktörlerden biri de enflasyondur. Bir ülkede belirli bir iktisadi dönemde fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artış olarak tanımlanan enflasyon, işgücü piyasasında emeğin getirisi olan ücretler

üzerinden gelir dağılımında eşitsizliğe neden olabilmektedir (Emek, 2020: 63). Şöyle ki; enflasyon oranının yükselmesi sonucunda ücret seviyelerinin fiyat artışları kadar yükselmemesi nedeni ile tüketicilerin reel satın alma gücü zayıflar. Bunun üzerine enflasyon, sermaye gelirlerini arttırırken emek faktörüne bağlı olan işlerin gelirlerini azaltır (Güder, 2019: 79). Bunun nedeni düşük gelirli kesimlerin likit değerlerini korumak amacıyla finansal piyasalarda işlem görmek açısından yüksek gelirli grup kadar fırsata sahip olmamalarıdır. Diğer yandan yüksek gelirli gruba ait olanlar farklı finansal araçlar kullanarak nominal gelirlerini enflasyondan kaynaklanabilecek değer kayıplarına karşı koruyabilmektedirler (Emek, 2020: 63).

Günümüzde küreselleşme sürecinin de gelir dağılımını etkileyen bir etmen olduğu bilinmektedir. Küreselleşme, mal ve hizmet ticaretine ve sermayenin dolaşımına, birikimine engel oluşturan kotaların, tarifelerin ve yasal düzenlemelerin zayıflatılması ve nihayetinde kaldırılmasını amaç edinen bir entegrasyon sürecidir (Kalaycı, 2021: 112). Küreselleşme, uluslararası ticaretin ve sermayenin serbest dolaşımı sonucunda gelişen ve teknolojinin, mal ve hizmetin bütünleşme sürecidir. Küreselleşme ekonomik olduğu kadar siyasal, kültürel ve teknolojik anlamda karşılıklı bağımlılık ve uluslararasılaşma sürecidir. Küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerinde etkisi hakkında olumlu açıklamalar neo-liberal görüşe sahip iktisatçılarca desteklenmektedir. Buna karşın neo-liberal görüşlere karşı olanlar küreselleşme sürecinin gelir eşitsizliğini arttırdığını ileri sürmektedirler (Güder, 2019: 17).

Neo-liberal görüşü savunanlara göre, küreselleşme son yirmi yıl içinde dünya genelinde gelir dağılımını daha eşit ve nüfus içerisindeki yoksulluk oranını daha düşük seviyelere çekmiştir. Bunu kısaca, ulusal ekonomiler arasında sağlanan entegrasyon ve ülkelerin birbirine karşı faktör üstünlüğünün bulunduğu üretim dallarında uzmanlaşması ile kaynakların etkin ve verimli kullanılması şeklinde açıklamaktadırlar. Bir nevi gelir eşitsizliği ve yoksulluğun uluslararası ticaret yolu ile makul seviyelere indirilebileceğini ileri sürmektedirler (Kalaycı, 2021: 115). Buna karşın standart sol varsayım, zengin ve güçlü ülkelerin gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasına pek de sıcak yaklaşmadığını ileri sürmektedir. Bu görüşle tutarlı olarak, "küreselleşme karşıtı" argümanı, dünya yoksulluğunun ve eşitsizliğinin küreselleşmenin ortaya çıkardığı güçler nedeniyle azalmadığını, daha da arttırdığını savunmaktadır (Wade, 2004: 382).

Küresel ekonomi politikaları, piyasa ekonomisi uygulamaları ile daha çok gelişmiş ve verimli kaynaklara sahip ülkelere, varlıklı uluslararası kuruluşlara ve bireylere fayda sağladığı görülmektedir. Diğer yandan küresel ekonomi politikalarının uygulandığı ülkelerin oluşturduğu negatif dışsallıklar az gelişmiş ekonomilere ek maliyetler yüklediği bilinmektedir. Buna ek olarak gelişmekte olan ülkeler tam olarak uyumlu şartlar ve koşullar olmaksızın borçlanarak yapısal makroekonomik göstergelere zarar veren mali krizlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durumda mali krizle zayıflayan ekonomiler dünya çapında toplam gelir hiyerarşisinde alt seviyelere itilmektedirler (Baş, 2009: 51). Özellikle neo-liberal politikalar kapsamında serbest piyasa koşullarının sağlanması için ekonomi sistem içerisinde devletin düzenleme ve denetleme işlevlerinin zayıflatılması ve borç veren uluslararası kuruluşların lehine ekonomik ve politik uygulamaların şart koşulması dikkat çekicidir. Şart koşulan bu uygulamalar; sermaye dışı devlet harcamalarının azaltılması, vergi oranlarının indirilmesi, deregülasyon, kamu harcamalarının azaltılması ve fiyat istikrarını korumak ve enflasyon oranını düşürmek amaçlı sıkı para ve maliye politikalarının pasifleştirilmesinden oluşmaktadır. Böylece sosyal devlet anlayışı zarar görerek ulusal kalkınma çabaları zayıflamaktadır (Baş, 2009: 50). Ülkelerin ticarete açılması ulusal kaynakların dağılımını etkilemektedir. Geleneksel uluslararası ticaret teorisi olan Hecker-Ohlin modelinin varsayımının tersine işçilerin nitelikleri farklıdır. O yüzden ticarete açılmanın etkilerini açıklayabilmek için işçilerin heterojen nitelikte olduğu varsayımı üzerinden ilerlemek gerekmektedir. Hecker-Ohlin modelinin varsayımının aksine vasıflı ve vasıfsız işçi ücretlerinde oluşan kazanç farklılıkları ücret gelirlerinde eşitsizliğe neden olur. Hecker-Ohlin modeline göre ülkeler en çok sahip olduğu faktöre (bu sermaye veya emek faktörü olabilir) bağlı olan malları üretip ve o sektörde üretimde uzmanlaşıp ihraç ederken, az sahip olduğu faktöre dayalı olan malları ise ithal etmelidir. Bunun üzerine sektörler arasında işgücü hareketliliğinin olduğu da varsayılır (Limanlı, 2014: 37). Gelir eşitsizliğini daha çok ilgilendiren Hecker-Ohlin modelini temel alan Stolper-Samuelson modeline göre ise ülkeler arasında ticaret sonucunda niteliksiz işgücüne bağlı malların fiyatları yükselip işçilerin ücretlerini artıracaktır. Tersine ise nitelikli emek gücüne dayalı malların fiyatlarında gerçekleşerek nitelikli iş gücünün ücretlerini azaltacaktır. Bu durum, Hecker-Ohlin modelinde ileri sürülen sektörler arasında faktör hareketliliği veya ikame edilmesi varsayımına

dayanmaktadır (Güder, 2019: 17). Fakat Stolper-Samuelson modelinde ileri sürüldüğü gibi uygulamada gelişmekte olan birçok ülkede bunun geçerli olmadığı gözlemlenmektedir. Çünkü Hecker-Ohlin modelinde varsayıldığı gibi sektörler arasında faktör hareketliliği yoktur (Limanlı, 2014: 37).

Hecker-Ohlin modelinde teknolojik yeniliklerin ülkeler arasında sabit olması varsayımı da günümüzde geçerli değildir. Bu varsayım nispeten 1970'e kadar yaygın olan *Taylorist* ve *Fordist* kitlesel üretim tarzında kapitalist düzende toplam istihdam sağlama açısından etkili olmuştur. Bant-tipi üretim tarzının bilinen özelliklerinden biri nihai ürünlerin çoğunluğunun aynı fabrika çatısı altında üretilmesidir. Böyle olunca hem nitelikli hem de niteliksiz işçiler de üretim sürecinde grup halinde çalışabiliyorlardı. Diğer yandan vasıfsız işçilerin işbaşında eğitilmesi de mümkün oluyordu (Kalaycı, 2021: 116). Kısaca, Dünya Savaşı'ndan (1945) 1970'lere kadar gelişmiş ülkelerde sektörlerde verimliliğin artması üretimi artırıp fiyatlarda rekabet ortamının sağlanması ile tarım ve sanayi ürünlerinin fiyatlarını düşürerek bu sektörde çalışan işgücünün reel gelirini artırıyordu. Artan reel gelir hizmet sektörüne talebi artırıp geçen zamanda oluşan teknolojik gelişme sonucu geleneksel sektörlerde işgücüne azalan talep, hizmet sektöründen karşılanabiliyordu. Bu süreçte üretim tüketim dengesinin oluşmasında devlet müdahaleleri de etkili olmuştur. Kapitalist ekonomilerde arz talep dengesini sağlamak için devlet artan oranlı vergiler ve sosyal harcamalar eşliğinde gerekli olduğunda sıkı para ve maliye politikalarını uyguluyordu. Bu bağlamda 1970'lere kadar gelişmiş ülkelerde istihdam olanakları ve gelir dağılımı nispeten fazla değişmediği ifade edilebilir (Baş, 2009: 51).

Fakat 1970'lere kadar bahsedilen kitlesel üretim tarzı yerini yalın üretim tarzına bırakması, küresel ekonomilerde iş gücü piyasasında ve dağılımsal faktörlerde değişimlere neden oldu. Kitlesel üretim tarzına karşın yalın üretim tarzında, katma değeri yüksek olan vasıflı işçilerin massedildiği temel ürünlerden başka nihai ürünler aynı çatı altında üretilmiyordu (Kalaycı, 2021: 117). Bunun nedenlerinin büyük şirketlerin bilimin, internetin ve internete bağlı gelişen teknolojinin gelişimi ile üretimde yeni inovasyon ve üretim teknikleri yakalaması ve üretimin vergi olanaklarının makul ve denetleme işlevinin esnek olduğu ülkelerde yapılması olduğu söylenebilir (Limanlı, 2014: 39). Bu durumda kısaca büyük şirketler katma değeri yüksek olan üretim dallarında nitelikli işçileri istihdam ederken daha az nitelikli işçiler

ise kaliteli ve ucuz üretim yapan taşeron firmalara yönlendikleri söylenebilir. Üretim tarzında ve bilgi teknolojisinde oluşan değişim ile işgücü piyasasında oluşan talep farklılıkları işçi ücretleri kanalı ile gelir eşitliliğini olumsuz etkilemiştir (Baş, 2009: 52).

2.3. Gelir Eşitsizliğinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri

Literatürde gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde ne gibi etkiler oluşturabileceği ve etkileme kanallarının hangi şekilde olabileceği sorusu araştırmacılar arasında teorik ve ampirik olarak incelenmiştir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması ile sürdürülebilir ekonomik büyüme politikası uygulamak ülkelerin en öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Bu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi hem gelir eşitsizliğinden ekonomik büyümeye hem de ekonomik büyümeden gelir eşitsizliğine doğru olabilmektedir. Bu bölümde gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi dolaylı olarak hangi kanallar vasıtası ile etkilediğini ve aynı zamanda da ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini nasıl etkileyebileceği anlatılacaktır. Bu doğrultuda ilk önce gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde etkisine dair geleneksel (klasik, Marksist yaklaşım ve neo-klasik yaklaşım) ve modern yaklaşımlara yer verilecektir. Daha sonra klasik yaklaşımla modern yaklaşımın birleştirilmiş hali olarak nitelendirilen birleştirilmiş yaklaşım hakkında bilgi verilecektir. Son olarak ise ekonomik büyümenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisine dair teorik açıklamalara yer verilecektir.

2.3.1. Klasik Yaklaşım

Klasik iktisat düşünce okulunun kurucusu olan Adam Smith'in gelir dağılımı ve ekonomik büyüme üzerine ileri sürmüş olduğu düşüncelerinde Hobbes, Locke ve Berkeley gibi İngiliz düşünürlerin emek ve değer üzerine fikirlerinden etkilendiği bilinmektedir. Smith, değer kavramını açıklarken malların değişim değeri ve kullanım değeri şeklinde iki ayrı görüşü benimsemiştir. Malların kullanım değeri o malın kullanılmasından elde edilen faydayı oluştururken, değişim değeri ise malın bir diğer mala karşı olan değeridir (Smith, 2017: 29). Örnek olarak suyun kullanım değeri yüksekken değişim değeri azdır fakat elmasın kullanım değeri düşükken değişim değeri çok yüksektir (Öztürk, 2010: 2).

Klasik iktisat anlayışının Bölüşüm Teorisi geliştirilirken bir üretim sürecine dahil olan üç üretim faktöründen bahsedilmektedir. Bunlar; emek, sermaye ve topraktır. Emek üretim faktörü üretim sürecine katılması karşılığında ücret geliri elde ederken sermaye üretim faktörü kâr, toprak üretim faktörü ise rant geliri elde etmektedir. Her üç üretim faktörü de üretim sürecine dahil olması karşılığında gelir elde etmekte ve böylelikle de hayatını idame ettirmektedir. Adam Smith, üç üretim faktörünün de üretim sürecine katılarak çıkarlarını tatmin etmelerini *çıkarların uyumu* ilkesi ile açıklamaktadır. Yine bir klasik iktisatçı olmasına rağmen David Ricardo ise çıkarların tatmin olması noktasında Adam Smith ile görüş ayrılığına düşmektedir. Ricardo, bir üretim süreci sonunda ortaya çıkan gelirden emek, sermaye ve toprak üretim faktörlerinin daha fazla pay alabilmek için birbirleri ile rekabet içerisinde olduğunu ve bu rekabetin de üretim faktörleri arasında *çıkarların uyumsuzluğunu* ortaya çıkardığını savunmaktadır (Sungur ve Altınar, 2020: 405).

Klasik yaklaşımda gelirin bölüşümü ve ekonominin gelişimi yönünde bir diğer temel teorik yaklaşım Tunç Kanunu'dur. David Ricardo nüfus artış oranı ile ilgili açıklamalarda bulunan Malthus'un Nüfus Teorisi'ne dayanarak piyasada arz-talep koşulları altında işgücünün üretimde sarf ettiği emeğinin karşılığı olan ücretlerin uzun vadede piyasada belirlenen ücret düzeyinde kalmayıp doğal ücret düzeyinde gerçekleşeceğini savunmuştur. Bunun nedeni ekonomik gelişme sürecine giren toplumlarda piyasa ücretlerinin artması durumunda nüfusta meydana gelecek artışlar nedeniyle artan işgücüne azalan kısmi talep sonucu piyasa ücretlerinin yeniden doğal ücret seviyesine inmesidir (Ricardo, 2016: 85). Yine Tunç Kanunu'na göre piyasa ücretlerinin arz-talep koşulları altında doğal ücretin altına düşmesi durumunda ise uzun dönemde azalan nüfus nedeniyle işgücü piyasasında iş gücüne artan talep sonucunda ücretlerin yükselerek yeniden doğal seviyede oluşacağı ileri sürülmektedir. Nihayetinde Tunç Kanunu'nda işgücü piyasasında emeğin değeri doğal ücrete tekabül etmektedir (Öztürk, 2010: 5).

Ricardo'nun yaklaşımında ekonominin gelişimiyle sermaye birikimi ve artan nüfusla birlikte verimli tarım arazilerinin nüfusun tarımsal ihtiyacını karşılama noktasında yeterli olmayacağı ve daha az verimli tarım arazilerinin de ekilip biçilmeye başlayacağı vurgulanmıştır. Daha az verimli tarım arazilerinin ekilip biçilmesi verimli tarım arazileri sahiplerine ödenecek rant gelirini reel olarak artıracaktır. Daha az

verimli tarım arazilerinin üretimde kullanılmasıyla emek gücüne artan talep ile cari ücretler artsa da piyasadaki malların fiyatlarının da yükselecek olması nedeniyle işçinin ücretlerindeki artış reel değil nominal olacaktır. Dolayısıyla verimli tarım arazilerinin kıt oluşu toprak üretim faktörünün kullanımından alınan rant gelirini artırarak sermaye sahiplerinin kâr oranlarını düşürür ve sermaye birikimini önemli derecede azaltır. Bu durumda azalan kâr oranlarına rağmen girişimciler daha fazla yatırım yapma canlılığını korusa da geçen belirli iktisadi dönem sonrasında sermayedarların yatırım yapma isteği azalarak ekonomik büyümenin durmasına ve ekonominin durgunluğa sürüklenmesine neden olacaktır (Aktan ve Vural, 2002: 3).

Klasik yaklaşım, toprak üretim faktöründe olduğu gibi emek üretim faktörünün de üretimden daha fazla pay almasının sermaye sahiplerinin geliri olan kârı azaltarak ekonomik büyümeyi yavaşlatacağını ileri sürmektedir. Ekonomik büyümenin motive edici bir şekilde devam edebilmesi için klasik Bölüşüm Teorisi'nde Adam Smith, ekonomilerin özellikle gelişim süreçlerinde bir üretim süreci sonucunda ortaya çıkan gelirden en fazla payı, gelir eşitsizliğini ortaya çıkarsa da sermaye sahiplerinin alması gerektiğini savunmaktadır (Golor ve Moav, 2004: 1001).

2.3.2. Marksist Yaklaşım

Karl Marx'ın salt gelir dağılımı, bölüşüm teorisi ve ekonomik büyüme ilişkisini açıklayan bir yaklaşımı olmasa da kapitalist düzende işçi ve sermayedarların üretim sürecindeki ücret ve kâr elde etme şeklinde oluşan çıkar çatışmasını devresel kriz kuramıyla ilgili görüşlerinde açıklamaktadır. Marx gelir dağılımı ve gelirin bölüşümünü klasik ekolün kâr, ücret ve rant gelirleri açısından ele almış ve daha çok işgücüne ödenen ücretlerin belirleyicisinin ne olduğu sorusuna odaklanarak açıklamıştır. Marx'a göre ücret, belirli bir zaman diliminde üretime sarf edilen emeğin karşılığıdır (Acun, 2018: 8). Bu zaman dilimi bir iş günü olarak belirlenirse çalışan işçi kendi asgari geçimi için gereken miktarda emek sarf etmekle birlikte kapitalist için de mesai saatinin bir kısmında çalışarak kapitaliste artık değer sağlamaktadır. Marksist yaklaşım, kapitalistlerin üretim araçları ve sermaye yatırım malları üzerinde sahip oldukları kontrol gücünü ve mülkiyet haklarını kullanarak sürekli kâr oranlarını artırma çabası içinde işçilerin ücretlerini düşük tutmak isteyeceklerini ileri sürmektedir. (Dursun, 2017: 360). Marx'a göre üretilen metanın değeri onun üretimine sarf edilen emek miktarına eşittir. Bu yaklaşım, David Ricardo'nun da

üretileen bir ürünün değeriini sadece emek (doğrudan ve dolaylı emek) üretim faktörü üzerinden açıkladığı Emek-Değer Teorisi'ne dayanmaktadır. Üretilen ticari malların fiyatları işgücüne ödenen ücret ile belirli kâr marjına tekabül eder ve bu kâr marjı işçilerin ürettiği artık değerdir. Fiyatta yaratılan bu kâr payının bir kısmı emeğin kullandığı araç ve gereçleri ödünç veren sanayi kapitalistine veya tefeci kapitalistine faiz geliri olarak, bir kısmı rant geliri olarak toprak sahibine ve bir kısmı da sermaye birikimine sahip olan kapitalist girişimcilere veya yöneticilere ticari kâr olarak dağılmaktadır (Acun, 2018: 9).

Marksist yaklaşıma göre bir malın değeriini gösteren üç etmen vardır. Bunlar simgesel olarak sırası ile işgücü değeri (v), sabit sermaye veya hammadde (c) ve kâr (s) yani artık değerdir. Dolayısıyla bir malın değeri gösterilen bu üç etmenin toplamına (c+v+s) eşittir. Burada kâr payının ya da artık değerin ücret oranına bölümü (s/v) kapitalistlerin sömürü oranını gösterir (Marx, 2010: 95). İşçinin yaşamak için çalışarak emek gücünü kapitaliste ticari mal üretme şeklinde devrettiğine göre karşılığında madenlerden çıkarılan altını, yapılan gösterişli sarayları ya da ilme ilme dokuduğu ipeği değil sadece asgari şartlarda yaşamayı veya temel gıda, barınma vb. şeyleri sağlayacak kadar gelirden asgari düzeyde ücret almaya mahkûm edildiğinden bahsedilmektedir. Bu açıklamalar 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında gelişen sanayi kapitalizmi dönemini yansıtsa da günümüz dünya ekonomilerinde de birçok ulusal devletlerin uyguladığı asgari ücretler, o dönem ki sefil yaşantıyı hala canlı tutmaktadır (Dursun, 2017: 361).

Marksist yaklaşım azalan kâr oranı ve bunun akabinde oluşan işsizler ordusu bağlamında üretilen katma değerin işçiler ve kapitalistler arasında dağılımını açıklar. Karl Marx kapitalistlerin sermayelerini iki kısma ayırarak ilkinde sabit sermaye olarak nitelendirdiği yeni üretim teknikleri ve bu teknikler ile üretimin gerçekleşmesinde kullanılan makine ve teçhizatı dahil ederken, ikincisine de değişken sermaye olarak adlandırdığı artık değer yaratabilen işgücü maliyetini dahil etmektedir (Becker ve Tömes, 1979: 16). Marksist yaklaşıma göre kapitalistler yeni üretim tekniklerine ve sabit sermayeye, sermaye birikimini ve üretimi artırmak amacıyla yatırımları artırırken, emeğe olan talebi de artırarak endüstri rezerv ordusunun (işsiz kesim) bir kısmına istihdam sağlamaktadır. Bu süreç ücretlerin yükseltilmesi yönünde piyasada olan baskıları azaltmakta ve hatta ücretler belirli seviyeye yükselmektedir. Yükselen

Ücretler artık değerin azalmasına neden olurken ve buna bağlı olarak da kâr oranlarında azalmalar gözlemlenir. Bunun sonucu düşen kâr oranları yatırım miktarını azaltarak işgücüne olan talebi yeniden düşürür ve ekonomide durgunluk ve krize yol açar. Toplum içinde artan işsiz sayısı kapitalistlere yeniden ücretleri düşürüp artık değer yaratarak sermaye birikimine neden olur. Böylece ekonomik durgunluk en çok da işgücü piyasasını ücretler üzerinden olumsuz etkiler (Yılmaz, Kızıltan ve Kaya, 2005: 81-83).

Marx, klasiklerin *her arz kendi talebini yaratır* şeklinde olan Mahreçler Kanunu'nu da uygulamada karşılığının olmadığını yani, işçilerin ürettiklerini tüketemedikleri gerekçesiyle eleştirmektedir. Ücretlerin düşük seviyede olması nedeni ile oluşan sermaye birikimi aşırı üretime neden olmakla birlikte bu üretim toplumun ihtiyaçlarına göre değil onların mevcut satın alma gücüne göre veya efektif talebine göre gerçekleşir (Ulutürk ve Ersezer, 2011: 101-102).

Sonuç olarak, klasik iktisat Bölüşüm Teorisi'nde bir üretim süreci sonucunda ortaya çıkan gelirden ekonomik büyümenin devam edebilmesi için, gelir eşitsizliğine neden olacak şekilde, sermaye sahiplerinin daha fazla pay alması savunulurken; Marksist yaklaşımda emek üretim faktörünün üretim sürecinden hak ettiği geliri alamamış olmasına bir eleştiri söz konusudur. Marx'ın emek üretim faktörünün hak ettiği geliri alması noktasında göstermiş olduğu bilimsel mücadele aynı zamanda gelir dağılımını da daha eşit bir seviyeye çekmek için gösterilen mücadele olarak değerlendirilmelidir (Takım, Ersungur ve Aksu, 2020: 230-231).

2.3.3. Neo-Klasik Yaklaşım

Klasik yaklaşıma göre ekonomik büyümenin istikrarlı biçimde devam edebilmesi için bir üretim süreci sonucunda ortaya çıkan gelirden, gelir eşitsizliğine neden olsa da sermaye üretim faktörünün emek ve toprak üretim faktörlerine göre daha fazla pay alması tavsiye edilmektedir. Sermaye üretim faktörünün daha fazla gelir elde etmesi ve tasarruf eğiliminin diğer üretim faktörlerine göre daha yüksek olması paranın sadece işlem güdüsü ile talep edildiği varsayımında tasarruflardan yatırıma önemli bir aktarım ortaya çıkaracak ve tasarruflar yatırım kanalı üzerinden ekonomik büyümeye ivme kazandıracaktır. Ancak klasik iktisat anlayışının bu yaklaşımı teknolojik gelişmenin sabit kabul edildiği ve ekonomik büyümenin önemli oranda

tasarruflar ve yatırımlar tarafından belirlendiği bir durum için geçerlidir (Topuz, 2017: 123).

Neo-klasik yaklaşıma göre klasik yaklaşımda makroekonomide yaygın bilinen temsili ajan paradigması⁴ göz önünde bulundurulmamaktadır. Dolayısıyla gelir dağılımı analizi konusunda heterojenlik ilişkisini reddederek, gelir dağılımının ekonomik büyüme üzerinde etkisi olduğunu savunan teorilere karşı gelmektedir. Fakat neo-klasik yaklaşımda niceliksel değişkenlerden (teknolojik yenilikler, faktör fiyatlarındaki nispi değişim vb.) dolayı oluşan yeniliklerin gelir dağılımının ekonomik büyüme üzerinde etkili olabileceğine dikkat çekmektedir. Neo-klasik yaklaşım Ricardo'nun toprak üzerinde marjinal verimlilik ilkesinin diğer üretim faktörleri üzerinde geçerli olduğunu ve tam rekabet koşulları altında faktörler arzında oluşan artış durumunda faktörler arasında nispi fiyat azalması nedeniyle ikame edilebileceğini de ileri sürmektedirler. Ayrıca ürüne olan talep faktörlere olan talebi doğurur. Buradan yola çıkarak neo-klasik iktisat ekolüne göre fonksiyonel gelir dağılımı üzerinden hareketle belirli dönemde gelirin paylaşımında yaşanan niceliksel değişimler gelir dağılımı ve iktisadi büyüme ilişkisinin yönünü belirleyeceği söylenebilir. Bu niceliksel değişimler aşağıdaki gibidir:

- Faktör arzındaki değişimlere bağlı olarak fiyatlarda nispi değişim,
- Faktörlerin birbiri yerine ikame edilebilirliği (ikame esnekliği),
- Mal piyasasında ürün talebinde yaşanan değişimler,
- Üretimde teknolojik gelişmelere nazaran sermaye ve emek

tasarrufundaki eğilimler (Aktaş, 2019: 62-63).

2.3.4. Modern Yaklaşım

Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair modern yaklaşımın temelleri Gallor'un (2009) çalışmasına dayanmaktadır. Modern yaklaşıma göre eşitsizliğin ekonomik büyümeyi etkileme biçimini dört farklı yaklaşımla açıklanmaktadır. Bu yaklaşımlar; kredi piyasası kusurları yaklaşımı, politik ekonomi yaklaşımı, sosyo-politik istikrarsızlık yaklaşımı ve doğum oranı eşitsizliği yaklaşımıdır.

⁴ Klasik iktisatçıların aksine makroekonomik ve gelir dağılımıyla ilgili analizlerde heterojenliği savunan iktisadi düşünce akımıdır (Topuz & Yıldırım, 2017: 60).

2.3.4.1. Kredi Piyasası Kusurları Yaklaşımı

Finansal piyasaların kusurlu olmasından kaynaklanan nedenlerle gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisinin olması birden çok farklı çalışmada (Galor ve Zeira, 1993; Banarjee ve Newman, 1993; Aghion ve Bolton, 1997) incelenmiştir. Kredi piyasalarında bahsedilen kusurlar genel olarak asimetrik bilgi ve yasal kurumların sınırlı olmasından ibarettir (Topuz ve Yıldırım, 2017: 60). Gelir eşitsizliğinin büyüme üzerinde negatif etkisi, Galor ve Zeira'nın (1993) çalışmasında yer alan kredi piyasası kusurları yaklaşımıyla belirli varsayımlar altında açıklanmıştır. Bu yaklaşımda temel varsayım kredi piyasalarının kusurlu olmasıdır. Bu yaklaşım, kredi piyasalarından ödünç alan bireylerin faiz oranlarının, ödünç verenlerin faiz oranlarına nispeten yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Diğer ikinci bir varsayım beşerî sermaye yatırımlarının bölünmezliğidir. Banarjee ve Newman (1993) ile Aghion ve Bolton (1997), bireylerin başlangıç servetlerinin heterojenliğe neden olduğu ve bu nedenle bireylerin ve girişimcilerin yaptıkları girişimci projelerine gereken sabit maliyetleri her birey karşılayamayacağı anlamına gelmektedir. Son olarak başka bir varsayım ise Galor ve Moav'ye (2004) ait çalışmada önemle yer verilen tasarruf ve mirasın servetin artan bir fonksiyonu olarak ileri sürülmesidir.

Kredi piyasası kusurları yaklaşımında her bireyin aynı yetenekle doğduğu ve ailelerin bıraktığı miras ile servetlerinin farklılaştığı varsayımına dayanmaktadır. Bu durumda bireylerin çalışma ve beşerî sermayesine yatırım yapma olanakları ailelerinden devir aldıkları mirasa bağlıdır. Eğer bireyler ailelerinden yüksek derecede mirasa sahiplerse beşerî sermayelerine yeterli miktarda yatırım yapma imkânına sahip olurlar. Diğer taraftan ailelerinden düşük miktarda miras devir alan bireyler beşerî sermayesine yeterli yatırım yapamayacaktır. Bu durumda düşük mirasa sahip bireyler borçlanma yoluna başvuracaktır, fakat temel varsayım olan kredi piyasası kusurları nedeniyle düşük gelirli bireylerin eğitimleri için gerekli krediyi elde etme imkânları sınırlı olacaktır. Bu modelde kredi piyasalarının kusurlu olması ve yatırımın sabit maliyetli olması koşulu altında başlangıç servet dağılımı toplam ekonomik aktiviteleri etkilemektedir. Sermaye yatırımlarının bölünmezliği de söz konusu etkinin varlığını uzun dönemde de sürdürmektedir (Galor ve Zeira, 1993: 36). Bu durumu özetlersek, eğer ülkenin serveti nüfusun az bir kesiminin elinde toplanırsa beşerî sermayeye ve yüksek getirili projelere sadece bu nüfus grubu tarafından yatırım yapılır. Bu durum

sermaye piyasasının kusurlu olması nedeniyle, yoksul bireyler serbest meslek yerine ücretli çalışmayı seçmesi ve zengin acentelerin işçileri izleyen girişimciler haline geldiği anlamına gelir. Bu süreç dolayısıyla başlangıç servet dağılımı ile oluşan gelir eşitsizliği yatırımları ve dolayısıyla da ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler (Banerjee ve Newman, 1993: 274).

2.3.4.2. Politik Ekonomi Yaklaşımı

Hükümet politikaları aracılığıyla gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar 1990 yılı itibariyle yaygınlaşmaya başlamıştır. İleri sürülen bu yaklaşımda gelirin yeniden dağılımını sağlayan vergilendirmenin sonucunda gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği savunulmaktadır. Bu yaklaşımda gelir eşitsizliğinin yüksek derecede yeniden dağılım vergilendirmesini tetiklediği savı ilk kez Meltzer ve Richard (1981) tarafından ortaya konulmuştur. Gelir eşitsizliğinin yüksek seviyeli yeniden dağılım vergilendirmesine neden olduğu yaklaşımının ardından birden fazla ekonomist tarafından oylama modeli ile politik ekonomi çerçevesinde yeniden dağılım ve vergilendirme ilişkisi incelenmiş ve bir anlamda ekonomik büyüme teorileri ile birleştirilmiştir (Perotti, 1993; Persson ve Tabellini, 1994; Alesina ve Rodrik, 1994).

Gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini savunan politik ekonomi yaklaşımı, gelişmiş ülkelere nazaran gelişmekte olan ülkelerde ekonomik durgunluğun daha fazla yaşandığı ve bu duruma devletin çeşitli mali politikalarla müdahalede bulunduğunu da savunmaktadır. Yaşanan ekonomik durgunluğa devletin müdahale etmesi ülkede bulunan mevcut siyasi iktidarın oy toplaması üzerinde etkili olmaktadır. Bu durumda politik ekonomi yaklaşımının temelini oluşturan oylama modeline göre gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu bir ülkede eğer seçmenler çoğunlukla orta gelir seviyesinin altında yer alıyorsa mevcut iktidar oy toplamak için gelir dağılımında eşitliği sağlamak amacıyla kaynakların yeniden dağılımının gerçekleştirilmesinde rol oynamak isteyecektir. Fakat hâkim iktidar tarafından orta seviyeli gelir grubunun altında yer alan seçmenlerin oyunu elde etmek için kaynakların zengin kesimden yoksul nüfus grubuna aktarılmasını sağlamak amacıyla başvuru artan oranlı gelir vergisi politikası, yatırımları ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir (Topuz ve Yıldırım, 2017: 61; Alesina ve Rodrik, 1994:466).

2.3.4.3. Sosyo-politik İstikrarsızlık Yaklaşımı

Sosyo-politik istikrarsızlık yaklaşımına göre gelir eşitsizliği ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahiptir. Sosyo-politik istikrarsızlık, İktisadi aktörlerin karar verme aşamasında bir belirsizlik unsurudur. Çünkü sosyo-politik istikrarsızlık yaklaşımı genellikle hükümet rejiminde değişikliklerin bir habercisi olarak algılanır ve bu durum özellikle tüketicinin ve yatırımcının gelecekteki birikmiş servet ve gelir seviyesini etkileyeceği düşünülür. Bu nedenle sosyo-politik istikrarsızlık, tasarrufların önemli bir açıklayıcı değişkeni olarak değerlendirilmektedir (Venieri ve Gupta, 1986: 874).

Sosyo-politik istikrarsızlık yaklaşımı açıklanırken gelir eşitsizliğinin suç oranları ile ilişkili olduğunu açıklamak gerekmektedir. Nitekim gelir eşitsizliğinin suç oranlarını artırdığını gösteren üç suç teorisi eşitsizlik-suç oranı ilişkisini açıklamaktadır. Bu suç teorileri sırasıyla Merton'un (1938) Gerilim Teorisi, Shaw ve McKay'in (1942) Sosyal Düzensizlik Teorisi ve Becker'in (1968) Ekonomik Suç Teorisi'dir. Merton'un Gerilim Teorisi'nde başarısız bireylerin çevrelerindeki diğerlerinin göreceli başarısı ile karşı karşıya kaldıklarında hayal kırıklığı yaşadıklarını savunur. Gelir eşitsizliğinin büyüklük derecesine göre bu gerginlik yükselir ve düşük statülü bireyleri suç işlemeye teşvik eder. Shaw ve McKay (1942) Sosyal Düzensizlik Teorisi'nde suçun yoksulluk, ırksal heterojenlik, yerleşim hareketliliği ve aile istikrarsızlığı gibi faktörlerin sosyal kontrol mekanizmalarının bozulması durumunda ortaya çıktığını savunur. Bu doğrultuda yoksullukla birlikte gelir eşitsizliği arttıkça suç oranı da yükselecektir. Becker'in (1968) Ekonomik Suç Teorisi'ne göre ise bireyler eşitsizliğin yaygın olduğu ortamda getirisi az olan piyasa faaliyetleri yerine öngördükleri getirisi fazla olan suç faaliyetlerine yönelirler. Son olarak gelir eşitsizliği ve suç oranı arasındaki ilişkiyi yansıtan bu yaklaşımlar gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesinde sosyo-politik istikrarsızlık yaklaşımının önemini vurgulamaktadır. Kısaca suç oranları teorileri gelir eşitsizliği sonucunda suç oranlarının artması nedeniyle toplumsal kontrollerin zayıflamasına ve artan gerginlik ile oluşan istikrarsızlık sonucunda da ekonomik büyümenin olumsuz etkilendiği ileri sürmektedir (Kelly, 2000: 530).

Daha çok gelişmekte olan ülkelerde önemli boyutlarda olan gelir eşitsizliği toplumun çoğunluğunu oluşturan yoksul kesim tarafından hoş karşılanmadığı gibi bu

durum bireyleri yukarıda anlatıldığı gibi suç, isyan ve diğer yıkıcı faaliyetlere katılmaya motive edebilmektedir. Bu durum siyasi kurumların istikrarını sekteye uğratmakta ve toplumsal yasa ve kuralları beklenenden daha kısa bir süre geçerli kılarak belirsizliği artırmaktadır (Barro, 2000: 7). Yoksul bireylerin oluşturduğu bu gibi topluma zarar verecek olumsuz faaliyetlerin önlenmesi amacıyla kaynaklar verimli olmayan yönde harcanacaktır. Bu durumda mülkiyet haklarının tehdit altında olması ve artan belirsizlik ortamı yatırımların ertelenerek azalmasına ve ekonomik büyümenin olumsuz yönde etkilenmesine neden olacaktır.

2.3.4.4. Doğum Oranı Eşitsizliği Yaklaşımı

Gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi negatif etkilediğini savunan bir diğer modern yaklaşım, doğum oranı eşitsizliği yaklaşımıdır. Bu yaklaşım gelir eşitsizliği nedeniyle toplumda yer alan zengin nüfus grubu ile yoksul nüfus kesimi arasında doğum oranlarında oluşan farklılıkların beşerî sermaye üzerinde ve dolayısıyla ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisinin olduğunu savunmaktadır. Doğum oranı eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisini ilk olarak inceleyen çalışma Galor ve Weil'e (1996) aittir. Kurulan teorik modelde doğum oranı ve ekonomi büyüme arasındaki ilişki üç aşamada incelenmiştir. Bunlardan birincisi, hanenin doğurganlık kararı, kadın ve erkeklerin görelî ücretlerinin bir fonksiyonu olarak alınmasıdır. Kadın işçi ücretlerinde artışların yaşanması çocuk sahibi olma düşüncesini ileri zamanlara erteletmekte ve bu durum ailelerin sahip oldukları çocuk sayısında azalmaya neden olmaktadır. Bunun sonucunda doğum oranında yaşanan azalışlar kişi başı sermaye miktarında artışa neden olacaktır. İkincisi, nüfus artış hızı işçi başına sermaye düzeyini etkiler. Son olarak, işçi başına sermaye düzeyi, kadın ve erkeklerin görelî ücretlerini etkiler. İşçi başına daha yüksek sermaye, kadınların görelî ücretlerini yükseltir. Bu yaklaşımda üç aşamadaki odak noktası, azalan doğum oranının büyümede artışın gerçekleşmesini sağlayan nüfustaki dönüşüm sürecidir.

Doğum oranı eşitsizliği yaklaşımı, literatürde doğum oranı eşitsizliğinin ekonomik büyüme ile ilişkisini ilk açıklayan çalışma niteliğindedir. Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisini doğum oranları eşitsizliği yaklaşımı üzerinden açıklayan Kremer ve Chen'e (2002) göre aileler çocuk sahibi olma kararlarını çocuklarının yetiştirilmesi için gereken maliyetlere göre vermektedirler. Bu modele göre hane halkının gelirleri arttığı durumda çocukları yetiştirmenin fırsat maliyeti arttığı için

vasıflı işçiler eğitilmiş ve az sayıda çocuk yetiştirmeye yönelmektedirler. Vasıfsız işçiler açısından ise durum tersi şekilde olarak doğum oranları artarak diğer nesillere vasıfsız işçi aktarılacaktır. Bu durumda doğum oranlarında oluşan farklılıklar gelecekte beşerî sermayenin azalmasına neden olacaktır. Kısaca Kremer ve Chen'in (2002) temel yaklaşımlarına göre gelir eşitsizliğinin yüksek seviyede olduğu ülke ekonomilerinde doğum oranında oluşan aşırı farklılıkların neden olduğu düşük beşerî sermaye ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

2.3.5. Birleştirilmiş Yaklaşım

Gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini açıklayan yaklaşımlardan sonuncusu olan ve temelleri Golor ve Moav'ın (2004) çalışmasına dayanan birleştirilmiş yaklaşım, gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğunu savunan klasik yaklaşım ile negatif etkisinin olduğunu savunan kredi piyasası kusurları yaklaşımlarını birlikte değerlendirmektedir. Bu yaklaşımda Sanayi Devrimi'nden modern büyümeye geçişte ekonomik büyümenin ana motoru olarak fiziksel sermaye birikiminin içsel olarak beşerî sermaye birikimiyle değiştirilmesini yakalayan bir büyüme teorisi geliştirilmiştir. Bu modelde gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi etkileme süreci iki aşamada açıklanabilir.

İlk aşamada gelişme sürecinin başlangıcı olan Sanayi Devrimi'nin yaşandığı dönemde kıt olan fiziki sermayenin getirisi beşerî sermayeye nazaran az olmaktadır. Bu durumda gelişmenin ilk aşamasında ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde itici güç rolünü fiziki sermaye üstlenir. Ayrıca toplumda yoksul bireyler kredi piyasası kusurları nedeniyle tasarruf etme, beşerî sermayeye yatırım yapma ve miras bırakma gibi ekonomik aktivitelerde bulunamazken, oluşan gelir eşitsizliği nedeniyle ekonomide kaynaklar marjinal tasarruf eğilimleri yüksek olan zengin bireylerin elinde toplanır. Bu durumda beşerî sermayenin getirisi fiziksel sermayeye nazaran düşük olduğu için ekonominin niteliksel yapısı sabit kalacaktır (Golor ve Moav, 2014: 1003-1005).

Gelişmenin ikinci aşamasında ilk etapta artan fiziki sermaye ile sermaye-yetenek ikilisi tamamlayıcı rol oynayarak beşerî sermayenin getiri oranını artırarak kredi kısıtları nedeniyle sadece kaynakların büyük kısmını elinde bulunduran zengin kesim tarafından yatırımlar yapılacaktır. Bu doğrultuda gelişmenin ilerleyen süreci içinde zenginler tarafından beşerî ve fiziki sermayeye yapılan yatırımlar sonucunda

yoksul kesimin ücretlerinde oluşan artışla birlikte yoksullarda az miktarlarda beşerî sermayeye yatırım yapacaklardır. Ekonomik gelişmenin bu aşamasında gelir dağılımında oluşan kısmi eşitlik kredi kısıtlamalarının olumsuz etkilerini azaltarak beşerî sermaye ve ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yaratacaktır. Buna bağlı olarak artan ücretle birlikte bireyler arasında marjinal tasarruf oranlarında oluşan farklılıkların azalması eşitliğin tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisini azaltacaktır. Bu doğrultuda gelişmenin son aşamasında kredi piyasasında erişime olan kısıtlar ortadan kalkarak tüm bireylerin gelir dağılımında oluşan kısmi eşitliğin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı etkisi ortaya çıkacaktır. Kısaca beşerî sermaye getirilerinin fiziksel sermaye getirisine oranı nispeten düşük olan ekonomilerde, gelir eşitsizliğindeki artışlar ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Diğer taraftan beşerî sermaye getiri oranının yüksek seviyede olduğu ülke ekonomilerinde ise gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi engelleyici bir nitelik taşıdığı iddia edilmektedir (Topuz ve Yıldırım, 2017: 61; Golor ve Moav, 2004: 1002-1004).

2.4. Ekonomik Büyümenin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme sürecinde gelir dağılımının kısa veya orta vadede eşitsiz dağılması durumunun ekonomik büyümenin lokomotifi olduğu hipotezi iktisat alanında oldukça tartışma konusu olmaktadır. Teorik olarak ilk kez bu fikir, klasik ekol tarafından işgücü piyasasında sermayedarlarca işçilere ödenen ücretin belirli bir asgari düzeyde tutularak toplam gelirden sermayedarların daha çok pay alması gerektiği ve bu yolla tasarruf oranının yükseltilerek yatırımların gerçekleşmesi ile ekonomik büyümenin mümkün olabileceği şeklinde ileri sürülmüştür. İktisat literatüründe ekonomik büyümenin ise gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini araştıran ilk ampirik çalışma ise Simon Kuznets'e (1955) aittir. Kuznets'in (1955) ters U hipotezi olarak bilinen bu çalışmasında kısıtlı olsa ABD, İngiltere ve Almanya'ya ait veriler kullanılarak ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki ampirik olarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ekonomik gelişme sürecinde tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne geçişte ilk önce gelir eşitsizliğinin artan bir seyir izlediği ama ekonomik gelişmişlik seviyesine yaklaşıldığında gelir eşitsizliğinin azalan bir trende dönüştüğü gözlemlenmiştir. Ekonomik gelişme sürecinde gelir eşitsizliğinin bu şekilde önce artan sonra azalan bir trende sahip olması literatürde bu hipotezin ters U adını almasında etkili olmuştur.

Kuznets'in (1955) tarım sektöründen sanayi sektörüne geçiş dönemini inceleyen bu çalışmada, sanayi sektörüne geçişin gerçekleşmediği ilk dönemde tarım sektöründe işçilerin benzer nitelikte olması nedeniyle işçi ücretleri arasındaki farkın az olduğu ve bu nedenle gelir dağılımında eşitsizliğin nispeten az olduğu savunulmaktadır. Fakat ekonomik gelişme süreci yaşandıkça kitlesel üretim yöntemlerindeki teknolojik gelişim ve hizmet sektöründe istihdam edilmek üzere gereken çeşitli nitelikte işçi talebinin artması, işgücü piyasasında vasıflı elemanları daha değerli kılmış ve işçi ücret seviyelerinde ortaya çıkan gelir farklılıkları gelir eşitsizliğinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ekonomik büyümenin uzun vadede olgunlaştığı durumda ise kalkınmanın gerçekleşmesiyle vasıfsız işçilerin tarım sektörünün yaygın olduğu kırsal kesimlerden sanayi merkezlerinin yer aldığı kentlere göç ederek belirli zaman diliminde çalışmak ve eğitime yönelerek nitelik kazandıkları gözlemlenmiştir. Ortaya çıkan bu etki vasıflı ve vasıfsız işçi arasındaki nitelik farkını asgari düzeylere çekmesi ile yaşanmış olan gelir eşitsizliğinin etkisi giderek azalmaktadır.

Kuznets, gelir dağılımının ekonomik büyümenin olgunlaştığı dönemle birlikte nispeten eşit dağılacakını savunmaktadır. Kuznets'in bu savına karşın Artur Lewis bu eşitsizliğin daha da derinleşebileceği görüşünü ileri sürmüştür. Lewis'in (1954) modelinde sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi tarım sektöründe sınırsız emek arzı veya gizli işsizliğin olması üzerine kuruludur. Lewis, ekonomik gelişmenin gerçekleştiği ilk aşamada tarım sektöründen sanayi sektörüne geçişte artan sermaye birikimi ile artan üretim sonucu gerçekleşen emek transferine dikkat çekmiştir. Tarım sektöründen sanayi sektörüne emek transferinin gerçekleşmesi için nitelikli ve beşerî sermayesi yüksek toplum ve otoriter yönetimin var olması gereklidir. Gelişmekte olan ülkelerde nitelik kazanmış toplumsal yapı tam oluşmadığı için ikinci şartın yani otoriter devlet anlayışının geçerli olması kuvvetle muhtemeldir. Lewis bu şekilde emek transferinin gerçekleşmesi için sanayi sektöründe ödenen ücret düzeyinin tarım sektöründe ödenen ücret düzeyine göre %30 daha fazla olması gerektiğini ileri sürmektedir (Todaro, 1994: 74).

Lewis'in tarım sektörü ve sanayi sektörü olmak üzere iki sektörlü modelinde yaşanan yapısal değişimler sonucunda gerçekleşen büyümenin kaynağı sermaye birikimidir. Lewis'in modelinde sanayi sektörüne geçişle işgücü talebi nedeniyle tarım sektöründen transfer edilen emek gücü tarım sektöründe işgücü sıfırlanana kadar

devam edecektir. Böylelikle sanayi sektöründe üretim artışıyla birlikte artan ücret nedeniyle emeğin arz eğrisi pozitif bir şekilde seyredecektir. Modelde tarım sektöründe üretimin dolayısıyla istihdamın artması sermaye birikimi oranına bağlı olduğu ve kârlı yatırımlarla oluşturulan istihdam olanaklarının kontrolünün de az sayıda kapitalistlerin elinde olduğu ileri sürülmektedir. Bu durumda Lewis'e göre sermaye birikiminin ve yatırımların kontrolü kapitalistlerin elinde olurken iş gücü piyasasında istihdam olanağı ve gelir miktarında önemli seviyede değişim gerçekleşmeyecektir. Dolayısıyla ekonomide büyüme gerçekleşmesine rağmen toplumsal refah seviyesi gerekli düzeyde gelişmediği için gelir dağılımında herhangi bir iyileşme gerçekleşmeyecektir (Çakmak ve Tosun, 2017: 36).

Ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini nasıl etkilediğini Kuznets'in U hipotezi üzerinden test eden çalışmalardan bir tanesi de Tribble'e (1999) aittir. Tribble, ABD ekonomisi örneğinde 1947-1990 dönemi için kişi başı GSYİH ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin ters U şeklinde olmadığını S eğrisi şeklinde ortaya çıktığını tespit etmiştir. Tribble bu tespitini tarım sektöründen sanayi sektörüne geçişte ekonomik büyüme sürecinde grafiksel olarak ters U şeklinde seyreden gelir eşitsizliğinin daha sonra sanayi sektöründen hizmet sektörüne geçişte S eğrisi görünümü alması ile açıklamıştır.

2.5. Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

İktisat bilimi çerçevesinde eşitsizliklerin ölçülmesinde amaç, ulusal düzeyde, elde edilme yolları farklılık gösterse de parasal olarak nitelendirilen gelirlerin dağılımının sayıl büyüklüklerini belirlemektir. Belirli bir zaman diliminde herhangi bir ülke ekonomisinde artış gösteren GSYİH ve buna bağlı olarak gerçekleşen ekonomik büyümenin varlığı o ülke genelinde gelirin her zaman toplam nüfus arasında eşit dağıldığı ve refah seviyesinin de yüksek olduğu anlamına gelmez. Bu doğrultuda eşitsizlik ölçüm yöntemleri devreye girmekte ve ekonomide oluşan toplam milli gelirin hane halkı ve üretim faktörleri veya toplam gelirin bireysel ve fonksiyonel dağılımının belirlenmesini amaçlamaktadır. Oluşan ekonomik büyümenin gelir dağılımında eşit paylaşılması için niceliksel artışlar ile nitel göstergeler olan sosyal devlet anlayışı, demokrasi ve toplumsal adalet temeline dayanan faktörlerin gelişimi ve bu doğrultuda karar alıcılar ile politika yapıcılarının etkin çalışması gereklidir

(Aktaş, 2019: 7). Çalışmanın bu kısmında gelir eşitsizliğinin ölçümü için kullanılan objektif ve normatif yöntemlere yer verilecektir.

2.5.1. Yüzdelik Dilimleme Yöntemi

Yüzde paylar analizi en yaygın olarak eşitsizliğin ölçümünde kullanılan basit aynı zamanda etkili bir yöntemdir. Bu ölçüt yaygın olarak kişisel gelir dağılımının ölçümünde kullanılır. Bu amaçla yüzde paylar analizi, hane halkı ve bireyleri en küçükten olmak üzere sırası ile %20, %10, %5 ve %1’lik dilimler şeklinde gelirlerini ifade ederek ve her gelir dilimini de bir gruba ait edilip bu grupların toplam gelirden aldığı payları analiz etmektedir (Topuz, 2017: 7).

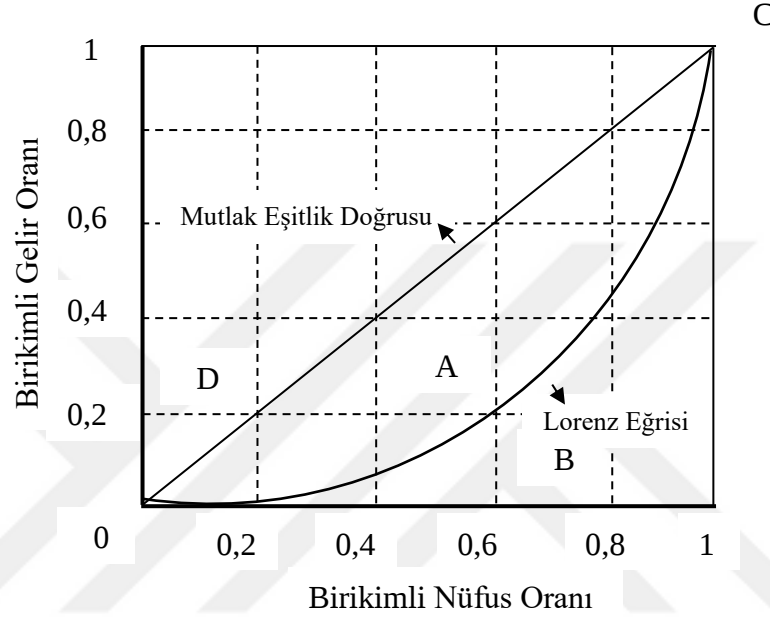
Tablo 1. Gelir yüzdeleri ve gelir grupları

Sıra Gelir Grubu	Yüzdesi	Gelir
1.	%1	100
2.	%5	20
3.	%10	10
4.	%20	5

Yukarıdaki gösterilmekte olan tablo 1’de dört ayrı grupta hanelerin gelir yüzdesi ve o gelir dilimine ait olan nüfus grubu gösterilmiştir. Bu gelir dilimine ait olan grupların herhangi birinde analiz yapılarak hanelerin kullanılabilir gelirinin toplam gelire oranının alınması ile hanelerin aldığı gelir payını belirlemek mümkündür. Yüzde paylar ölçümüne göre yapılan analizde bahsedilen gelir dilimlerinin ve o dilime ait olan grupların herhangi birinin arasında eşit dağılımının sağlanması için her grubun gelir ve nüfustan aldığı payın eşit olması gereklidir (Kurban, 2009: 16). Gelir dağılımı hesaplamalarında en fazla kullanılan yüzde paylar ölçümü, toplam nüfusun 5 grubuna denk gelen %20’lik gelir dilimi şeklinde gösterilen gelir grubudur. Toplam gelirin nüfusun 5 grubundan her birine %20’lik grup karşılık gelecek şekilde gelir dilimlerine ayrılması yolu ile uluslararası karşılaştırmalar yapılabilir. Böylece nüfusun en altında yer alan %20’lik grubun aldığı pay ile en üstte yer alan %20’lik grubun toplam gelirden aldığı payın belirlenmesi şeklinde analizler yapılabilir (Acar, 2015: 46).

2.5.2. Lorenz Eğrisi

Lorenz Eğrisi, belirli ekonomik üretim süreci sonrası oluşan milli gelirin, üretim sürecine katılan nüfusun arasında dağılımını belirleyen grafik üzerinde gösterilen bir ölçüm yöntemidir. Başka deyişle, toplam servet veya gelirin nüfus içindeki eşitsiz dağılımını göstermek için geliştirilen grafikdir (Çobanoğlu ve Yılmaz, 2019: 27).

Şekil 3. Lorenz eğrisi

Kaynak: (Lorenz, 1905: 219)

Şekil 3'te gösterilen grafikte yatay eksenle birikimli nüfus oranı, dikey eksenle ise birikimli gelir oranı gösterilmektedir. Mutlak eşitlik doğrusu gelir dağılımının en adil olduğu durumu göstermekle birlikte hiçbir ülkedeki gelir dağılımı mutlak eşitlik doğrusu gibi olmaz. Ülkelerdeki gelir dağılımı Lorenz Eğrisi gibi bir görünüm almaktadır. Lorenz Eğrisi, mutlak eşitlik doğrusuna ne kadar yakın olursa o ülkedeki gelir dağılımının daha adil yani eşitsizliğin daha az olduğu şeklinde yorumlanırken; Lorenz Eğrisinin mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşması gelir dağılımında eşitsizliğin arttığını göstermektedir (Altınöz, 2017: 56).

2.5.3. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, İtalyan iktisatçı Corrado Gini tarafından 1912 yılında Lorenz Eğrisi üzerinden geliştirilerek hem ülkelerdeki gelir dağılımında eşitsizlik derecesinin ölçümünde kullanılan hem de ülkeler arasında karşılaştırmada kullanılan yaygın

yöntemlerden biridir. Bu katsayı 0 (sıfır) ile 1 arasında değer alır ve 0 gelir dağılımında mükemmel eşitlik durumunu gösterirken, 1 ise aşırı eşitsizliği temsil etmektedir. Gelir dağılımında yüksek eşitsizliğin seyrettiği ülkelerde bu katsayı genelde 0,50 ile 0,70 arasında olurken nispeten gelir dağılımının daha eşit olduğu ülkelerde bu katsayı 0,20 ile 0,30 arasında olmaktadır. Gini katsayısının hesaplanması şekil 3'te gösterilen grafik üzerinden açıklanacak olursa, mutlak eşitlik eğrisi ile Lorenz Eğrisi arasındaki alanın (A) mutlak eşitlik doğrusu altında yer alan dik açılı üçgen alanının tamamına (A+B) oranlanması ile hesaplanır (Aktaş, 2019: 16).

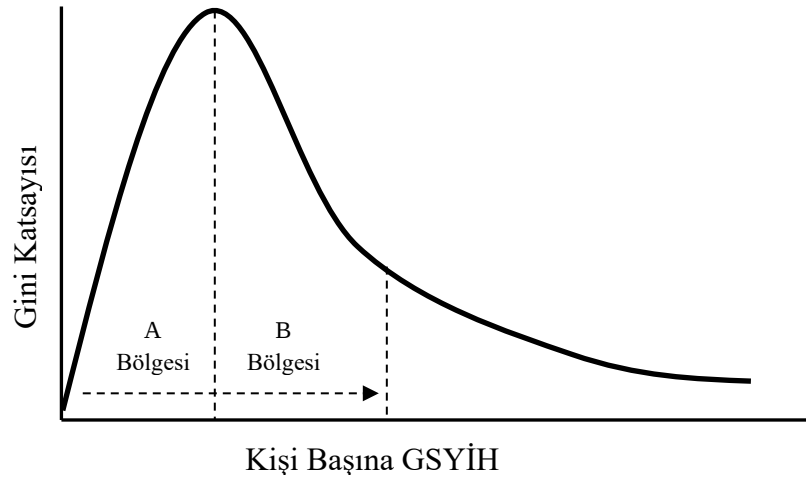
Gini katsayısının matematiksel hesaplaması da aşağıda gösterilmekte olan 2.1 numaralı denklemdeki gibidir.

$$\text{Gini} = (1/2n^2\mu) \sum_i^n (\sum_j^n |Y_i - Y_j|) \quad (2.1)$$

2.1 denklemde Y_i simgesi i. hane halkının gelirini, Y_j simgesi j. hane halkının gelirini, μ simgesi gelir dağılımının aritmetik ortalamasını ve n ise hane sayısını göstermektedir. İstatistiksel olarak Gini katsayısı tüm gelir gruplarının birbirine olan farklarının $(Y_i - Y_j)$ ortalamasına göre belirlenmektedir. Bu gelir gruplarının ortalama farkının gelir dağılımının aritmetik ortalamasına (μ) bölünmesi yolu ile göreceli ortalama fark hesaplanır ve Gini katsayısı bu göreceli ortalama farkın yarısına eşittir (Güder, 2019: 11).

2.5.4. Ters U Hipotezi

Ters U hipotezi 1956 yılında Simon Kuznets tarafından ileri sürülmüştür. Bu hipotez ABD, Almanya ve İngiltere örneğinde gerçekleşen ekonomik büyüme ve bu süreçte gelir dağılımında eşitsizliğin derecesini ve yönelimini ölçmek üzere yapılan gözlemin bir sonucudur. Bu hipotez, ekonomik büyüme ve gelişme ile tarım sektöründen sanayi sektörüne geçişte vasıflı elemanların daha yüksek ücret geliri elde etmesi ile ortaya çıkması muhtemel gelir eşitsizliğini ve ekonominin gelişmişlik seviyesine geldikten sonra azalan gelir eşitsizliği durumunu açıklamaktadır (Şengür, 2020: 338).

Şekil 4. Kuznets eğrisi

Kaynak: (Kuznets, 1955: 13)

Kuznets'in ters U hipotezi şekil 4'te gösterilmekte olan grafik yardımıyla açıklanabilir. Bu grafikte dikey eksende eşitsizliğin ölçüsü olarak Gini katsayısı, yatay ekseninde ise kişi başı GSYİH değeri gösterilmektedir. Grafikte büyümenin gerçekleştiğini gösteren ilk aşamada eğrinin sol tarafında gösterilen A bölgesinde gelir dağılımında eşitsizlik büyüme ile artar ve maksimum noktada durur. Fakat belirli zaman sonra eğrinin sağ tarafındaki B bölgesinde gösterildiği gibi eşitsizlik azalır (Vitola ve Gomez, 2019: 50).

Literatürde yukarıda açıklanan ters U hipotezine dayanarak Kuznets katsayısı geliştirilmiştir. Bu katsayı Gini katsayısına benzer şekilde farklı sektörler için geliştirilmiştir. Bu katsayı Gini katsayısına benzer şekilde farklı sektörler için geliştirilmiştir. Bu katsayı iki sektörlü bir model olmak şartıyla 0 ile 1 arasında bir değer alır. Bu katsayıda sektör ortalaması ülke ortalamasına yaklaştıkça 0'a, ülke ortalamasından saptıkça 1'e yaklaşır. Katsayının 1'e yaklaşması durumu, toplam üretimin sadece bir sektör tarafından yapılması ve bu sektörde istihdam edilen işgücü miktarının çok az veya önemsiz olduğu anlamına gelir. Katsayı formül olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir (Vural ve Aktan, 2002: 17-18).

$$K = Y_i |(X_i/Y_i) - 1| \quad (2. 2)$$

2.2 numaralı eşitlikte X_i i. sektöre ait olan üretimdeki payı, Y_i i. sektöre ait olan istihdam miktarını gösterir. Bu formülde her iki sektörde mevcut işgücü ile üretim arasında oluşan farkların mutlak değerleri alınarak sektörlerde istihdam edilen işgücü

payları ile ağırlıklandırılarak toplanması yolu ile sektörel ortalama toplam ürünler arasında oluşan eşitsizliğin ölçülmesi amaçlanmaktadır (Öztürk, 2017: 121).

2.5.5. Atkinson Eşitsizlik Endeksi

Atkinson eşitsizlik endeksi normatif bir ölçüttür ve Lorenz Eğrisi üzerinde farklı gelir dilimlerine ait bölüşüm eğrileri kesiştiğinde veya eşitsizlik ölçülerinin oluşturduğu farklı sıralamaların olduğu durumlarda doğru bir şekilde sıralamanın sağlanması amacıyla kullanılır. Birçok eşitsizlik ölçütünde gelir dağılımında oluşan eşitsizliklere verilen ağırlıklar genelde gizli yargılar barındırmaktadır. Bu durumda farklı gelir dağılımına biçilen eşitsizlik ölçüleri doğru olmayan bir eşitsizlik sıralamasını oluşturabilmektedir. Buna neden olan şey ise her eşitsizlik bileşimine verilen ağırlıkların farklı olmasıdır. Bu noktada Atkinson eşitsizlik ölçütü, değer yargılarını içeren bu ağırlıkların belirlediği farklı eşitsizlik ölçülerini yeniden sıralamak için sosyal refah fonksiyonu varsayımı kullanır. Toplumun toplam refah fonksiyonu bireylerin ayrı ayrı refah fonksiyonlarının toplamından ibaret olup, toplanabilir ve simetrik aynı zamanda içbükey bir fonksiyondur. Bu endekste bireysel faydanın karşılaştırılabilir olduğu varsayılır ve endeks 0 ile sonsuz arasında bir değer alır (Göktolga ve Öztürk, 2010: 10-13). Endekste, gelirin eşit dağıldığı bir durumda belirli bir zaman aralığında elde edilebilecek toplumsal refah seviyesinin yine aynı zaman aralığında elde edilen toplam gelirin ne kadarı ile mümkün olduğu sorusu cevaplandırılır. Örneğin, endeksin 0.26'lık bir değer aldığı durum değerlendirilecek olursa, toplam gelirin 100 birim olduğu varsayımı üzerinden hareketle mevcut refah seviyesine ulaşmak için toplam 100 birimlik gelirin 74 birimi gereklidir ve endeksin 0.26 olması da gelirin eşit dağılmadığını ve refah kaybının olduğunu göstermektedir (Vural ve Aktan, 2002: 19).

3. YOLSUZLUK, GELİR EŞİTSİZLİĞİ ve EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE YÖNELİK LİTERATÜR

Bu bölümde, yolsuzluk ve gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerine etkisini farklı ülke ve dönemler için analiz eden ampirik çalışmalar hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Yolsuzluk Ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür

Son yıllarda yolsuzluk küresel düzeyde algılanmakta ve ulusal devletlerin sosyal ve ekonomik faaliyetleri önünde ciddi bir tehdit unsuruna dönüşmektedir. Kompleks yapısı gereği ülkelerin yolsuzlukla mücadele etmesi için şeffaf ve demokratik yapılanmaların oluşturulması yolsuzlukla mücadelede önemli etmendir. Yolsuzluğun sosyal, politik, ahlaki vb. gibi faktörler üzerinde önemli negatif etkisinin olmasıyla birlikte ekonomik büyüme üzerinde de etkili olabileceği düşünülmektedir. Yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü iktisat bilimi çerçevesinde araştırmacılar tarafından çeşitli moderatör değişkenler ile modern ekonometrik yöntemler desteğiyle ampirik olarak incelenmiştir. Mevcut literatürde bu iki değişken arasındaki ilişki üzerine yapılan ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

Mo (2000), yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisinde aktarım kanallarının öneminin tespit edilmesi üzerine nicel tahminler yapmıştır. Araştırmada Olağan En Küçük Kareler Yöntemi ile yapılan tahminlerde 54 ülkeye ait 1970-1985 yıllarını kapsayan panel veri seti kullanılmıştır. Çalışmada yolsuzluk endeksi için Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yayınladığı Yolsuzluk Algısı Endeksi ve diğer değişkenler için gerekli veriler Robert Barro ve Jong-Wha Lee tarafından bir araya getirilen panel veri setinden elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre yolsuzluk seviyesindeki %1'lik bir artışın büyüme oranını %0,72 oranında azalttığını ve aynı zamanda yolsuzluk endeksindeki bir birimlik artışın büyüme oranını 0,545 puan azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Akçay (2002), yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmek için 54 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler örnekleminde 1960-1995 yıllarını kapsayan dönem için panel veri analizi gerçekleştirmiştir. Çalışmada analiz için Barro (1991) ve Mauro'nun (1995, 1997) çalışmalarında ana hatları verilen temel teorik çerçeve kullanılarak, Olağan En Küçük Kareler yöntemi (OLS) ile tahminler yapılmıştır.

Çalışmada bağımlı değişken kişi başı reel GSYİH olarak tercih edilmiştir. Çalışmanın bağımsız değişkenleri ise beşerî sermaye, yolsuzluk endeksi ve enflasyon oranıdır. Modele dâhil edilen istatistiki veri setleri Dünya Bankası resmi internet sitesinde yer alan veri tabanından sağlanmıştır. Çalışmanın sonucunda yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve negatif bir etkisinin söz konusu olduğu tespit edilmiştir.

Swaleheen ve Stansel (2007) yaptığı çalışmada, 1995-2004 yıllarını kapsayan verilerle 60 ülkede ekonomik özgürlüğün etkisini dahil ederek yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemiştir. Arellano ve Bond (1991) yöntemi (AB yöntemi) ile yapılan ampirik analizde, bağımlı değişken olarak kişi başı GSYİH ve açıklayıcı değişkenler olarak yolsuzluk, yatırımlar ve ekonomik özgürlük veri seti kullanılmıştır. Sonuçlar ekonomik birimlerin çok az seçeneği olduğunda (ekonomik özgürlük düşük) yolsuzluğun büyümeyi azalttığını ancak ekonomik birimlerin birçok seçenekle karşı karşıya olduğunda (ekonomik özgürlük yüksekse) yolsuzluğun hükümet kontrolleri etrafında bir yol sağlayarak ekonomik büyümeye yardımcı olduğunu göstermektedir.

Ju Huang (2012), yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisini 1995-2010 dönemi için on Asya ülkesi örnekleminde panel Vektör Hata Düzeltme Modeli (PVECM) yardımıyla ampirik olarak test etmiştir. Çalışmada kullanılan modelde yer alan bağımlı değişken sabit 2005 yılı ABD doları cinsinden ifade edilen GSYİH ve bağımsız değişkenler yolsuzluk, gelir eşitsizliği, hükümet harcamaları, dış ticaret bağımlılığı ve beşerî sermayedir. Modele dâhil edilen istatistiki veriler Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Kalkınma Göstergeleri (WDI), Uluslararası Şeffaflık Örgütü (CPI) ve Dünya Ekonomik Forumu (WEF)'dan sağlanmıştır. Ampirik analizin sonuçları, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin önemli ölçüde pozitif olduğunu ve yolsuzluğun ekonomik büyümede bir artışa neden olduğunu göstermektedir. Araştırmacı bu bulguyu, söz konusu Asya ülkelerinde yolsuzluğun idari prosedürleri basitleştirdiğini, bürokrasinin idari verimliliği iyileştirdiğini ve işlem süresi maliyetini azalttığı şeklinde açıklamaktadır.

Karagöz ve Karagöz (2014), Türkiye’de yolsuzluğun kamu harcamaları ve ekonomik büyüme üzerine etkisini 1980-2005 dönemi için eş bütünleşme ve Granger nedensellik testlerini kullanarak analiz etmiştir. Analizde yolsuzluğun yaklaşık bir

ölçütü olarak bilinen MIMIC (Multiple Indicators and Mutiple Causes) modeli yardımıyla elde edilen yolsuzluk tahminleri ve ekonomik büyümeyi temsilen reel GSYİH ve kamu harcamaları için de hükümetin yatırım harcamaları veri olarak kullanılmıştır. Granger nedensellik analizi sonucuna göre Türkiye’de ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Çalışmada yapılan regresyon tahminleri sonucunda nedenselliğin yönünün ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru olduğu ve ekonomik büyümenin kişi başına yolsuzluk miktarını artırdığı tespit edilmiştir.

Erkal, Akıncı ve Yılmaz (2014), OECD ve AB ülkeleri örnekleminde yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisini 1995-2012 dönemi için Panel Sınır Testi analiz yöntemini kullanarak ampirik olarak test etmiştir. Analizde kullanılan veri seti yolsuzluk algılama endeksi Uluslararası Saydamlık Örgütünden ve ekonomik büyümeyi temsilen kullanılan kişi başı GSYİH değerleri Dünya Bankasından temin edilmiştir. Yapılan sınır testi sonucunda değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Değişkenler arasında kısa ve uzun dönem ilişkileri belirlenmiş ve algılanan yolsuzluk endeksi katsayısı uzun dönemde pozitif ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca hata düzeltme modeli yardımıyla yapılan analizde kısa vadede oluşabilecek dengesizliklerin yaklaşık olarak %98,4’ünün uzun dönem itibariyle düzeltilebileceği sonucuna varılmıştır. Çalışmada tutarlı bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için yolsuzlukla mücadelede etkin olmanın ve kurumsal düzenlemelerin faydalı olabileceği önerilmiştir.

Savaşan ve Beşel (2014), Türkiye örneklemini için yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisini 1985-2012 dönemi için aylık verileri kullanarak Gregory-Hansen eş bütünleşme ve Toda-Yamamoto nedensellik testlerini kullanarak incelemiştir. Modelde yolsuzluğu temsilen Political Risk Services (ICRG) isimli özel kuruluş tarafından yayınlanan yolsuzluk endeksi, ekonomik büyüme verileri olarak ise Federal Reserve Economic Data’dan sağlanan 2005 yılını baz alan aylık sanayi üretim endeksi kullanılmıştır. Yapılan ampirik analiz sonuçlarına göre yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında eş bütünleşme ilişkisinin olmadığı ve ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.

Gül Aktakas, Algan ve Tekin (2014), Türkiye örnekleminde eğitim etkisini dikkate alarak yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisini 1980-2011 dönemi için

Vektör Hata Düzeltme (VECM) modelini kullanarak ampirik olarak test etmiştir. Modelin bağımlı değişkeni ekonomik büyüme oranını temsilen 2005 sabit fiyatları baz alınarak hesaplanan kişi başı GSYİH değeri ve bağımsız değişkeni temsilen de eğitim durumlarına göre yolsuzluktan hüküm giymiş 4 grubun nüfus içerisindeki payları kullanılmıştır. Büyümeyle ilgili istatistik veriler Dünya Bankası veri tabanından, 4 grup şeklinde eğitim durumuna göre yolsuzluktan hükümlü sayılan nüfus oranı veri seti ise TÜİK veri tabanından sağlanmıştır. Çalışmada, yolsuzluk büyüme ilişkisi, okuma yazması olmasına rağmen okul mezunu olmayanların ve ilk ve orta öğretim mezunlarına ait yolsuzluk vakaları bağlamında incelendiğinde büyümenin yolsuzluktan olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca lise, meslek okulu ve yüksek öğretim mezunları tarafından işlenen yolsuzluk vakaları ile ekonomik büyüme oranları arasında pozitif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Şahin (2016), demokrasi, ekonomik özgürlük ve yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini test etmek amacıyla 1980-2015 yıllarını kapsayan veri setiyle Türkiye üzerinde Granger nedensellik analizi yapmıştır. Modelde bağımlı değişken olarak ekonomik büyümeyi temsilen reel GSMH'nin artış oranı ve bağımsız değişken olarak politik haklar ve sivil özgürlükler endeksi, ekonomik özgürlük endeksi, yolsuzluk endeksi, toplam nüfus ve yükseköğrenim mezun sayısı tercih edilmiştir. İstatistik verileri, ekonomik büyüme için Dünya Bankası World Development Indicies (WDI) veri tabanı, politik haklar ve sivil özgürlükler endeksi için Freedom House veri tabanı, ekonomik özgürlük için Fraser Institute veri tabanı, yolsuzluk için Transparency International (TI) veri tabanından elde edilmiştir. Ayrıca nüfus sayısı ve yükseköğrenim mezun bilgileri için ihtiyaç duyulan veri seti de TÜİK veri tabanından sağlanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ertimi, Dowa, Albisht ve Oqab (2016) tarafından ekonomik büyüme ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla 14 ülke için 2003-2010 dönemini kapsayan yıllık verilerle panel regresyon analiz gerçekleştirilmiştir. Modeller, içsel büyüme teorisi temelinde oluşturulmuştur. Çalışmada bağımlı değişken olarak kişi başı reel GSYİH büyüme oranı ve bağımsız değişken olarak ise sekiz değişkenden oluşan ekonomik özgürlük endeksi kullanılmıştır. Modele dahil edilen istatistik veriler Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı ve İslam Ülkeleri

İstatiksel, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi'nden elde edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda yolsuzluğun söz konusu ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Safuoğlu, Kızılkaya ve Ay (2017), yeni sanayileşmiş ülkeler (Çin, Hindistan, Endonezya, Brezilya, Malezya, Tayland, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye) örneğinde yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisini 2001-2014 dönemi için test etmiştir. Çalışmada panel eş bütünleşme ilişkisinin varlığı sınanmıştır. Analiz kapsamında kullanılan ekonomik büyüme göstergesini temsilen GSYİH değeri Dünya Bankası istatistiksel veri tabanından, yolsuzluk değişkenini temsilen kullanılan gösterge ise Uluslararası Risk Göstergeleri Rehberi (ICRG) raporundan temin edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve yolsuzlukta gözlemlenen düşüşler ekonomik büyümeyi artırdığı sonucu ampirik olarak kanıtlanmıştır.

Eren ve Künü (2018), E7 (Çin, Hindistan, Brezilya, Endonezya, Rusya, Endonezya ve Türkiye) örneğinde yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 2002-2016 dönemi için Ortak İlişkili Etkiler Modelini (CCE) kullanarak araştırmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak Dünya Bankası veri tabanından sağlanan kişi başı GSYİH değeri ve Uluslararası Şeffaflık Örgütünden sağlanan algılanan yolsuzluk endeksi verileri kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Brezilya ve Çin de algılanan yolsuzluk düzeyinde gerçekleşen iyileşmenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu, Hindistan ve Rusya da ise negatif bir etkiye neden olduğu tespit edilmiştir.

Kamu dairelerinde şahsi çıkarları için yolsuzluğa başvuran çalışanlar, kamu harcamalarını toplumun genel gereksinimlerine ihtiva eden harcamalara değil, rant kollarabilecek projelere yönlendirmesiyle kamusal başarısızlıklara neden olmaktadır. Bununla birlikte yolsuzluk, kurumsal kaliteyi zayıflatır; politik ve ekonomik güven ortamının zayıflamasına neden olarak piyasada belirsizliği artırır. Bu durumda yolsuzluk, doğrudan ve dolaylı yatırımlar yapan yatırımcılara ödenen rüşvet nedeniyle yüksek maliyetler yükleyerek yatırımların azalmasına neden olmaktadır. Bu gibi birçok nedenler dolayısıyla literatürde yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemesine *Tekerlikteki Kum* adı verilmektedir. Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini savunan araştırmacılar yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki

etkisini *Yardım Eden El* şeklinde isimlendirmektedirler. Bu hipoteze göre özellikle gelişmekte olan ülkelerde bireyler bürokrasi kurallarını ekonomik işlemlerin önünde engel olarak görmektedir. Bu doğrultuda özellikle yatırımcılar katı ve hantal bürokrasi kurallarını yolsuzluk yolu ile rüşvet ödeyerek aşmakta ve ekonomik işlemleri hızlandırarak ekonomik büyüme katkı sağlamaktadır (Yarıkan, 2019: 64).

Tablo 2. Yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür özeti

Yazar ve Çalışma Yılı	Örneklem ve Dönem	Yöntem	Veri	Özet Sonuç
Mo (2000)	54 ülke [1970-1985]	Olağan En Küçük Kareler (OLS)	Yolsuzluk endeksi ve GSYİH büyüme oranı	Yolsuzluk seviyesindeki %1’lik bir artış büyüme oranını yaklaşık %0,72 oranında azaltmaktadır.
Akçay (2002)	54 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke [1960-1995]	Olağan En Küçük Kareler (OLS)	Kişi başına reel GSYİH, yolsuzluk endeksi ve enflasyon oranı	Ekonomik büyüme ve yolsuzluk arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir.
Swaleheen ve Stansel (2007)	60 ülkede [1995-2004]	Arrelono ve Boned (AB)	Kişi başı reel GSYİH, yolsuzluk, yatırımlar ekonomik özgürlük.	Ekonomik özgürlükler düşük olduğunda yolsuzluğun ekonomik büyümeyi azaltacağını ancak, ekonomik özgürlüğün yüksek olduğu durumda yolsuzluğun ekonomik büyümeye yardımcı olacağı tespit edilmiştir.
Ju Huang (2012)	10 Asya ülkesi [1995-2010]	Panel Vektör Hata Düzeltme Modeli (PVECM)	Yolsuzluk, reel gelir, eşitsizliği, hükümet harcamaları, dış ticaret bağımlılığı ve beşerî sermaye	Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu tespit edilmiştir.
Karagöz ve Karagöz (2014)	Türkiye [1980-2005]	Granger Nedensellik Analizi	Yolsuzluk endeksi, reel GSYİH, kamu harcamaları içinde hükümetin yatırım harcamaları	Ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Regresyon tahminlerine göre ise ekonomik büyümenin kişi başına yolsuzluk miktarını artırdığı tespit edilmiştir.
Erkal, Akıncı ve Yılmaz (2014)	OECD ve AB ülkeleri [1995-2012]	Panel Sınır Testi Analizi	Yolsuzluk algılama endeksi, kişi başı GSYİH	Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Yolsuzluk endeksi katsayısının etkisi uzun dönemde pozitif ve anlamlıdır.

Tablo 2. (Devam) Yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür özeti

Savaşan ve Beşel (2014)	Türkiye [1985-2012]	Gregory-Hansen Eş Bütünleşme ve Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	Yolsuzluk endeksi ile aylık sanayi üretim endeksi	Yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında eş bütünleşme ilişkisinin olmadığı ve ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.
Gül Aktakas, Algan ve Tekin (2014)	Türkiye [1980-2011]	Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM)	Kişi başı GSYİH ve yolsuzluk endeksi	Okul mezunu olmayanlar ile ilk ve orta öğretim mezunlarınca işlenen yolsuzluklar açısından yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi olumsuzdur. Lise, meslek okul ve yükseköğretim mezunlarınca işlenen yolsuzluklar ekonomik büyümeyi pozitif etkiler.
Şahin (2016)	Türkiye [1980-2015]	Granger Nedensellik Analizi	Politik haklar ve sivil özgürlükler endeksi, yolsuzluk endeksi, ekonomik özgürlük endeksi	Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulunurken, ekonomik büyümeden yolsuzluk, ekonomik özgürlük ve demokrasiye doğru nedensellik ilişkisi mevcut olmadığı sonucuna varılmıştır.
Ertimi, Dowa, Albisht ve Oqab (2016)	14 ülke [2003-2010]	Panel Regresyon Modeli	Kişi başına reel GSYİH büyüme oranı, ekonomik özgürlük endeksi	Ekonomik büyüme ve yolsuzluk arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.
Safuoğlu, Kızılkaya ve Ay (2017)	10 yeni sanayileşmiş ülke [2001-2014]	Panel Eş Bütünleşme Analizi	ICRG (Uluslararası Risk Göstergeleri Rehberi) ve GSYİH	Yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yolsuzlukta yaşanan düşüşler ekonomik büyümeyi artırmaktadır.
Eren ve Künü (2018)	E7 ülkeleri [2002-2016]	Ortak İlişkili Etkiler Modeli (CCE)	Kişi başı GSYİH oranı ve yolsuzluk	Yolsuzluk düzeyinde meydana gelen iyileşme Brezilya ve Çin'de ekonomik büyümeyi pozitif; Hindistan ve Rusya'da ise ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir.

Yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine literatürde çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar genellikle seçilen örneklem grubu, incelenen dönem ve uygulanan yöntem açısından birbirinden farklılaşmaktadır. Bu çalışmalar incelendiğinde yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine mutlak bir sonuca varılamadığı görülmektedir. Ancak literatürde yer alan çalışmalar ekseriyette yolsuzluktan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu ve bu ilişkinin de negatif yönlü olduğunu göstermektedir.

3.2. Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür

Gelir eşitsizliği 18. yüzyılın ortalarında Sanayi Devrimi'nden sonra iktisat literatüründe daha çok teorik anlamda tartışılmaya başlanmıştır. Yaşadığımız son yüzyılda gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine ampirik olarak yapılan

ilk çalışma Simon Kuznets (1955) tarafında yapılmıştır. Kuznets hipotezi, tarım sektörü ağırlıklı üretim biçiminde düşük kişi başı gelir seviyesinin sanayi sektörüne geçişle birlikte arttığını ancak tarım sektörü ve sanayi sektöründe gelir eşitsizliğinin ortaya çıktığını savunmaktadır. Ekonominin tarım sektörü ağırlıklı üretim biçiminden sanayi sektörü ağırlıklı üretim biçimine geçilmesiyle birlikte artmış olan gelir eşitsizliği daha eşit dağılmaya başlayacaktır. Ekonomik büyümenin ilk aşamalarında önce artan ve büyümenin sonraki aşamalarında tekrar eşitliğe yaklaşarak düşen gelir dağılımı, literatürde “Ters U” hipotezi olarak da isimlendirilmektedir.

Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine yapılan ampirik çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Persson ve Tabellini (1991), “*Gelir eşitsizliği ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler mi?*” sorusundan hareketle 9 gelişmiş ülke (Almaya, ABD, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İngiltere, İsveç ve Norveç) örnekleminde gelir eşitsizliği ve ekonomik büyümeyi 1830-1850 dönemi için ve benzer bir çalışmada da aynı araştırma sorusunu 56 gelişmekte olan ülke örnekleminde 1970-1985 dönemi için araştırmıştır. Araştırmanın yöntemi Olağan En Küçük Kareler yöntemidir. Araştırma modelinde bağımlı değişken kişi başı GSYİH’nin yıllık ortalama büyüme oranı ve bağımsız değişken ise ülkelere ait yıllık Gini katsayısıdır. Oluşturulan modelde kullanılan istatistik veri setleri ABD Ticaret Bakanlığı, Dünya Bankası, Lindert ve Williamson (1985), ve Birleşmiş Milletler veri tabanından sağlanmıştır. Çalışmanın bulguları, ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğinden olumsuz etkilendiği ve mülkiyet haklarını korumayan politikaların uygulandığı yönündedir. Çalışmanın sonucunda ülkelerin uyguladığı ekonomi politikaları içinde gelir dağılımında adaleti sağlayan ve ekonomik büyümeyi teşvik eden vergi politikalarının uygulanması gerektiği önerilmiştir.

Alesina ve Rodrik (1994), gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 70 ülke örnekleminde 1960-1985 dönemi için Olağan En Küçük Kareler yöntemini kullanarak araştırmıştır. Çalışmanın modelinde bağımlı değişken olarak kişi başı GSYİH değeri, bağımsız değişkenler olarak ise ilkokula kayıt oranı, Gini katsayısı, Gini arazi dağılım eşitsizliği katsayısı ve demokrasi kukla değişkeni kullanılmıştır. Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla söz konusu ülkelere ait Gini katsayıları dışında, tüm veriler Heston

ve Summers (1988) ve Barro ve Wolf'tan (1989) sağlanan veri tabanından alınmıştır. Ana sonuçlar, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif ilişkinin olduğu yönündedir. Çalışma kapsamındaki gözlemlenen 70 ülkede gelir ve toprak faktörlerinde oluşan eşitsizliklerin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiye neden olduğu tespit edilmiştir.

Birdsall, Ross ve Sabot (1995), Doğu Asya ülkelerinde nispeten düşük gelir eşitsizliği ile ekonomik büyümenin nasıl gerçekleşebildiğini 1965-1987 dönemi için analiz etmişlerdir. Birdsall vd. bu analizi yapmalarındaki esin kaynağı HPAES (yüksek performanslı Asya ekonomileri) olarak adlandırılan sekiz Asya ülkesinin (Hong Kong, Endonezya, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Malezya, Singapur, Tayvan Çin ve Tayland) 1960 yılı sonrasında endüstriyel ekonomilerden daha yüksek oranlarda büyüme gerçekleştirmiş olmasıdır. Yapılan Olağan En Küçük Kareler yöntemi regresyon tahminlerinde modele bağımsız değişkenler olarak Gini katsayısı, eğitime katılma oranı ve kamu harcamaları veri seti dâhil edilmiştir. Çalışmada ayrıca gelir eşitsizliği ile ilgili nüfusun en üstteki yüzde 20 ve en alttaki yüzde 40'lık kesimin gelir payları oranını temsilen çeşitli kaynaklardan ekonomik bazda hesaplanan 74 gözlemden oluşan veri seti de kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları, Doğu Asya'da gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye neden olduğu ve eğitime yapılan harcamaların gelir eşitsizliğini azalttığı yönündedir.

Li ve Zou (1998), daha önce Persson ve Tabelini (1994) ile Alesina ve Rodrik'in (1994) gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna vardıkları çalışmalarının geçerliliğini test etmek amacıyla Olağan En Küçük Kareler yöntemi yardımıyla 1947-1994 yıllarını kapsayan bir çalışma yapmışlardır. Başlangıçta çalışmada 112 ülke örnekleme dâhil edilse de bazı ülkeler için kaliteli ve güvenilir istatistiksel verilerin sağlanamaması nedeniyle örneklem sayısı 46'ya indirilerek 217 gözlem değeri ile analiz gerçekleştirmişlerdir. Söz konusu ülke örnekleminde kullanılan gelir eşitsizliği, gecikmeli GSYİH düzeyi, kentleşme oranı, nüfus artış hızı, finansal gelişme (M2/GDP) ve ticari açıklık verileri, Deininger ve Squire (1996) ve Dünya Bankası tarafından sağlanan veri tabanlarından sağlanmıştır. Çalışma sonucunda Li ve Zou, analize dâhil edilen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler örnekleminde gözlemlenen dönem için gelir eşitsizliğinin tasarruflar aracılığıyla ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca

bu sonuç literatürde yaygın olarak bilinen Lewis (1954) ve Kaldor'un (1957) sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Alvargonzalez, Lopez, Menendez ve Perez (2004) tarafından yapılan çalışmada, Kuznets hipotezinin geçerliliği Latin Amerika'da bulunan 19 ülke örnekleminde farklı endeksler yardımıyla statik panel veri kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada Dünya Bankası'nın yayınladığı "Dünya Gelişimi Göstergeleri 2001" raporundan sağlanan söz konusu ülkelere ait 1960-1997 yıllarını kapsayan Gini katsayısı ve kişi başı GSYİH değerleri kullanılmıştır. Çalışmada regresyon tahmin sonuçlarına göre, incelenen dönem için Latin Amerika ülkelerinde gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Kuznets'in ters U hipotezi ile açıklanamayacağı sonucuna varılmıştır.

Wahiba ve Weriemmi (2014), gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Tunus örnekleminde 1984-2011 dönemi için araştırmış ve Granger nedensellik testi yapmıştır. Çalışmanın modelinde gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısı ekonomik büyümeyi temsilen ise GSYİH yıllık büyüme oranı kullanılmıştır. Çalışmada modele dahil edilen istatistiki veri setleri Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu ve Dünya Bankası veri tabanından sağlanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği savunulmuştur. Çalışmada modele dâhil edilen istatistiki veri setleri Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu ve Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçları ticari açıklık, finansal gelişme ve beşerî sermayenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif; gelir eşitsizliğinin ise ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisinin olduğunu göstermektedir.

Akpolat, Ceyhan ve Peçe (2016) gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye örnekleminde 1977-2013 dönemi için Johansen (1998) eş bütünleşme testi ve Granger nedensellik analizi yaparak araştırmışlardır. Çalışmanın modelinde ekonomik büyümeyi temsilen kişi başı reel GSYİH değeri ve gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısı kullanılmıştır. Granger nedensellik testi sonucunda gelir eşitsizliğinden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Dinamik En Küçük Kareler (DOLS) ve Kanonik Eş Bütünleşik Regresyon (CCR) testleri yardımıyla yapılan analiz sonuçlarında ise gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Ak ve Altıntaş (2016), Kuznets'in ters U hipotezinin geçerliliğini Türkiye örneğinde 1986-2012 dönemi için Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Modele dayalı ARDL Sınır Testi Modeli yardımıyla test etmiştir. Çalışmanın modelinde gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısı ekonomik büyümeyi temsilen ise kişi başı GSYİH değeri kullanılmıştır. Ampirik analiz sonucunda Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümenin gerçekleştiği ilk yıllarda gelir dağılımının daha eşit olduğu ekonomik büyümenin gerçekleştiği sonraki yıllarda ise gelir dağılımı eşitsizliğinin ortaya çıkmaya başladığı tespit edilmiştir. Ulaşılan bu sonuç Kuznets'in ters U hipotezi ile örtüşmemektedir.

Dağdemir ve Topuz (2016), gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme ilişkisini gelir seviyelerine göre sınıflandırılmış 94 ülke örneğinde 1995-2011 döneminde açıklayabilmek için Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodunu kullanarak araştırmıştır. Çalışmanın modelinde gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısı, ekonomik büyümeyi temsilen ise kişi başı GSYİH değeri ve bu değerlerin karesi kullanılmıştır. Ayrıca modele kontrol değişkeni olarak dışa açıklık oranı, enflasyon oranı, kamu harcamaları ve eğitime katılım oranı da dahil edilmiştir. Model kapsamında kullanılan veri setleri Dünya Gelir Eşitsizliği ve Dünya Bankası veri tabanından temin edilmiştir. Çalışmanın ampirik bulguları Kuznets hipotezini destekler nitelikte çıkmıştır. Çalışmanın sonucunda ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin düşük-orta ve üst-orta gelirli ülkelerde pozitif, yüksek gelirli ülkelerde ise negatif olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ekonomik büyüme politikaları uygulanırken gelir eşitsizliğinin azaltılması için faydalı olabilecek politikaların uygulanması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Akalın, Özbek ve Çiftçi (2018), Kuznets hipotezini test etmek için Türkiye örneğinde gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1984-2011 dönemi için ARDL sınır testi modeli ile araştırmıştır. Çalışmanın modelinde gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısı, ekonomik büyümeyi temsilen ise 2005 yılı sabit fiyatlarıyla kişi başı reel GSYİH değeri kullanılmıştır. Modele ayrıca vergi gelirlerinin GSYİH değerine oranı, enflasyon oranı ve sendikalaşma oranı veri setleri de dahil edilmiştir. Analizde kullanılan istatistik veriler Standartlaştırılmış Dünya Gelir Eşitsizliği veri tabanı ile Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayınlanan veri tabanlarından sağlanmıştır. Çalışmanın

sonucunda kişi başı reel GSYİH ile gelir eşitsizliği arasında Kuznets hipotezini destekler nitelikte ters U ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Güneş, Evcim, Orhan ve Simay (2019), 2006-2017 dönemi için Türkiye’de 11 bölgede gelir eşitsizliği, yoksulluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Panel Fisher Testi yardımıyla analiz etmiştir. Türkiye özelinde incelenen bölgeler Akdeniz, Batı Anadolu, Batı Marmara, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Doğu Marmara, Ege, Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve İstanbul’dur. Çalışmada modele dâhil edilen kişi başı gelir, yoksulluk oranı ve Gini katsayısı veri setleri TÜİK veri tabanından sağlanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye’de örnekleme dâhil edilen bölgelerde gelir eşitsizliği ve yoksulluğun en yüksek seyrettiği Akdeniz bölgesi için ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliğinin yoksulluğa neden olduğu tespit edilmiştir.

Erkiş ve Ceyhan (2020), gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi kısa ve uzun dönem olarak incelemiştir. Ampirik analizde, Avrupa Birliğine ye olan 14 ülkeye ait (Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve İngiltere) 1993-2016 dönemi için veriler kullanılmış ve Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG) modeli ile tahminler yapılmıştır. Çalışmada Dünya Bankası veri tabanından bağımlı değişken olarak Gini katsayısı ve bağımsız değişken olarak ise 2010 yılı sabit fiyatları ile USD cinsinden GSYİH verileri kullanılmıştır. Çalışmada, PMG modeli tahminlerine göre kısa dönemde reel ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasında bir ilişkinin olmadığı ancak uzun dönem açısından ekonomik büyümenin gelir dağılımında eşitsizliğe neden olduğu tespit edilmiştir. Reel ekonomik büyümedeki her %1’lik artışın, uzun dönemde gelir dağılımında %0,22 oranında bozulmaya neden olduğu ampirik olarak tespit edilmiştir.

şengr (2020), 10 geçiş ekonomisinde 1995-2013 dönemi için ters U hipotezini statik panel veri yöntemiyle ampirik olarak test etmiştir. Modelin bağımlı değişkeni olarak Gini katsayısı kullanılmıştır. Açıklayıcı değişkenler ise kişi başı GSYİH ve karesi, genel kamu harcamaları, dış ticaretin GSYİH değerine oranı, kişi başı sağlık harcaması, sabit sermayenin GSYİH değerine oranı, tasarrufların GSYİH değerine oranı ve net eğitime katılım oranıdır. Modele dahil edilen tüm istatistiki veriler Dünya Bankası, SWIID (The Standardized World Income Inequality Database) ve UNI-

WIDER (United Nations University) veri tabanlarından sağlanmıştır. Çalışmanın sonuçları Kuznets'in (1955) ters-U hipotezini desteklemektedir.

Takım, Ersungur ve Aksu (2020), gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye örnekleminde 1980-2017 dönemi için En Küçük Kareler (EKK) yöntemi yardımıyla test etmiştir. Modele dahil edilen değişkenler, bağımlı değişken olarak gelir dağılımını temsilen Gini katsayısı ve bağımsız değişken olarak sabit fiyatlarla kişi başına GSYİH ve deflatör değişkenlerinin logaritmasıdır. Analizde kullanılan veriler Dünya bankası resmi internet sitesinde yer alan veri tabanından sağlanmıştır. Ampirik analiz bulguları ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasında kısa dönemde negatif, uzun dönemde ise pozitif bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir.

Yukarıda aktarılan çalışmalar göstermektedir ki; gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmak için birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Gelişmekte olan birçok ülke için gelir dağılımı hakkında bilgi içeren homojen zaman serilerinin elde edilmesindeki zorluklar nedeniyle bu analizlerin çoğu kesit verilerle yapılmıştır. Dikkate alınan veri tabanlarının ve istatistiksel tekniklerin çeşitliliğinden beklenildiği gibi bu araştırmalardan çok çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Bu nedenlerden dolayı gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine günümüzde oluşturulan istatistiksel veriler ve ülke ekonomileri özelinde yapılan ampirik çalışmalar, Kuznet'in ters U hipotezini genel bir yasa olarak kabul edilmesini zorlaştırmaktadır (Alvargonzalez vd., 2004: 97).

Tablo 3. Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür özeti

Yazar ve Çalışma Yılı	Örneklem ve Dönem	Yöntem	Veri	Özet Sonuç
Persson ve Tabellini (1991)	9 gelişmiş ve 56 gelişmekte olan ülke [1830-1850 ve 1970-1985]	Olağan En Küçük Kareler (OLS)	Kişi başı GSYİH yıllık ortalama büyüme oranı, Gini katsayısı	Ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğinden olumsuz yönde etkilendiği tespit edilmiştir.
Alesina ve Rodrik (1994)	70 ülke [1960-1985]	Olağan En Küçük Kareler (OLS)	Kişi başı GSYİH düzeyi, ilkokula kayıt oranı, Gini katsayısı, Gini arazi dağılımı eşitsizlik katsayısı ve demokrasi kukla değişkeni	Toprak faktörlerinde oluşan eşitsizliklerin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiye neden olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. (Devam) gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür özeti

Birdsall, Ross ve Sabot (1995)	8 Asya ülkesi [1965-1987]	Olağan En Küçük Kareler (OLS)	Gini katsayısı, eğitime katılma oranı, kamu harcamaları	Gelişim eğiliminin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye neden olduğu ve eğitime yapılan harcamaların eşitsizliği azalttığı tespit edilmiştir.
Li ve Zou (1998)	46 ülke [1947-1994]	Olağan En Küçük Kareler (OLS)	Gini katsayısı, gecikmeli GSYİH düzeyi, kentleşme oranı, nüfus artış hızı, finansal gelişme (M2/GDP) ve ticari açıklık.	Gelişim eğiliminin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Alvargonzalez, Lopez, Menendez ve Perez (2004)	19 Latin Amerika ülkesi [1960-1997]	Statik Panel Veri Analizi	Gini katsayısı, kişi başı reel GSYİH	Kuznets'in ters U hipotezi desteklenmektedir.
Wahiba ve Weriemmi (2014)	Tunus [1984-2011]	Granger Nedensellik Analizi	Gini katsayısı, GSYİH yıllık büyüme oranı, ihracatın GSYİH içindeki payı, doğurganlık oranı, M2 para arzının GSYİH'ye oranı ve ortaöğretim düzeyinde kayıt oranları	Ticari açıklık, finansal gelişme ve beşeri sermaye ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere sahipken, gelir eşitsizliği ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahiptir.
Akpolat, Ceyhan ve Peçe (2016)	Türkiye [1977-2013]	DOLS ve CCR Modelleri	Kişi başı reel GSYİH, Gini katsayısı	Gini katsayısında yaşanan düşüşler kişi başı reel GSYİH'yi artırmaktadır.
Ak ve Altıntaş (2016)	Türkiye [1986-2012]	Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Modellerde dayalı ARDL Sınır Testi Modeli	Gini katsayısı, kişi başı GSYİH	Kuznets ters U hipotezine ters düşecek şekilde, 1986-2012 döneminde Türkiye'de gelirin eşit dağıldığı ancak ilerleyen dönemlerde gelirin eşitsiz dağıldığı sonucuna varılmıştır.
Dağdemir ve Topuz (2016)	94 ülke [1995-2011]	Dengesiz Panel Veri Analizi ve Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (Sistem GMM)	Gini katsayısı, kişi başı GSYİH, kişi başı GSYİH'nin karesi, dışa açıklık oranı, enflasyon oranı, kamu harcamaları ve eğitime katılım oranı	Ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği ilişkisi düşük-orta ve üst-orta gelirli ülkelerde pozitifken, yüksek gelirli ülkelerde ise ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasında negatif ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.
Akalin, Özbek ve Çifçi (2018)	Türkiye [1984-2011]	ARDL Sınır Testi Modeli	Gini katsayısı, kişi başı reel GSYİH, vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı, enflasyon oranı ve sendikalaşma oranı	Kişi başı reel GSYİH ile gelir eşitsizliği arasında ters U şeklinde bir ilişki mevcuttur.

Tablo 3. (Devam) Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür özeti

Güneş, Evcim, Orhan ve Simay (2019)	Türkiye [2006-2017]	Panel Fisher Testi	Kişi başı gelir, yoksulluk oranı ve Gini katsayısı	Gelir eşitsizliği ve yoksulluğun en yüksek seyrettiği Akdeniz bölgesinde ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği yoksulluğa neden olmaktadır.
Erkiş ve Ceyhan (2020)	14 Avrupa ülkesi [1993-2016]	Havuzlanmış Ortalama Grup Modeli (PMG)	Gini GSYİH katsayısı,	Reel ekonomik büyümedeki her %1'lik artışın, uzun dönemde gelir dağılımında %0,22 oranında bozulmaya neden olduğu ampirik olarak tespit edilmiştir.
Şengür (2020)	10 geçiş ekonomisi [1995-2013]	Statik Panel Veri Analizi	Gini katsayısı, kişi başı GSYİH ve karesi, genel kamu harcamaları, dış ticaretin GSYİH'ya oranı, kişi başı sağlık harcaması, sabit sermayenin GSYİH'ya oranı, tasarrufların GSYİH'ya oranı ve net eğitime katılım oranı	Sonuçlar, Kuznets'in (1955) ters-U hipotezini desteklemektedir.
Takım, Ersungur ve Aksu (2020)	Türkiye [1980-2017]	En Küçük Kareler (EKK)	Gini katsayısı, kişi başı GSYİH ve deflatör değişkenleri	Ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasında kısa dönemde negatif, uzun dönemde ise pozitif bir ilişki vardır.

Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine literatürde çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar genellikle seçilen örneklem grubu, incelenen dönem ve uygulanan yöntem açısından birbirinden farklılaşmaktadır. Bu çalışmalar incelendiğinde gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine mutlak ya da ekseriyette bir sonuca varılamadığı görülmektedir.

4. YÖNTEM ve AMPİRİK BULGULAR

Bu bölümde yolsuzluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılacak olan ampirik analizde kullanılacak ekonometrik yöntemle ait teorik altyapıya yer verilecektir.

4.1. Model

Bu çalışmada 1995-2019 dönemi için yolsuzluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Ampirik uygulamada kurgulanan doğrusal panel regresyon modelinde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait hem yatay kesit hem de zaman serisi verileri eksiksiz olduğu için model dengeli panel üzerine kurulmuştur. Bu çalışmada oluşturulan panel regresyon modeli 4.1’de gösterildiği gibidir.

$$lkbrgb_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 lcpi_{it} + \beta_2 gini_{it} + \beta_3 lgfc_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4.1)$$

Bu modelde $i = 1, 2, 3, \dots n$ yatay kesit boyutunu; $t = 1, 2, 3, \dots m$ zaman boyutunu göstermektedir.

Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye örnekleminde 1995-2019 dönemi için yolsuzluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisinin ampirik olarak araştırıldığı bu çalışmada bağımlı değişken ekonomik büyümeyi temsilen kişi başı reel gsyih değerinin logaritmik değeri ($lkbrgb_{it}$), bağımsız değişkenler ise yolsuzluk algılama endeksinin logaritmik değeri ($lcpi_{it}$), Gini katsayısı ($gini_{it}$) ve brüt sabit sermaye oluşumunun logaritmik değerinden ($lgfc_{it}$) oluşmaktadır. Modelde i alt indisi yatay kesiti oluşturan ülkeleri, t alt indisi zaman boyutunu ve ε_{it} ise hata terimini göstermektedir.

4.2. Veri Seti

Ekonometrik analizlerde çeşitli türden veriler (zaman serisi, yatay kesit ve panel veriler) kullanılarak iktisadi değişkenler arasındaki ilişkilerin ampirik olarak değerlendirilmesi ve bu doğrultuda tahminlerde bulunulması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada çeşitli kaynaklardan sağlanarak oluşturulan panel veri seti kullanılmıştır. Panel veri seti, zaman içinde belirli bir birey (hane halkı, firma vb.) örneğini izleyen ve bu nedenle örnekteki her bir birey üzerinde çoklu gözlemler sağlayan bir veri

setidir. Ekonometride zaman serisi ile yapılan analizler esnasında oluşan çoklu doğrusal bağlantı sorunu panel veri analizinde yatay kesite yer verilerek önemli düzeyde azaltılmıştır. Dolayısıyla değişkenler arasında azaltılan çoklu doğrusal bağlantı sorunu, panel veri analizlerinde yapılan tahminlerde sonuçların anlamlılığını artırmaktadır. Panel veri analizinde yatay kesit-zaman serisi bileşiminin olması araştırmacıya çok sayıda veri noktası vererek serbestlik derecelerini artırır ve açıklayıcı değişkenler arasındaki doğrusallığı azaltır. Böylece ekonometrik tahminlerin etkinliği iyileştirilmiş olur (Gujarati, 2016: 405; Hsiao, 2003: 4-5; Baltagi, 2013: 6-8). Bu doğrultuda çalışmanın ampirik analizinde kullanılan veri setiyle ilgili kısa tanımlamalar aşağıdaki tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlerin tanımlanması

Değişkenler	Tanım	Veri Kaynağı
Kişi Başı GSYİH (lkbrgb)	Kişi başı GSYİH, bir ülkede GSYİH’nin toplam nüfusa bölünmesi yolu ile hesaplanmaktadır.	Dünya Bankası (WB)
Yolsuzluk Algılama Endeksi (lcpi)	Yolsuzluk algılama endeksi (cpi), dünyada 180 ülkede uzmanlar, sivil toplum kuruluşları ve iş dünyasınca hükümet genelinde algılanan yolsuzluk düzeyinin bir ölçümüdür. Bu endeks 0 (sıfır)’a yaklaştığında yüksek yolsuzluğa ve 100’e yaklaştığında düşük yolsuzluğa işaret etmektedir.	Uluslararası Şeffaflık Örgütü
Gini Katsayısı (gini)	Temel prensibi Lorenz eğrisine dayanan Gini katsayısı, bir ülkede milli gelirin o ülke vatandaşları arasında bölüşümünü gösteren bir katsayıdır. Bu katsayı 1’e yaklaştıkça eşitsizliğin arttığına, 0’a yaklaştıkça eşitsizliğin azaldığına işaret etmektedir.	Dünya Gelir Eşitsizliği (WID)
Brüt Sabit Sermaye Oluşumu (lgcf)	Brüt sabit sermaye oluşumu, bir ülke ekonomisinde belirli bir zaman aralığında fiziksel varlıklarda (ulusal altyapı, ulaşım yolları, devlet nezdinde olan okul ve hastaneler gibi kamusal ve hatta özel fabrika, konut gibi) oluşan değişikliklerle (artış-azalış) ilgilidir.	Dünya Bankası (WB)

Çalışmada yer alan 2015 baz yılı ABD doları cinsinden kişi başı GSYİH değeri Dünya Bankası veri tabanından, yolsuzluk algılama endeksi Uluslararası Şeffaflık Örgütü veri tabanından, Gini katsayısı Dünya Gelir Eşitsizliği veri tabanından, ve son olarak brüt sabit sermaye oluşumu değeri de Dünya Bankası (WB) veri tabanından sağlanmıştır.

4.3. Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmada panel veri analizi yapılacaktır. Panel veri analizleri mikro ve makro panel veri analizi olarak ikiye ayrılmaktadır. Mikro panel veri analizi, hane halklarının, firmaların vb. gibi kesite ait gözlemlerin birkaç zaman diliminde havuzda toplanması şeklinde oluşmaktadır. Genelde mikro panel veri, çok sayıda yatay kesitin (yüzlerce veya binlerce) kısa bir zaman aralığında (en az 2 yıl ve maksimum 10 yıl veya nadiren 20 yılı geçebilen) toplanarak oluşturulur. Makro panel veri analizi ise orta büyüklükte yatay kesitin (örneğin: G7 ülkeleri, OECD ülkeleri, AB ülke topluluğu gibi) genellikle 20 ila 60 yıllık zaman serisi şeklinde oluşturulan veri setleri için gerçekleştirilmektedir. Mikro ve makro panel veri analizlerinde ekonometrik tahminler yapılmadan önce panelde yer alan yatay kesit birimlerinin (birey, firma, ülke vb.) yapılarına göre farklı düzenlemeler gerçekleştirilir. Mikro paneller için asimptotikler büyük N ve sabit T için olması gerekirken, makro paneller için asimptotikler büyük N ve T için olabilmektedir. Ayrıca makro panellerde uzun bir zaman serisi olduğu durumda birimler arasında bağımlılığı inceleyen yatay kesit bağımlılığı testleri ve serilerin durağanlığını test etmek için birim kök testleri, yapısal kırılmaları dikkate alan eş bütünleşme testleri gibi analizlerin yapılması gerekmektedir. Fakat mikro panellerde özellikle T her birey veya firma için kısa olduğu durumlarda durağan olmama sorunuyla uğraşılmamaktadır (Baltagi, 2013, s. 2-3). Panel veri analizlerini sadece yatay kesit veya sadece zaman serisi analizlerine göre avantajlı kılan bazı özellikler aşağıdaki gibidir (Gujarati, 2016: 405-406; Hsiao, 2003: 4-5; Baltagi, 2013: 6-8).

- Panel veri analizlerinde yatay kesit birimleri (bireyler, firmalar, ülkeler vb.) çoğunlukla heterojenlik içermektedir. Bu nedenle analizlerde birimlere özgü değişkenlere yer verilerek yapılan tahminlerde heterojenliğin doğrudan hesaba katılması sağlanmaktadır. Zira panel veri

analizlerinde yer alan yatay kesitlere özgü heterojenliğin hesaba katılmaması tahmin sonuçlarında hatalı tahminlere neden olacaktır.

- Zaman serisi analizlerinde oluşan çoklu doğrusal bağlantı sorunu panel veri analizinde yatay kesite yer verilerek önemli düzeyde azaltılmıştır. Dolayısıyla değişkenler arasında azaltılan çoklu doğrusal bağlantı sorunu, panel veri analizlerinde yapılan tahminlerde sonuçların anlamlılığını artırmaktadır.
- Panel veri analizinde yatay kesit-zaman serisi bileşiminin olması araştırmacıya çok sayıda veri noktası vererek serbestlik derecelerini artırır ve açıklayıcı değişkenler arasındaki doğrusallığı azaltır. Böylece ekonometrik tahminlerin bilimsel geçerlik ve güvenilirliği artırılmış olur.

Bu bölümde çalışmanın ampirik analizinde uygulanacak ekonometrik yöntemlere yer verilecektir. Çalışmanın panel veri analiz sürecinde öncelikli olarak yatay kesit bağımlılığı testi yapılacaktır. Yatay kesit bağımlılığı için Breusch-Pagan (1980) LM testi, Pesaran (2004) Scaled LM testi ve Pesaran (2004) CD yatay kesit bağımlılık testi kullanılacaktır. Homojenlik testi için Pesaran ve Yamagata (2008) Delta Homojenlik testi, panel birim kök analizi için ise ikinci nesil birim kök testlerinden CIPS testi kullanılacaktır. Eş bütünleşme ilişkisinin varlığının Westerlund ve Edgerton (2007) LM Eş Bütünleşme testi ile sınanacağı panel veri analiz sürecinde uzun dönem katsayı tahmini Eberhardt ve Bond'un (2009) geliştirmiş olduğu Arttırılmış Ortalama Grup Etkisi ile gerçekleştirilecek ve panel veri analiz süreci tamamlanacaktır.

4.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

Panel veri analizlerinde birim kök testleri ile serilerin durağanlık analizini yapmadan önce değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığına bakılması gerekmektedir. Yatay kesitlerin birbirinden bağımsızlığı, yatay kesitleri oluşturan ülkelerden birinde meydana gelen makroekonomik dalgalanmadan diğer ülkelerin etkilenmediği varsayımına dayanmaktadır. Fakat günümüzde ülkeler arasında önemli derecede sosyo-ekonomik ve karşılıklı ticari bağımlılık şeklinde oluşan küreselleşme dikkate alınırsa herhangi bir ülkede meydana gelen ekonomik şoklardan diğer ülkelerinde etkileneceği rasyonel bir bakış açısı olur. Bu doğrultuda yatay kesit bağımlılığı testlerinin amacı, seriler arasında yer alan bir ülkede söz konusu

zaman aralığının herhangi bir noktasında oluşabilecek ekonomik, politik vb. şokların değişkenler arasında yer alan diğer ülkeler üzerinde etkisinin olup olmadığını incelemektir (Keskin ve Aksoy, 2019: 4-5).

Yatay kesit bağımlılığı testleri paneli oluşturan yatay kesit ve zaman boyutunun büyüklüğü ve küçüklüğüne göre birbirinden farklılaşmaktadır. Bu çalışmada Berusch-Pagan (1980) LM, Pesaran (2004) Scaled LM ve Pesaran (2004) CD testleri kullanılacaktır.

4.3.1.1. Breusch-Pagan LM Testi

Yatay kesit bağımlılığı analizi ilk kez Breusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange Multiplier (LM) testi yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu testte seriler arasında yatay kesit bağımlılığının belirlenmesinde hem yatay kesit (N) hem de zaman boyutu (T) göz önünde bulundurulmaktadır. Bu test, panel veri analizlerinde zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük ($T > N$) olduğu durumlarda uygulanmaktadır. Breusch ve Pagan (1980) LM test modeli 4.2’de gösterildiği gibidir.

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij}^2 \quad (4.2)$$

Bu testte H_0 hipotezi yatay kesit birimler arasında korelasyon ilişkisinin olmadığı, $T \rightarrow \infty$ ve N sabit olursa $\frac{N(N-1)}{2}$ serbestlik derecesinde ki-kare asimptotik bir dağılım sergilediği varsayılmaktadır. 4.2 numaralı modelde $\hat{p}_{ij}^2 : i, j$ hata teriminin korelasyon katsayısını ifade etmektedir ve aşağıdaki eşitlikte gösterildiği gibi hesaplanmaktadır (Pesaran, 2004: 4).

$$\hat{p}_{ij} = \hat{p}_{ji} = \frac{\sum_{t=1}^T \hat{v}_{it} \hat{v}_{jt}}{(\sum_{t=1}^T e_{it}^2)^{1/2} (\sum_{t=1}^T e_{jt}^2)^{1/2}} \quad (4.3)$$

Denklem 4.3’te yer alan e_{it} 4.4 numaralı denklem ile tahmin edilmektedir.

$$e_{it} = y_{it} - \hat{\alpha}_i - \hat{\beta}_i' x_{it} \quad (4.4)$$

Denklemden $\hat{\alpha}_i$ ve $\hat{\beta}_i'$, ayrı ayrı her i için bir kesişme ve x_{it} üzerinde y_{it} 'in en küçük kareler regresyonu kullanılarak hesaplanan α_i ve β_i 'nin tahminleridir. LM testi daha genel olarak uygulanabilir ve yatay kesit birimlerinin belirli bir sıralamasını gerektirmez. Ancak, N nispeten küçük ve T yeterince büyük olduğu durumlar için geçerlidir. Breusch ve Pagan LM testi için geliştirilen hipotezler;

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur yani, $H_0: \text{cov}(u_{it}, u_{jt}) = 0$,

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır şeklinde tanımlanmaktadır.

4.3.1.2. Pesaran Scaled LM Testi

Panel veri analizlerinde yatay kesit birimleri arasındaki korelasyon ilişkisini inceleyen bir diğer test Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD_{LM} testidir. Breusch ve Pagan LM testinin N 'nin T 'ye nazaran büyük olduğu durumdaki eksikliği nedeniyle CD_{LM} testi alternatif olarak yatay kesit bağımlılığı testleri için geliştirilmiştir. Bu test hem homojen hem de heterojen panel veri setlerinde kullanılmaktadır. Pesaran (2004), CD_{LM} testinde Breusch ve Pagan LM testinde kullanılan kareleri yerine çift yönlü korelasyon katsayılarına dayanan aşağıdaki basit alternatif eşitliği oluşturmuştur.

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T\hat{p}_{ij}^2 - 1) \quad (4.5)$$

Pesaran CD_{LM} testinde $T \rightarrow \infty$ ve $N \rightarrow \infty$ iken birimler arasında yatay kesit bağımlılığının olmadığı varsayılmaktadır. Fakat $N > T$ durumda CD_{LM} testinin sonuçları önemli derecede sapmalar sergilemekte ve N büyüdükçe sonuçlar hatalı olabilmektedir. Bu durumun temel nedeni, sonlu bir T için $(\hat{p}_{ij}^2 - 1)$ sıfıra doğru bir şekilde hareket edemediği ve N 'nin büyük olduğu LM istatistiğinin yanlış merkezlenmesinin vurgulanması ve bunun da boyut bozulmalarına yol açmasıdır. (Keskin ve Aksoy, 2019: 5; Pesaran, 2004: 7). Pesaran CD_{LM} testi için geliştirilen hipotezler;

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur,

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır şeklinde tanımlanmaktadır.

4.3.1.3. Pesaran CD Testi

Pesaran CD_{LM} testinde yatay kesit boyutunun zaman boyutundan büyük olduğu durumlarda sonuçların sapması sorunu çözmek amacı ile yine Pesaran (2004)

tarafından yatay kesitin zaman boyutundan büyük ($N > T$) olduğu durumda yatay kesit bağımlılığı analizleri için CD testi geliştirilmiştir. CD testi de hem homojen hem de heterojenlik varsayımı altında çalışmaktadır. Pesaran CD test modeli aşağıdaki 4.6. numaralı denklemde gösterilmektedir.

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij} \right) \quad (4.6)$$

Bu test yatay kesitin toplam hata terimleri arasındaki korelasyona dayanmakta ve katsayılar istatistiksel olarak normal dağılım ($CD \sim N(0,1)$) sergilediğinde H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Test sonucunda H_0 hipotezi eğer reddedilirse yatay kesit birimleri arasında korelasyon ilişkisinin olmadığını gösteren H_1 alternatif hipotezi kabul edilmektedir (Pesaran, 2004: 7).

4.3.2. Homojenlik Testi

Panel veri analizlerinde elde edilen veri seti üzerinde yapılacak olan en uygun birim kök, eş bütünleşme ve katsayı tahmin testlerine karar verebilmek için yatay kesit bağımlılığı testleri ile veri setleri üzerinde homojenlik testleri de yapılması gerekmektedir. Homojenlik testi ile ilgili ilk araştırmalar Swamy (1970) ile başlamış ve daha sonra Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilmiştir. Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen delta homojenlik testi büyük ve küçük örneklem için aşağıdaki 4.7 ve 4.8 numaralı denklemlerdeki gibi modellenmiştir.

- Büyük örneklem için: $\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\tilde{S}-k}{\sqrt{2k}} \right) \sim \chi_k^2$ (4.7)

- Küçük örneklem için: $\hat{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\tilde{S}-k}{2k} \right) \sim N(0,1)$ (4.8)

Modeldeki eşitliklerde yer alan N yatay kesit sayısını, S Swamy test istatistiğini, k bağımsız değişkenleri ve (T, k) ise standart hatayı göstermektedir. Pesaran tarafından geliştirilen delta homojenlik testinin hipotezleri;

$H_0: \beta_i = \beta$ ise eğim katsayısı homojendir,

$H_1: \beta_i \neq \beta$ ise eğim katsayısı homojen değildir, şeklinde tanımlanmaktadır.

4.3.3. Panel (CIPS) Birim Kök Testi

Panel veri analizlerinde yapılan tahminlerde hem yatay kesit hem de zaman boyutunu göz önünde bulunduran panel birim kök testleri, zaman serisi analizlerinde sadece zaman boyutunu dikkate alan durağanlık testlerinden daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Genelde birim kök testlerinin teorik alt yapıları literatürde yaygın bilinen Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) durağanlık testine dayanmaktadır. Daha sonra ADF birim kök testinin geliştirilmesi ile birden fazla birim kök testleri elde edilmiştir.

Yatay kesit bağımlılığı testleri sonucuna göre değişkenlerin durağanlığını test etmek için kullanılan birim kök testleri farklılaşmaktadır (Atkinson, 2018: 41). Eğer panelde yer alan ülkeler yatay kesit bağımlılığına sahip değilse birinci nesil birim kök testleri, yatay kesit bağımlılığına sahipse ikinci nesil birim kök testleri uygulanmaktadır. Birinci nesil birim kök testleri homojen ve heterojenlik varsayımı altında çalışmaktadır. Yani panel veride yer alan ülkeler benzer özellik sergilerse homojen, farklı özelliklere sahipse heterojenlik varsayımı ile çalışan birinci nesil kök testleri kullanılmaktadır. Bu doğrultuda birinci nesil birim kök testlerinden Breitung (2005) Levin, Lin ve Chu (2002) ve Hadri (2000) homojenlik varsayımı ile çalışırken; Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) testleri heterojenlik varsayımı ile çalışmaktadır.

İkinci kuşak panel birim kök testleri üç tür sınıflandırmaya ayrılabilir. İkinci kuşak panel birim kök testlerinden birinci sınıf içerisinde yer alan testler, birinci kuşak testlerin yatay kesit boyutunda yer alan birimler arasında korelasyon ilişkisini dikkate alan yeni versiyonlar olarak tanımlanmaktadır. Bu testler yatay kesitte yer alan birimler arası korelasyonun etkisini ortadan kaldırmak için yatay kesit ortalamalarından fark alma işlemini önermektedir. Buna rağmen (Strauss ve Yiğit, 2003), yaptıkları Monte Carlo simülasyonlarında eş zamanlı ve homojen korelasyonlu birimlerde yatay kesit boyamında yer alan birimler arası korelasyonun yatay kesit ortalamalarından fark alma işlemi ile tamamen yok olduğunu ama heterojen pozitif veya negatif ilişkili korelasyon durumlarında ise yatay kesit ortalamalarında fark alma işleminin yatay kesit boyamında yer alan birimler arası korelasyon problemini çözemediği sonucuna ulaşmıştır. İkinci kuşak panel birim kök testlerinden ikinci sınıf içerisinde yer alan testler, birimler arası korelasyon problemini dikkate almakta ve tüm

birimlerin farklı dereceden bütünleşik olma durumlarını da analizin test sürecine dahil etmektedir. İkinci kuşak panel birim kök testleri içerisinde yer alan üçüncü sınıf testlerini ise ön plana çıkaran özelliği, yatay kesit boylamında yer alan birimler arasındaki korelasyonu faktörler yardımıyla modellemesidir.

Bu çalışmada panel veri analiz sürecinde yatay kesit boylamında yer alan birimler arasında korelasyon problemine rastlanıldığından literatüre de uygun olarak, panel veri birim kök testlerinden ikinci kuşak panel veri birim kök testlerinin kullanılması uygun görülmüştür. Panel veri birim kök testlerinden ikinci kuşak panel veri birim kök testleri içerisinde birinci ve ikinci sınıf testlerin belirtilen dezavantajları ve üçüncü sınıf birim kök testlerinin de sahip olduğu avantajlar göz önünde bulundurularak bu çalışmada CADF (*Cross-sectionally Augmented Dickey Fuller*) panel birim kök testinden hareketle hesaplanan CIPS (Cross Sectionally IPS -Im, Pesaran, Shin-) test istatistiğinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Pesaran'ın (2007) çalışmasına dayanan CIPS panel birim kök testi bireysel birim kök istatistiklerinin ortalamasına dayalı olarak dinamik heterojen paneller için geliştirilen birim kök testidir. CIPS panel birim kök testi ikincil nesil birim kök testi olup, gruplar arasında ortalaması alınan (arttırılmış) Dickey-Fuller istatistiklerine dayanan standart bir t-bar testi istatistiği önermektedir. Pesaran (2007), standart artırılmış Dickey-Fuller (ADF) regresyonlarının, bireysel serilerin gecikmeli seviyelerinin ve ilk farklarının kesit ortalamaları ile artırıldığı genişletilmiş testi geliştirmiş ve buna da CADF alt testi adı verilmiştir. CADF'nin ADF test istatistiğinin üzerindeki modifikasyonu aşağıda 4.9 numaralı modelde gösterildiği gibidir.

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \rho_i^* y_{i,t-1} + d_0 \bar{y}_{t-1} + d_1 \bar{y}_t + \varepsilon_{it} \quad (4.9)$$

4.9 numaralı model denkleminde $\bar{y}_t$, t zamanında yer alan tüm yatay kesitlerin ortalamasını temsil etmektedir. Yatay kesitlerin ortalamasını gösteren $\bar{y}_t$ 'nin gecikmeli değerinin ve farkı alınmış olarak birim kök istatistiğinde yer alması analizlerde yatay kesit bağımlılığının göz önünde bulundurulmasına imkân tanımaktadır. Bu test istatistiğinin genişletilmiş CADF denklemi ise aşağıdaki 4.10 numaralı modelde gösterilmektedir.

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \rho_i^* y_{i,t-1} + d_0 \bar{y}_{t-1} + \sum_{j=0}^p d_{j+1} \Delta \bar{y}_{t-j} + \sum_{k=1}^p c_k \Delta \bar{y}_{i,t-k} \quad (4.10)$$

Pesaran (2007), CADF regresyon modelinin her bir yatay kesit birimi için tahmin edilmesinin ardından t istatistiklerine ait ortalamaları alarak CIPS test istatistiğinin aşağıdaki 4.11 ve 4.12 numaralı denklem modellerindeki gibi hesaplanabileceğini ileri sürmüştür.

$$CIPS(N, T) = t - bar = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t_i(N, T) \quad (4.11)$$

$$CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (4.12)$$

CADF test istatistiği üzerinden geliştirilen CIPS birim kök test istatistiğinin hipotezleri de CADF test istatistiğinin hipotezleri ile aynı olup,

$H_0: \beta_i = 0$; seri durağan değildir,

$H_1: \beta_i < 0$; seri durağandır, şeklinde tanımlanmaktadır.

4.3.4. Westerlund ve Edgerton LM Eş Bütünleşme Testi

Bu çalışmada oluşturulan panel regresyon modelinde yer alan yatay kesit ve zaman serilerinin yapısı, uygun eş bütünleşme testinin belirlenmesi için ampirik olarak incelemiştir. Yapılan ampirik incelemeler sonucu çalışmada oluşturulan panel regresyon modelinde yer alan değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı, serilerin heterojen olması ile serilerin durağanlık seviyeleri de dikkate alınarak eş bütünleşme analizinde Westerlund ve Edgerton'un (2007) LM eş bütünleşme testinin kullanılması uygun görülmüştür.

Westerlund ve Edgerton LM eş bütünleşme testi, McCoskey ve Kao'nun (1998) yaygın bilinen Lagrange çarpan testine dayanan bir testtir. Bu test paneli oluşturan birimler arasında seviyede durağanlığın olmadığı ve seriler arasında yatay kesit bağımlılığının ve heterojenliğin olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Ayrıca bu test otokorelasyon ve değişen varyansın olduğu durumlarda istatistiki olarak anlamlı ve etkili sonuçlar üretebilen denklemden ibarettir.

Westerlund ve Edgerton LM eş bütünleşme test istatistiği aşağıdaki 4.13 numaralı eşitlikten türetilmiştir.

$$y_{it} = \alpha_i + x'_{it}\beta_i + z_{it} \quad (4.13)$$

y_{it} skaler denkleminde $t=1, \dots, T$ ve $i=1, \dots, N$ sırasıyla zaman serisi boyutunu ve yatay kesit birimlerini indekslemektedir. Denkleminde x_{it} vektörü K boyutuna sahiptir ve saf rastgele yürüyüş süreçleri olduğu varsayılan regresörleri içermektedir. Hata terimini simgeleyen z_{it} ise denklem 4.14'te gösterildiği gibidir.

$$z_{it} = \mu_{it} + v_{it} \text{ ile } v_{it} = \sum_{j=1}^t \eta_{ij} \quad (4.14)$$

4.14 numaralı denkleminde η_{ij} , sıfır ortalamalı ve varyansından bağımsız ve özdeş $(\eta_{it}) = \sigma_i^2$ bir şekilde dağıtılan bir süreci ifade etmektedir.

$w_{it} = (u_{it}, \Delta x'_{it})'$ vektörü doğrusal bir süreçtir. Burada w_{it} aşağıda 4.15 numaralı denklemindeki gibi gösterilmektedir.

$$w_{it} = \sum_{j=0}^{\infty} \alpha_{ij} e_{it-j} \quad (4.15)$$

4.15 numaralı denkleminde e_{it} , t boyunca bağımsız ve özdeş olan ortalama sıfır hatalardır ve α_{ij} parametrelerinin ise olağan toplanabilirlik koşullarını sağladığı varsayılmaktadır. Denkleminde α_{ij} , i 'ye göre değiştiğinden, bu model tamamen heterojen bir seri korelasyon yapısının olduğu durumda kullanılabilir. Ayrıca denkleminde yatay kesit bağımlılığını da barındırmak için yığılmış zaman serisi vektörünün $e_t = (e'_{1t}, \dots, e'_{Nt})'$ pozitif kesin kovaryans matrisi $var(e_t) = \Omega$ olmasına izin verilmiştir. Böylece Westerlund ve Edgerton'un (2007: 186) LM eş bütünleşme testi nihai bir şekliyle aşağıdaki 4.16 numaralı denkleminde olduğu gibi gösterilmektedir.

$$LM_N^+ = \frac{1}{2T} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T W_i^{-2} S_{i,t}^2 \quad (4.16)$$

4.16 numaralı denkleminde S_{it} , $\hat{Z}_{it}$ 'nin kısmi toplam süreci, $\hat{Z}_{it}$ 'nin tamamen değiştirilmiş tahmini ve $\hat{\omega}_i^2 u_{it}$ 'ya bağlı Δx_{it} 'nin uzun dönemli tahmini varyansını ifade etmektedir. Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen LM eş bütünleşme testinin hipotezleri;

$H_{0i}: \sigma_i^2=0$ seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi vardır,
 $H_{1i}: \sigma_i^2>0$ seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi yoktur, şeklinde tanımlanmaktadır.

4.3.5. Arttırılmış Ortalama Grup Etkisi (AMG) Uzun Dönem Katsayı Tahmin Testi

Panel veri analizlerinde eş bütünleşme testleri, seriler arasında eş bütünleşme ilişkisinin varlığını tespit etmek için yapılmaktadır. Paneli oluşturan seriler arasında eş bütünleşme ilişkinin tespit edilmesi durumunda Arttırılmış Ortalama Grup Etkisi (AMG) testi uzun dönem kat sayı tahmini için yaygın olarak kullanılan modern testlerden bir tanesidir. AMG uzun dönem katsayı tahmin testi, veri zaman serisi özelliklerini ve ayrıca panel grupları arasında gözlemlenebilir ve gözlemlenemeyen faktörlerin etkisindeki farklılıkları açıklayabilen katsayı tahmin yöntemidir. AMG katsayı tahmin yöntemi, birimler arasında yatay kesit bağımlılığını göz önüne bulunduran ve özellikle birinci derecede eş bütünleşik olan yatay kesit serileri ve panelin geneli için eş bütünleşme katsayı tahmini yapabilme özelliğine sahiptir. Diğer taraftan AMG yöntemi, dengesiz panel veri analizlerinde hata teriminden kaynaklanan içsellik probleminin var olduğu durumda da güvenilir sonuçlar verebilmektedir. AMG katsayı tahmin yönteminde model spesifikasyonu aşağıdaki 4.17, 4.18 ve 4.19 numaralı denklem setinde gösterilmektedir.

$$y_{it} = \beta_i x_{it} + u_{it} ; u_{it} = \alpha_i + \lambda_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (4.17)$$

$$x_{mit} = \pi_{mi} + \delta_{mi} g_{mt} + p_{1mi} f_{1mt} + \dots + p_{nmi} f_{nmt} + v_{mit} \quad (4.18)$$

4.18 numaralı denklemde $m = 1, 2, 3, \dots, k$ ve $f_{mt} \subset f_t$ 'dir.

$$f_t = \rho f_{t-1} + \varepsilon_t \text{ ve } g_t = \kappa g_{t-1} + \epsilon_t \quad (4.19)$$

4.17 numaralı denklem setindeki x_{it} , gözlemlenebilir ortak değişkenlerin bir vektörüdür. Ek olarak, gruba özgü sabit etkiler α_i ve ülkeye özgü faktör yükleri λ_i ile bir dizi ortak faktör f_t kombinasyonunu ifade etmektedir. 4.19 numaralı denklem setinde ayrıca sırasıyla ülkeye özgü faktör yükleriyle birlikte gözlemlenmeyen ortak faktörler f_t ve g_t 'nin doğrusal fonksiyonları olarak modellenen k gözlemlenebilir regresörlerin ampirik bir temsilini göstermektedir. Bu nedenle model kurulumu, gözlenebilir ve gözlenebilir olmayanlarda yatay kesit bağımlılığını ortaya

koymaktadır. Görülebileceği gibi, 4.17 numaralı denklem setindeki y_{it} değişkenindeki değişimi yönlendiren bazı gözlemlenmemiş ortak faktörler 4.18 numaralı denklemdeki regresörleri de yönlendirmektedir. 4.19 numaralı denklem, gözlemlenmeyen faktörlerin evrimini belirtmektedir.

Özet olarak ifade edilecek olursa, AMG katsayı tahmin yöntemi, ülkelerarası analizlerde kurulan regresyonlara bir ortak dinamik etki dahil ederek kesit bağımlılığını açıklayan tahmin yöntemidir. Bu bağlamda AMG yöntemi, birinci farklardaki havuzlanmış bir regresyonun yıl kukla katsayılarından çıkarılır ve tüm ülkelerde gözlemlenmeyen ortak faktörlerin düzeylere eşdeğer ortalama gelişimini temsil etmektedir. Gözlemlenmemiş ortak faktörlerin ülkeye özgü eş bütünleşme ilişkisinin bir parçasını oluşturması koşuluyla artırılmış ülke regresyon modeli, ülkeler arasında farklılık göstermesine izin verilen eş bütünleşme ilişkisini kapsamaktadır (Eberhardt ve Bond, 2009: 2-3).

4.4. Ampirik Bulgular

Ampirik analizde ilk olarak uygun panel birim kök testleri ve eş bütünleşme testlerinin belirlenmesi için yatay kesitler arasında bağımlılık testleri ve eğim katsayıları için homojenlik testleri yapılacaktır. Yatay kesit bağımlılık testi ve homojenlik testi yapıldıktan sonra belirlenen panel birim kök testi gerçekleştirilerek eş bütünleşme analizi ve katsayı tahminleri yapılacaktır. Ampirik analizde 1995-2019 dönemi için oluşturulan ekonometrik modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi literatürde Kırılgan Beşli olarak bilinen (Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye) ülke grubu üzerinde gerçekleştirilecektir. Çalışmanın ampirik analiz sürecinde Gauss ve Stata ekonometrik paket programlarından yararlanılmıştır.

4.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Bu çalışmada yolsuzluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisini 1995-2019 dönemi için Kırılgan Beşli ülke grubu (Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye) örnekleminde araştırmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ampirik analizde ilk olarak paneli oluşturan yatay kesit birimleri arasındaki bağımlılık ilişkisinin incelenmesi gerekmektedir.

Aşağıda yer almakta olan Tablo 5’te modelin değişkenleri arasında yatay kesit bağımlılığının varlığını araştıran test sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 5. Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları

Değişkenler	Yatay Kesit Bağımlılığı Test İstatistiği ve Olasılık Değerleri		
	Berusch-Pagan LM Testi	Pesaran CD _{LM} Testi	Pesaran CD Testi
lkbrgb	63.161***	11.887***	-1.906**
lcpi	43.601***	7.513***	-3.133***
gini	20.644***	2.380***	-2.348***
lgcf	16.921***	1.548*	-3.130*
Model için	39.017***	6.488***	4.387***

Açıklama: Tabloda yer alan ***, **, * sembolleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesindeki anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Modelin değişkenleri arasında yatay kesit bağımlılığını test etmek için Breusch-Pagan LM testi, Pesaran Scaled LM testi ve Pesaran CD yatay kesit bağımlılığı testi kullanılmıştır. Bu yatay kesit bağımlılığı testlerinin H_0 hipotezi yatay kesit bağımlılığı yoktur, şeklinde tanımlanmıştır. Tablo 5’te gösterilmekte olan yatay kesit bağımlılık test istatistiği ve olasılık değerlerine göre modelin değişkenleri arasında ve modelin denklemi için %10 anlamlılık seviyesinde yatay kesit bağımlılık sorunun varlığı tespit edilmektedir.

Çalışmanın örneklem grubu içerisinde yer alan her bir ülkenin verileri üzerinden oluşturulan seriler için yatay kesit bağımlılığı sorununun tespit edilmiş olması panelin yatay kesitinde yer alan herhangi bir örneklemde ortaya çıkan bir şokun diğer örneklemeleri de etkileyebileceği anlamını taşımaktadır. Bu nedenle panel veri analiz sürecinin ileriki aşamalarında yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinin tercih edilmesi yöntem açısından doğru olacaktır.

4.4.2. Homojenlik Test Sonuçları

Paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin homojen veya heterojen yapılarını incelemek adına Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından $\tilde{A}$ ve $\tilde{A}_{adj}$ testleri geliştirilmiştir. Homojenlik testleri örneklem içerisindeki ülkelerin birbirlerine benzer yapıda olup olmadığının tespiti için kullanılmakla birlikte yatay kesit bağımlılığı testi ve homojenlik test sonuçları aynı zamanda birim kök testi ve eş bütünleşme testi için de bir ön test niteliği taşımaktadır.

Aşağıda yer almakta olan Tablo 6’da modelin eğim parametrelerinin homojenliğini test eden sonuçlara yer verilmektedir.

Tablo 6. Homojenlik test sonuçları

Delta Testi	Homojenlik Test İstatistiği ve Olasılık Değerleri	
	$\hat{\Delta}$ Testi	$\hat{\Delta}_{adj}$ Testi
Model	10.035***	11.166***

Açıklama: Tablodaki yer alan ***, **, * sembolleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesindeki anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 6’da $\hat{\Delta}$ ve $\hat{\Delta}_{adj}$ homojenlik test istatistikleri ve olasılık değerleri gösterilmektedir. Tablodaki delta test istatistik değerlerinin %1 seviyesinde anlamlı olması modeldeki eğim parametrelerinin panelin yatay kesitinde yer alan ülke örneklemeleri için heterojen bir yapıya sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu sonuçlara göre hesaplanacak eğim parametrelerinin örneklem içerisindeki ilgili ülkeler için istatistiki olarak güvenilir bir biçimde yorumlanabileceği anlaşılmaktadır.

4.4.3. CIPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışmanın panel veri analiz sürecinde yapılan yatay kesit bağımlılık testinde değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının bulunduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının bulunması panel veri analiz sürecinde kullanılacak olan panel birim kök testi için önemli bir karar unsurudur. Modeldeki değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesi sonrasında panel veri analizine ikinci kuşak panel birim kök testleri ile devam edilmesi gerekmektedir.

CIPS testi panel veri analiz sürecinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci kuşak panel birim kök testleri arasında yer almaktadır. Aşağıda yer almakta olan Tablo 7’de modele ilişkin değişkenlerin durağanlık test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 7. Panel birim kök test sonuçları

Değişkenler	Sabitli Model için CIPS Birim Kök Test İstatistik Sonuçları	
	I(0) Durumu için Test İstatistiği ve Olasılık Değerleri	I (1) Durumu için Test İstatistiği ve Olasılık Değerleri
lkbrgb	-0.988	-3.821***
lcpi	-2.040	-4.231***
gini	-1.158	-3.860***
lgcf	-1.937	-4.617***

Açıklama: Tablo kritik değerleri %1, %5 ve %10 seviyesindeki anlamlılık düzeyleri için sırasıyla [-2.51; -2.25 ve -2.12] değerlerini almaktadır. Tabloda yer alan ***, **, * sembolleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesindeki anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 7’de gösterilmekte olan CIPS test istatistik sonuçlarına göre modelin bağımlı değişkeni lkbrgb değişkeninin seviyesinde durağan olmayıp birinci farkı alındıktan sonra durağanlaştığı; modelin bağımsız değişkenleri lcpi, gini ve lgcf’nin de birinci farkı alındıktan sonra durağan olduğu görülmektedir.

4.4.4. Westerlund ve Edgerton LM Panel Eş Bütünleşme Test Sonuçları

Panel veri analizinde ön test niteliği taşıyan yatay kesit bağımlılığı, homojenlik ve birim kök testlerinin sonuçları hangi eş bütünleşme testinin tercih edileceği noktasında önemli bir karar unsurudur. Bu tez çalışmasının panel veri analiz sürecinde gerçekleştirilen yatay kesit bağımlılık test sonuçları değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Model kapsamında değişkenlerin parametrelerinin heterojen bir nitelik taşıdığı ve yine model kapsamındaki değişkenlerin tamamının birinci farkı alındıktan sonra durağanlık gösterdiği tespit edilmiştir. Ulaşılan bütün bu sonuçlar ışığında panel veri analiz sürecine Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen LM panel eş bütünleşme testi ile devam edilme kararı alınmıştır. Westerlund ve Edgerton (2007) panel eş bütünleşme testi için değişkenlerin aynı seviyede durağan olması gerekmektedir. Buna ilaveten Westerlund ve Edgerton (2007) LM panel eş bütünleşme testinin yorumlanmasında eğer ki değişkenler arasında yatay kesit bağımlılık sorunu tespit edilmiş ise test istatistiğinin yorumlanmasında bootstrap olasılık değeri dikkate alınırken değişkenler arasında yatay kesit bağımlılık sorununun bulunmaması durumunda ise asimptotik olasılık değeri yorumlanmaktadır.

Tablo 8. Eş bütünleşme test sonuçları

Eş Bütünleşme Test İstatistiği ve Olasılık Değerleri			
Westerlund ve Edgerton LM Testi	İstatistik Değeri	Asymptotic Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri
	0.510	0.997	0.305

Açıklama: Bootstrap olasılık değerleri 10.000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir.

Westerlund ve Edgerton (2007) LM panel eş bütünleşme test sonuçlarının gösterildiği Tablo 8’deki bulgulara göre çalışmanın modeli kapsamındaki bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin varlığını ileri süren H_0 hipotezinin bootstrap olasılık değeri için yüzde 10 anlamlılık seviyesinde reddedilemediği görülmektedir. Bu bulgular bağımlı değişken ve bağımsız değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

4.4.5. Arttırılmış Ortalama Grup Etkisi (AMG) Uzun Dönem Katsayı Tahmin Test Sonuçları

Bu çalışmada amaç Kırılğan Beşli diye tabir edilen Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye örnekleminde 1995-2019 dönemi için yolsuzluk ve gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaç kapsamında araştırma konusuna uygun olarak panel veri analizi gerçekleştirilmiş ve Eberhardt ve Bond (2009) tarafından geliştirilen Arttırılmış Ortalama Grup Etkisi (AMG) testi ile bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi ortaya koyulmuştur.

Aşağıda yer almakta olan Tablo 9’da araştırma modelinin uzun dönem katsayı tahmin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 9. AMG Uzun dönem katsayı tahmin sonuçları

Örneklem	AMG Uzun Dönem Katsayı Tahmin ve Olasılık Değerleri			
	Sabit	lcpi	gini	lgcf
Brezilya	7.72***	-0.06	0.72	0.27***
Hindistan	6.72***	-0.04	2.56**	-0.42***
Endonezya	6.96***	-0.62*	2.48*	0.33
Güney Afrika	7.37***	-0.129	0.90***	0.32***
Türkiye	6.47***	-0.05	1.73	0.40

Açıklama: Tabloda yer alan ***, **, * sembolleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesindeki anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

AMG uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarına göre Brezilya örnekleminde lcpı ve gini değişkenlerinin bağımlı lkbrgb değişkeni üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Bağımsız lgcf değişkeninin ise lkbrgb değişkeni üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi tespit edilmiştir. Bu doğrultuda lgcf değişkeninde meydana gelen %1 birimlik artışın bağımlı değişkeni %0.27 oranında pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Brezilya örnekleminde ulaşılan bu sonuçlar yolsuzluk ve gelir eşitsizliğindeki değişimin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını; brüt sabit sermaye oluşumundaki artışın ise ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

AMG uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarına göre Hindistan örnekleminde lcpı değişkeninde meydana gelen değişimin bağımlı lkbrgb değişkeni üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkisinin olmadığı; gini değişkeninde meydana gelen 1 birimlik artışın bağımlı değişkeni %2,56 oranında pozitif, lgcf değişkeninde meydana gelen %1 oranındaki bir artışın ise bağımlı değişkeni %0.42 oranında negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Hindistan örnekleminde ulaşılan bu sonuçlar yolsuzluktaki değişimin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını; gelir eşitsizliğindeki artışın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilerken brüt sabit sermaye oluşumundaki artışın ise ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

AMG uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarına göre Endonezya örneklemini için ulaşılan sonuçlar lcpı ve gini değişkenlerinin bağımlı lkbrgb değişkeni üzerinde istatistiki olarak anlamlı sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Bu doğrultuda lcpı değişkeninde %1 birimlik artışın bağımlı değişkeni %0.62 oranında negatif; gini değişkeninde 1 birimlik artışın ise bağımlı değişkeni %2.48 oranında pozitif etkilediğini göstermektedir. Bu sonuçlar Endonezya örnekleminde yolsuzluktaki azalmanın ekonomik büyümeyi olumsuz; gelir eşitsizliğindeki artışın ise ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

AMG uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarına göre Güney Afrika örneklemini için ulaşılan sonuçlar lcpı değişkeninde meydana gelen değişimlerin ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığını ama gini ve lgcf değişkenlerindeki değişimlerin ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı

bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Güney Afrika örneklemini için Gini katsayısındaki 1 birimlik artış bağımlı değişkeni %0.90 oranında, lgcf değişkeninde meydana gelen %1 birimlik artış ise bağımlı değişkeni %0,32 oranında pozitif olarak etkilemektedir. Bu sonuçlar Endonezya örnekleminde gelir eşitsizliği ve brüt sabit sermaye oluşumundaki artışların ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

AMG uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarına göre Türkiye örneklemini için ulaşılan sonuçlar lcpi, gini ve lgcf değişkenlerinde meydana gelen değişmelerin bağımlı değişken üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER

Ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarına göre farklı şekillerde ortaya çıkan yolsuzluk ve gelir eşitsizliği özellikle gelişmekte olan ülkelerde üretim, tüketim ve sonuç olarak da ekonomik büyüme ile ilişkili görünen iki önemli argümandır. Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde ilk etapta olumsuz bir etkisinin olduğu düşünülse de bürokrasinin yoğun olarak yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki ampirik olarak tespit edilebilmektedir. Özellikle feodal sistemden kitlesel sanayi üretimine geçiş sürecinde ekonomik sistem içerisinde kendisini hissettirmeye başlayan gelir eşitsizliğinin ise önemli bir ekonomik sorun olduğu noktasında üzerinde uzlaşa sağlanmış mutlak bir görüş henüz oluşmamıştır. İktisadi düşünceler tarihi alanında bir üretim süreci sonunda ortaya çıkan gelirin eşit bölüşülmemesi ve ekonomik büyümenin istikrar kazanabilmesi için özellikle sermaye sahiplerinin gelirden daha fazla pay alması gerektiğini ileri süren önemli bir iktisadi düşünce hakimdir. İleri sürülen bu klasik iktisat anlayışının Bölüşüm Teorisi zamanla birçok eleştiri almış ve başta Marksist düşünce olmak üzere gelirin daha adil bölüşülmesi gerektiğini savunan farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bugün gelinen süreçte ise tıpkı yolsuzlukta olduğu gibi daha yoğun bir biçimde araştırılan gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisinde mutlak bir sonuca varılamamıştır.

Gelişmiş ülkelerde serbest piyasa ekonomisinin gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha kusursuz işlemlerinden ötürü ekonomik büyüme üzerine yapılan araştırmalarda gelişmekte olan ülkelerin ya da ekonomisi daha sorunlu gözüken ülke gruplarının örneklem olarak tercih edilmesi bir ritüel halini almıştır. Ekonomisinde istikrar sağlanamadığı için belirli evrelerde sürekli krizlerle karşılaşan ve ekonomik kırılganlığı daha fazla olan Kırılgan Beşli diye bilinen ülke grubu da bu nedenle bu çalışmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Yolsuzluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin 1995-2019 dönemi için ampirik olarak araştırıldığı bu tez çalışmasında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Yolsuzluğun azalması Endonezya örnekleminde ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Brezilya, Hindistan, Güney Afrika ve

Türkiye örneklemelerinde yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisine rastlanılmamıştır.

- Gelir eşitsizliğinde meydana gelen artış Hindistan, Endonezya ve Güney Afrika'da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Brezilya ve Türkiye örneklemelerinde gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisine rastlanılmamıştır.
- Modelin kontrol değişkeni brüt sabit sermaye oluşumunda meydana gelen artış Brezilya ve Güney Afrika'da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilerken; Hindistan'da ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye örneğinde ise brüt sabit sermaye oluşumunun ekonomik büyüme üzerine istatistiki olarak anlamlı bir etkisine rastlanılmamıştır.

Analiz sonucunda ulaşılan bulgular literatürdeki benzer çalışmalar ile değerlendirilecek olursa; Endonezya örnekleme için yolsuzluktaki azalmanın ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi yani yolsuzluğun ekonomik büyümeyi destekleyen özelliği Swaleheen ve Stansel (2007), Ju Huang (2012) ile Gül Aktakaş, Algan ve Tekin'in (2014) ampirik çalışmalarının bulguları ile örtüşmektedir. Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi destekleyen bir sonuç ortaya çıkarmasında devletin ekonomiye müdahalesinin ve ekonomik sistem içerisinde kamu kesimi büyüklüğünün önemli bir neden oluşturduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın ampirik bulguları sonucunda Hindistan, Endonezya ve Güney Afrika örneklemeleri için gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi iktisadi düşünceler alanında klasik iktisat yaklaşımı ve ilgili literatürde Birdsall, Ross ve Sabot (1995) ile Li ve Zou'nun (1998) ampirik çalışmalarının bulguları ile örtüşmektedir. Ulaşılan bu sonuç Hindistan, Endonezya ve Güney Afrika'da yatırımlar için ülkenin sermayeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Yolsuzluk, ortaya çıkarmış olduğu sosyo-ekonomik ve politik etkiler nedeniyle önlenmesi gereken bir olgudur. Bu nedenle de öncelikle yolsuzluğun ölçülmesinde daha etkin ve rasyonel ölçüm tekniklerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Yolsuzluğun çözümüne yönelik ise devletin ekonomiye müdahalesinin ve ekonomik sistem içerisinde kamu kesimi büyüklüğünün sınırlandırılması, özellikle kamu çalışanlarının

yolsuzlukla mücadele kapsamında eğitilmesi ve ortaya çıkan yolsuzluk faaliyetleriyle etkili bir mücadele için ağır cezai yaptırımların uygulamaya koyulması önerilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli ekonomik sorunları arasında tasarruf yetersizliği yer almaktadır. Bu gibi ülkeler, doğrudan yabancı sermayeyi ülkelerine çekemedikleri dönemlerde yatırım harcamaları ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için yeterli olmamakta ve düşük büyüme sorunları ile karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle de tasarruf yetersizliği çeken ülkelerde gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi ampirik olarak test edilmektedir. Tasarruf yetersizliği yaşayan ve belirli dönemlerde ekonomik büyüme oranları için istikrarın kaybolduğu kırılgan ekonomik görünümlü ülkelerin ülkelere daha fazla yatırım çekebilmesi için serbest piyasa ekonomisine sadık kalmaları, ekonomik özgürlükleri artırmaları ve yatırımcılara yatırım yapılabilir öngörülebilir makroekonomik bir gelecek sunmaları gerekmektedir.

Yolsuzluğun ve gelir eşitsizliğinin nedenleri ve bu ampirik çalışmanın bulguları eğitim, ekonomik özgürlükler ve özel sektörü yatırıma teşvik eden düzenlemelerin ekonomik büyüme oranları üzerinde olumlu bir etki ortaya çıkaracağını göstermektedir. Eğitim, ekonomik özgürlükler ve kamu kesiminin büyüklüğü açısından farklı ülke örneklem grupları seçilerek yolsuzluk ve gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerine olan etkisinin yeni ampirik çalışmalarla test edilmesi eğitim, ekonomik özgürlükler ve kamu kesimi büyüklüğünün hem yolsuzluk ve gelir eşitsizliği hem de ekonomik büyüme değerlendirmeleri açısından bu araştırma alanına katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alesina , A., ve Rodrik , D. (1994). Distributive politics and economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 109(2), 465-490.
- Smith, A. (2017), *Ulusların zenginliği*. (M. Saltoğlu, çev.) Ankara: Palme Yayıncılık
- Acar, İ. (2015). Türkiye' de gelir dağılımı. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8), 43-59.
- Ackerman, S. (2008). Corruption. *Readings in Public Choice and Constitutional Political Economy*, 551-566.
- Ağca, İ. K. (2008). *Eleştirel bir yaklaşımla uluslararası örgütlerin yolsuzlukla mücadele stratejileri*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTez-Merkezi> adresinden edinilmiştir.
- Ak, M. Z., ve Altıntaş, N. (2016). Kuznets'in ters u eğrisi bağlamında Türkiye'de gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1986-2012. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 2149-5203.
- Akalın, G., Özbek, R. İ., ve Çifçi, İ. (2018). Türkiye'de gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ardl sınır testi yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 60-76.
- Akçay, Ö. G. (2000). Gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluğun ekonomik nedenlerei ve etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-116.
- Akçay, S. (2002). Yolsuzluk ve ekonomik büyüme: ülkelerarası bir çalışma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(1), 1-13.
- Akpolat, A., Ceyhan, M. S., ve Peçe, M. A. (2016). Türkiye'de Gelir Dağılımının Ekonomik Büyümeye Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Uluslararası Kültürel Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 135-148.
- Aktan, C., ve Vural , İ. (2002). Başlıca fonksiyonel gelir dağılımı teorileri. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara*, 1-22.
- Aktaş, E. E. (2019). *Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi: amprik bir inceleme*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTez-Merkezi> adresinden edinilmiştir.
- Albayrak, M. (2005). *Türkiye'de yolsuzluklar ve sağlık sektörüne etkileri*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTez-Merkezi> adresinden edinilmiştir.

- Altınöz, B. (2017). *Kurumsal ve politik faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTez-Merkezi> adresinden edinilmiştir.
- Alvargonzalez, M., Lopez Menendez, A. J., ve Perez, R. (2004). Growth-inequality relationship. an analytical approach and some evidence for latin America. *Applied Econometrics and International Development*, 4(2), 91-108.
- Ata, A. Y., ve Güvel, E. A. (2009). Yolsuzluk olgusunun ortaya çıkmasında asimetrik bilginin rolü: teorik bir bakış açısı. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 9(9), 168-189.
- Atkinson, A. B. (2018). *Eşitsizlik ne yapılabilir (Orjinal çalışma 2015'te yayınlanmıştır)*. Ankara: Elif Yayın Evi.
- Avcı, M., ve Gökalp, M. F. (2002). Türkiye ekonomisi'nde mali disiplinsizlik olgusu. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(7), 3-15.
- Banerjee , A., ve Newman , A. (1993). Occupational choice and the process of development. *Journal of Political Economy*, 101(2), 274-298.
- Birdsall, N., Ross, D., ve Sabot, R. (1995). Inequality and growth reconsidered: lessons from east asia. *The World Bank Economic Review*, 9(3), 477-508.
- Baltagi, B. (2013). *Econometric analysis of panel data* (Cilt 4). New York: Springer Nature Switzerland.
- Barometer, G. C. (03.10.2021) tarihinde <https://www.transparency.org/en/gcb> adresinden alındı.
- Barro, R. J. (2000). Inequality and growth in a panel of countries. *Journal of Economic Growth*, 5(1), 5-32.
- Baş, K. (2009). Küreselleşme ve gelir dağılımı eşitsizliği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49-70.
- Başar, S. (1997). *Yolsuzluklar ve makroekonomik etkileri*. (Doktoro Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTez-Merkezi> adresinden edinilmiştir.
- Becker, G. S. (1962). Investment in human capital: a theoretical analysis. *Journal of Political Economy*, 70(5), 9-49.
- Becker, G., ve Tmes , N. (1979). An equilibrium theory of the distribution of income and intergenerational mobility. *Journal Of Political Economy* , 87(6), 1153-1154.
- Berksoy, P. D., ve Yıldırım, Ö. G. (2017). Yolsuzluk kavramına genel bir bakış: problemler ve çözüm önerileri. *Journal of Awareness*, 2(1), 4-5.

- Beşel, F. (2013). *Yolsuzluk - ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği*. (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Çakıroğlu, Ü. (2018). *Yoksulluk ve yolsuzluk üzerine bir uygulama*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Çakmak, A. İ., ve Tosun, B. (2017). Ekonomik büyüme-gelir dağılımı ilişkisi: kuznets hipotezinin seçilmiş ülkeler üzerine araştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 33-44.
- Çobanoğlu, F., ve Yılmaz, H. İ. (2019). Türkiye’de hanehalkı sorumlusunun yıllık toplam gelirindeki eşitsizliğin ölçülmesi. *TEAD Araştırma Makalesi*, 5(1), 25-43.
- Çukurçayır, v. (2012). Yerel yönetimlerde yolsuzlukla mücadelede yönetim ilke ve uygulamaları. *Sayıştay Dergisi*(86), 1-25.
- Dağdemir, Ö., ve Topuz, S. G. (2016). Ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği ilişkisi: kuznets ters-u hipotezi’nin geçerliliği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İbf Dergisi*, 11(3), 115-130.
- Davidson, R., ve MacKinnon, J. (2004). *Econometric theory and methods* (Cilt 5). New York: Oxford University Press.
- Davoodı, H., ve Tanzi, V. (1998). *Corruption, public investment, and growth*. In *The welfare state, public investment, and growth*. (41-60), Springer, Tokyo
- Del Monte, A., ve Papagani, E. (2001). Public expenditure, corruption, and economic growth: the case of Italy. *European Journal ol Political Economy*, 17(1), 1-16.
- Demir, C. (2019). Dışa açılma ve kamu harcamaları: oecd ülkeleri için panel veri analizi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 80-96.
- Dursun, H. (2017). (Marksist kuram açısından) kapitalist düzende ücret ve kuramın görüşlerinin Türkiye'deki Asgari ücrete yansımaları. *TBB Dergisi*(128), 350-412.
- Eberhardt, M., ve Bond, S. (2009). Cross-section dependence in nonstationary panel models: a novel estimator. *Münih Kişisel RePEc Arşivi*, 33(11), 1-26.
- Eliaçık, E. (2009). *Yolsuzlukları önlemede uluslararası deneyimler ve türkiye uygulaması*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Emek, Ö. F. (2020). *Enflasyonun gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin panel veri analizi ile incelenmesi*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- Eren, M., ve Künü, S. (2018). Yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisi: e7 ülkeleri için bir uygulama. *Iğdır International Conference On Multidisciplinary Studies*, 6(7), 1470-1476.
- Erkal, G., Akıncı, M., ve Yılmaz, Ö. (2014). Yolsuzluk ve iktisadi büyüme ilişkisi: oecd ve ab ülkeleri üzerine panel sınır testi analizi. *Sayıştay Dergisi*(92), 143-162.
- Erkiş, K., ve Ceyhan, T. (2020). İktisadi büyüme ve gelir dağılımı adaleti ilişkisi: bir panel veri analizi. *Sosyoekonomi*, 28(43), 195-212.
- Ertimi, B., Dowa , A., Albisht, E., ve Oqab, B. (2016). The impact of corruption on economic growth in oic countries. *International Journal of Economics and Finance*, 8(9), 91-103.
- Esen, D. (2020). Teleolojik ve deontolojik kuram bağlamında işletmelerin etik çalışmalarının analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 296-320.
- Galor, O., ve Zeira, J. (1993). Income distribution and. *Oxford Journals*, 60(1), 35-52.
- Gedikli, A. (2011). *Kamu hizmetlerinin yönetimi süaresinde yolsuzluğun derinleştirdiği ekonomik büyüme ve yoksulluk sorunu üzerine bir uygulama.* (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Gencer, A. H., Kılıç, C. H., ve Özdemir, D. (2011). Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkileri: geçiş ekonomileri deneyimi. *International Conference On Eurasian Economies*. 31, 444-447. Turkey: Orta Asya Ekonomileri III .
- Ghalwash, T. (2014). Corruption and economic growth: evidence from egypt. *Modern Economy*, 5, 1001-1009.
- Golor, D., ve Weil, D. (1996). The gender gap, fertility, and growth. *Amercan Economic Review*, 86, 374-387.
- Golor, O., ve Moav, O. (2004). From physical to human capital accumulation: inequality and the process of development. *Oxford Journals*, 71(4), 1001-1026.
- Gökalp, F., Baldemir, E., ve Akgün, G. (2011). Türkiye ekonomisinde dışa açılma ve gelir eşitsizlikleri ilişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 18(1), 88-104.
- Göktolga, Z. G., ve Öztürk, N. (2010). Yoksulluk ve gelir bölüşümünü belirlemede kullanılan ölçütler. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 2(34), 3-25.
- Gujarati, D. (2016). *Örneklerle ekonometri.* (F. Ş. Selçuk Durgut, Çev.) New York, ABD: Macmillan Publishers.

- Gupta, S., Davoodi, H., ve Terme, R. (2002). Does corruption affect income inequality and poverty? *Economics of Governance*, 3(1), 23-45.
- Güder, F. (2019). *Makroekonomik faktörlerin gelir dağılımı üzerine etkisi: panel veri analizi*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Gül Aktakas , B., Algan, N., ve Tekin , İ. (2014). Toplumsal bir mesele olarak yolsuzluk ve büyüme ilişkisi: türkiye örneği. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı*, 1-10.
- Güneş, S., Evcim, N., ve Karaalp Orhan, H. S. (2019). Yoksulluk, eşitsizlik ve büyüme arasındaki ilişki: Türkiye düzey-1 örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 145-164.
- Güney, T. (2013). *Yolsuzluk ve refah*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Gür, M. F. (2014). Yolsuzluk nedir? yolsuzluk çeşitleri ve ülkeler arası yolsuzluk algılaması. *Mali Çözüm*, 24(124), 191-210.
- Güzel, A., ve Erdoğan, S. (2019). Demokrasi, gelir eşitsizliği ve insani gelişme ilişkisi: türkiye örneği. *Uluslararası Akdeniz Sosyal Bilimler Kongresi*, 234-241.
- Hamidov, R. (2016). *Türk kamu yönetiminde yolsuzlukla mücadele sürecinde örgütlenme*. (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Haveman, R. H. (1977). Tinbergen's income distribution: analysis and policy. *The Journal Of Human Resources*, 12(1), 103-114.
- Hirschman, A. (1958). *The strategy of economic development*. New Haven: Yale University Press.
- Hsiao, C. (2003). *Analysis of panel data*. Cambridge, Birleşik Krallık: Cambridge Üniversitesi Basın Sendikası Tarafından Yayınlandı.
- Im, K., Pesaran, M., ve Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74.
- International Country Risk Consultancy. (11.03.2021) tarihinde <https://www.prsgroup.com/explore-our-products/international-country-risk-guide/> adresinden alındı.
- İşler, K. (2018). *Yolsuzluk ekonomisi ve Türkiye*. (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- Ju Huang, C. (2012). Corruption, economic growth, and income inequality: evidence from ten countries in asia. *Dünya Bilim, Mühendislik ve Teknoloji Akademisi Uluslararası Ekonomi ve Yönetim Mühendisliği Dergisi*, 6(6), 1141-1145.
- Kalaycı, C. (2021). Globalization and income distribution. *Journal of Economics, Business ve Political Studies*, 8(1), 113-133.
- Karabıyık, C., ve Dilber, İ. (2016). Gelir eşitsizliği ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ilişkisi: panel veri analizi. *Journal of Yasar University*, 11(44), 316-325.
- Karagöz, K., ve Karagöz, M. (2014). Yolsuzluk, ekonomik büyüme ve kamu harcamaları: türkiye için ampirik bir analiz. *Sayıştay Dergisi*, (76), 5-22.
- Karakaş, M. (2007). Yolsuzluğun nedenleri, etkileri ve yolsuzlukla mücadelede alternatif bir yaklaşım olarak yönetim. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (s. 44-66). İstanbul.
- Karakoçoğlu, D. (2019). *Türkiye’de 2000 yılı sonrasında gelir eşitsizliğinin ekonomik ve toplumsal yapıda yol açtığı sorunlar*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kazımov, F. (2018). *Milli gəlirin qeyri-bərabər bölgüsü və onun tənzimlənməsinin fiskal mexanizmi*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kelly, M. (2000). Inequality and crime. *The Review of Economics and Statistics*, 82(4), 531-539.
- Keskin, H. İ., ve Aksoy, E. (2019). OECD ve gelişmekte olan ülkelerde gelir artışı ve işgücüne katılım arasındaki ilişki: panel eşbütünleşme analizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(1), 4-5.
- Khagram, S., ve Jong-sung, Y. (2005). A comparative study of inequality and corruption. *American sociological review*, 70(1), 136-157.
- Klitgard , R. (1988). *Controlling corruption. in controlling corruption*. California: University of California press.
- Koyuncu, J. (2015). Yargı bağımsızlığı, mülkiyet hakkı ve yolsuzluğun yabancı sermaye girişleri üzerindeki etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(29), 143-148.
- Köse, E. (2019). *Yolsuzluk ve ekonomik büyüme ilişkisi: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir uygulama*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- Kremer, Michael, ve Chen, D. (2002). Income distribution dynamics with endogenous fertility. *Journal of Economic Growth*, 7(3), 227-258.
- Kulaksız, Y. (2008). *Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farkları, istihdam ve kurum hizmetlerinin çeşitlendirilmesi*. Ankara: Uzmanlık Tezi T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Kurban, Y. (2009). *Bir İktisat politikası amacı olarak gelir dağılımı: Türkiye örneği (1994–2007) analizi*. (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28.
- Lewis, W. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School of Economic and Social Studie*, 22, 139-191.
- Li, H., ve Zou, H.-f. (1998). Income inequality is not harmful for growth: theory and evidence. *Review of development economics*, 2(3), 318-334.
- Limanlı, Ö. (2014). *Türkiye’de hanehalkı gelir eşitsizliğinin mikroekonomik belirleyicileri*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- List, J., ve Gallet, C. (1999). The Kuznets curve: what happens after the inverted-u? *Review of Development Economics*, 3(2), 200-206.
- Lorenz, M. (1905). Methods of measuring the concentration of wealth. *Publications of the American statistical association*, 9(70), 209-219.
- Mauro, P. (1995). Carruption and growth. *The quarterly journal of economics*, 110(3), 681-712.
- Marx, K. (2016). İktisat üzerine. (A. Çakıroğlu, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Meltzer, A., ve Richard, S. (1981). A rational theory of the size of government. *Journal of political Economy*, 89(5), 914-927.
- Meriç, M. (2004). Yolsuzluk nedenleri ve önlemeye yönelik çalışmalar. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*(12), 72-85.
- Mermer, H., ve Tekkanat, S. (2018). Bir planlama sorunsalı olarak bölgelerarası dengesizlik: Türkiye örneği. *Aksaray Üniversitesi İBF dergisi*, 10(4), 91-106.
- Mo, P. (2000). Corruption and economic growth. *Journal of Comparative Economics*, 29(1), 66-79.

- Mukiyen Avcı, G., ve AVCI, M. (2017). OECD ülkelerinde kurumsal kalite ve gelir eşitsizliği ilişkisi. *Sosyoekonomi*, 25(31), 75-90. Ondo, A. (2017). Is inequality harmful for growth? theory and evidence. *Scientific Research Publishing*, 7, 1292-1305.
- Ovalı, S. (2014). Küresel rekabet gücü açısından türkiye'nin konumu üzerine bir değerlendirme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İletişim Fakültesi*, (13), 19-20.
- Özkal Sayan, İ., ve Kışlalı, M. (2004). Yolsuzluk üzerine ekonometrik bir çalışma. *Amme İdaresi Dergisi*, 37(2), 31-50.
- Özsemerci, K. (2003). *Türk kamu yönetiminde yolsuzluklar, nedenleri, zararları ve çözüm önerileri*. Ankara: TC Sayıştay Araştırma, İnceleme, Çeviri Dizisi.
- Öztürk, D. D. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. *Çalışma ve Toplum*, 1(24), 59-90.
- Öztürk, E. (2017). *Gelir Eşitsizliği – kalkınma ilişkisi: Türkiye örneği*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Persson, T., ve Tabellini, G. (1991). Is inequality harmful for growth? theory and evidence. *National Bureau Of Economic Research*, 1-37.
- Paltrinieri, A., ve Bahoo, S. (2019). Corruption international business: A review and research agenda. *International Business Review*, 29(4), 2-24.
- Pesaran, M. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *Institute for the Study of Labor (IZA)*, 1240, 4.
- Pesaran, M. H., Ullah, A., ve Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 109.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal Of Applied Econometrics*, 22, 265-312.
- Rikardo, D. (2016), *Ekonomi politiği ve vergilendirmenin ilkeleri*. (Üçüncü baskı). (M. Yıldızhan, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Rabnawaz, A. (2015). Corruption, inequality and economic. *growth*, 5(15), 106-111.
- Rehimli, R. (2014). Devletin yeniden yapılanması sürecinde yolsuzlukla mücadele (azerbaycan örneği). *Akademik Hassasiyetler/The Academic Elegance*, 115, 126-144.

- Rijckeghem, C., ve Weder, B. (2001). Bureaucratic corruption and the rate of temptation: do wages in the civil service affect corruption, and by how much? *Journal of Development Economics*, 65(2), 307-331.
- Swaleheen, M., ve Stansel, D. (2007). Economic freedom, corruption, and growth. *Cato Journal*, 27(3), 343-358.
- Strauss J. ve Yiğit T. M., (2003), "Shortfalls of panel unit root testing" *Economics Letters*, 81, 309-313.
- Safuoğlu, E., Kızılkaya, D., ve Ay, P. (2017). Yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: yeni sanayileşmiş ülkeler için panel veri analizi. *international conference on eurasian economies* (s. 479-481). Konya: SESSION 1D: Bölgesel Çalışmalar.
- Savaşan, F., ve Beşel, F. (2014). Türkiye’de yapısal kırılmalar altında yolsuzluk - ekonomik büyüme ilişkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 73-86.
- Uluslararası Şeffaflık Derneği. (03.11.2021) tarihinde <https://www.seffaflik.org/uluslararasi-seffaflik-orgutu-2016-kuresel-yolsuzluk-barometresini-acikladi/> adresinden alındı
- Sofwan, A. (2016). *Gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi: kredi piyasası aksaklığı, eğitim ve ticaret açıklığının rolü*. (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Stiglitz, J., ve Doyle, M. (2014). Eliminating extreme inequality: a sustainable development goal, 2015–2030. *Cambridge University Press*, 28(1), 5-13.
- Sungur, O., ve Altınar, A. (2020). The asymmetric effects of income inequality on economic growth in turkey. D. Ünvan, ve D. Serbestoğlu içinde, *Güncel Araştırmalar Ekonomi ve İdari Bilimler* (s. 405-406). Karadağ: Çetince.
- Şahin, İ. (2016). Türkiye’de 1980-2015 yılları arası demokrasi, ekonomik özgürlük ve yolsuzlukların ekonomik büyümeye etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 317-334.
- Şengür, M. (2020). Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi: geçiş ekonomileri üzerine panel veri analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(5), 331 – 346.
- Topuz , A., ve Yıldırım, P. (2017). Gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 57-72.

- Takım, A., Ersungur, Ş., ve Aksu, L. E. (2020). Türkiye’de ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(34), 234-248.
- Tanzi, V. (1998). Carruption around the woeld: causes, consequences, scope, and cures. *Uluslararası Para Fonu*, 45(4), 3-4.
- Tekeli, İ. (2007). Yerelleşme ve yolsuzluk. *yolsuzlukla mücadele konferansı* (s. 3). Ankara: TEVAP.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) (2006). *Bir olgu olarak yolsuzluk: nedenler, etkiler ve çözüm önerileri*. Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Yerleşkesi.
- TI, T. (2020). *Corruption perceptions index 2020: frequently asked questions*. Berlin: International Transparency Organization.
- Tinbergen, J. (1956). On the theory of income distribution. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 77, 155-175.
- Todaro, M. (1994). *Ekonomic development* (5 b.). New York: Longman.
- Tomes, N. (1981). The family, inheritance, and the intergenerational transmission of inequality. *Journal of Political Economy*, 89(5), 928-958.
- Topkaya, A. (2014). *Yolsuzluk ve ekonomik etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTez-Merkezi> adresinden edinilmiştir.
- Topuz, S. G. (2017). *Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Tosun, M. (2003). Yolsuzluğun nedenleri üzerine ampirik bir çalışma. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(5), 125-146.
- Transparency International. (04.10.2021) tarihinde <https://www.transparency.org/en/about> adresinden alındı
- Treisman, D. (2000). The causes of corruption: a cross-national study. *Journal of Public Economics*, 76(3), 399-457.
- Treisman, D. (2007). What have we learned about the causes of corruption from ten years of cross-national empirical research? *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 10, 211-244.
- Tribble, R. (1999). A restatement of the s-curve hypothesis. *Review of Development Economics*, 3(2), 207-214.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK.), *Gelir ve yaşam koşulları araştırması*. 05 01, 2021 tarihinde gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleri: [https://tuikweb.tuik.gov.tr/adresinden alındı](https://tuikweb.tuik.gov.tr/adresinden%20alindi)
- Ulutürk, S., ve Ersezer, D. (2011). Gelir, gelir dağılımı yaklaşımları ve devletin rolü. *Maliye Araştırma Konferansları*, 47, 101-102.
- Venieri, Y., ve Gupta , D. (1986). Income distribution and sociopolitical instability as determinants of savings: a cross-sectional model. *Journal of Political Economy*, 94(4), 873-883.
- Vıtiola Gomez, M. F. (2019). *Ekonomik büyüme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki ilişkinin analizi: Latin Amerika örneği*. (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Vural, İ. Y., ve Aktan, C. C. (2002). *Gelir dağılımında adalet(siz)lik gelir eşit(siz)liği:terminoloji,temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri*. Ankara: Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Wade, R. (2004). Is globalization reducing poverty and inequality? *International Journal of Health Services*, 34(3), 381–414.
- Wahiba , N., ve Weriemmi, M. (2014). The relationship between economic growth and income inequality. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 4(1), 135-143.
- Westerlund, J. (2008). Panel cointegration tests of the fisher effect. *Journal Of Applied Econometrics*, 23(2), 193-233.
- Westerlund, J., ve Edgerton, D. (2007). A panel bootstarap cointegration test. *Economics letters*, 97(3), 185-190.
- Yarıkan, İ. (2019). *Yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisi: karadeniz ekonomik işbirliği örgütü örneği*. (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulu-salTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, İ. (2019). Asimetrik bilgi: finansal piyasalardan sonra siyaset ve bürokraside durumu, sakıncaları ve tedbirler. *ABMYO Dergisi*, 14(55), 217-230.
- Yılmaz, A., ve Güvel, E. A. (2009). Yolsuzluk olgusunun ortaya çıkmasında asimetrik bilginin rolü: teorik bir bakış açısı. *Sosyoekonomi dergisi*, 9(9), 169-1170.